

**Міністерство освіти і науки України
Київський національний торговельно-економічний
університет**

**СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ
В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ: ОСОБЛИВОСТІ
ТА ВИКЛИКИ**

ТЕЗИ ДОПОВІДЕЙ

Всеукраїнської науково-практичної конференції

(Київ, 16 квітня 2021 року)

Київ 2021

**Розповсюдження і тиражування без офіційного дозволу КНТЕУ
заборонено**

УДК 323.159
С 89

Суспільно-політичні процеси в умовах пандемії:
С 89 особливості та виклики [Електронне видання] : тези доповідей
Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 16 квітня 2021 р.) / відп. ред.
А. А. Кравченко. – Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2021. –
184 с.

ISBN 978-966-918-003-2

DOI: <http://doi.org/10.31617/k.knute.2021-04-16>

Тези Всеукраїнської науково-практичної конференції містять результати досліджень, присвячені розкриттю актуальних питань соціології. Матеріали друкуються в авторській редакції.

УДК 323.159

Редакційна колегія: А. А. Кравченко, д-р філос. наук, проф.;
М. П. Кухта, д-р соц. наук, доц.; А. М. Міщенко, канд. політ. наук,
доц.; Г. Ю. Воробйова, канд. політ. наук, доц.; В. Й. Разіцький, канд.
іст. наук, доц.

Відповідальний за випуск А. А. Кравченко, д-р філос. наук, проф.

ISBN 978-966-918-003-2

© Київський національний торговельно-
економічний університет, 2021

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	8
-----------------	---

Секція 1 СВІТОВІ ТРЕНДИ СОЦІАЛЬНОЇ ВЗАЄМОДІЇ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ

АЛЕКСЄЄВА К. І. Фактор COVID-19 для «нової» біоетики	9
ГОЛЬД О. Ф., КАСИР І. О. Поліконфесійність vs пандемія: приклад США	12
ГРЕЧУХА Ю.С., КРАСІЛЬНИКОВА О.В. Деякі тенденції масової свідомості людей	14
ДОДОНОВА В. І., ДОДОНОВ Д. Р. Ціннісна матриця людини в постпандемічний період	17
ЗАРЕЦЬКА О. О. Наративна практика як форма соціальної взаємодії при наданні дистанційної психологічної підтримки.....	20
КРАВЧЕНКО А. А. Пандемія COVID-19 як каталізатор соціальних змін в умовах «техногенної цивілізації»	23
КРАМАР Т. В. Пандемія. Нові виміри буття людини	27
КУЛАГІН Ю. І. Віртуальна комунікація як деструкція дійсного	29
КУХТА М. П. Цифровізація соціальної взаємодії в умовах коронавірусної кризи	31
ЛАВРИНОВИЧ О. А. Соціально-психологічні наслідки пандемії COVID-19: групи ризику	34
ЛИТВИН Н. М. Сучасні корективи життя в умовах пандемії.....	36

ОБ’ЄДКОВ О. І.	
Пандемія COVID-19 як чергове випробування для свободи людини: філософсько-правовий аспект.....	39
ОЛЕШКО В. В., КРАСІЛЬНИКОВА О. В.	
Світові тренди соціальної взаємодії в умовах карантину	42
ОМЕЛЬЧЕНКО М. С., КУХТА М. П.	
Самореалізація молоді в сучасній соціальній ситуації	44
РОБЕЙКО Д. В., КУХТА М.П.	
Гуманізм та свобода в світлі пандемії. Динамічні зрушення	47
ШКУРОВ Є. В.	
Макдоналізація і соціальні медіа за умов COVID-19.....	51
Секція 2	
СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ	
ГОЛУБ Н. С., ГУБИЦЬКИЙ Л. В.	
Корпоративна культура готельних компаній в умовах коронакризи	55
ГУСЄВА Н. Ю.	
Коли пандемія закінчиться, світ буде іншим?	58
КРАСІЛЬНИКОВА О. В.	
Світ після пандемії: економічні та соціальні наслідки.....	61
МАСКЕВИЧ О. Л.	
Соціально-економічні наслідки пандемії	64
МЕСРОПЯН Д. А.	
Вплив COVID-19 на сферу туризму: українська та світова практика	67
МОРОЗОВ А. Ю.	
Футорологічні та конспірологічні виміри ковід-епідемії	70
ПАЗИЧ А. Р., ЄНІН М. Н.	
Трансформації трудових міграційних процесів в Україні та Європі в умовах пандемії	74
ПРЕДЕІНА М. Ю., ТОМІЛЕНКО Д. Ю.	
Як коронавірус робить віддалену роботу нормою?.....	77

РАДЧЕНКО С. Г.
Етичні норми та правила соціологічних опитувань 80

САВОЛАЙНЕН І. П.
Прекаріат як соціальна проблема, нові горизонти..... 83

ТРЕТЯК А. В., ЛИТВИН Н. М.
Мистецтво та пандемія: реалії співіснування 86

ШЕПЕТЯК О. М.
Регулювання фінансово-господарської діяльності
в Українській Греко-Католицькій Церкві..... 89

Секція 3
ПЕРСПЕКТИВИ СОЦІАЛЬНОГО ТА ОСВІТНЬОГО РОЗВИТКУ
СУСПІЛЬСТВА

БАРАБАШ Р. Я.
Нігілістичні тенденції у сучасному суспільстві..... 93

БОРОВСЬКА Л. О.
Гуманітарна освіта у нових реаліях..... 96

ГУДКОВ С. О.
Трансформація соціального інституту вищої освіти в умовах пандемії..... 99

ДРАПОГУЗ В. П.
Нові світоглядні орієнтири інноваційної освіти 103

ЗАЗИМКО О. В.
Конструювання досвіду студентами в умовах дистанційного навчання .. 106

КИЗИМЕНКО І. О.
Дистанційне навчання в умовах карантину..... 109

КОЛІНЬКО М. В.
Номадизм як соціальна стратегія..... 112

ЛІПІН М. В.
Симптоми академічної доброчесності в умовах пандемії COVID-19 115

НОСОВ Р. О., НІКУЛЬЧЕВ М. О.
Технології дистанційного навчання як засіб поліпшення організації
освітнього процесу 119

РОГОЖА М. М.
Проблема справедливості в контексті розмислів про онлайн-навчання... 122

ЮР Т. М., ЛИТВИН Н. М.
HR-виклики в новітніх соціальних реаліях 125

ШУСТ Н. Б., ДУБОВИК С. М.
Освіта online: проблеми vs перспективи..... 128

Секція 4
ВПЛИВ ПАНДЕМІЇ НА ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ

АГАРКОВ О. А.
Пандемія та геополітична стратегія України 131

ВОРОБІЙОВА Г. Ю.
Особливості проведення виборчих кампаній в Україні 133

ГУБИЦЬКИЙ Л. В., МЕЛЬНИК Г. М.
Київська губернія в умовах епідемій кінця XVIII – середини
XIX століття..... 136

ДОБРОДУМ О. В.
Свобода совісті в сучасній Україні 139

КАРНАУХ А. А.
Пандемія COVID-19 в Україні: загрози та виклики 142

СТОПЧАК М. В.
Соціальний захист населення України під час пандемії..... 145

ТЮЛЬКІН О. В.
Кризові явища «суспільного договору» в сучасних умовах..... 148

ШЕПЕТЯК О. Т.
Діяльність Української Греко-Католицької Церкви в період пандемії..... 151

ЯКОВЕНКО Ю. І.
Розвиток в Україні політичної науки за умов пандемії 154

Секція 5
ПОЛІТИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ У СВІТІ

ІГНАТОВ І. І.	
Соціально-політичні маніпуляції в умовах пандемії.....	156
КАРАЩУК М. Г.	
Довіра до влади в умовах пандемії COVID-19.....	159
МЕТЕЛЬСЬКА А. В.	
Політичні трансформації Бразилії, Білорусі та Індії	163
МІЩЕНКО А. М.	
Ціннісні засади сучасних демократій: плюралізм чи монізм?	166
РАЗЦЬКИЙ В. Й.	
США та «зовнішній світ» в умовах пандемії	169
РЯБІНІН Є. В.	
Обмеження індивідуальної свободи внаслідок трансформації світового устрою	172
СИНЯКОВ С. В., ЮРЧЕНКО Е. А.	
Соціально-гуманітарні цінності економічної діяльності	175
ФЕЩЕНКО І. В.	
Суспільно-політичні процеси в умовах пандемії: особливості та виклики.....	179
ЮРЧЕНКО Е. А.	
Світоглядно- ідеологічний вимір політичних конфліктів, спровокованих карантинними заходами.....	181

ПЕРЕДМОВА

Історія університету бере свій початок з важкого післявоєнного 1946 року. Сама дата його заснування вказує на те, що важливою умовою подолання криз та фундаментом майбутньої суспільної розбудови є освіта і наука. Тож не дарма був обраний і напрям роботи цього річної конференції, орієнтований на розгляд суспільно-політичних процесів в умовах пандемії COVID-19.

Пандемія коронавірусу змінила світ і стала одним із найбільших викликів ХХІ століття, загрозою суспільно-політичним процесам. Традиційні державні інституції постали перед пошуком шляхів адекватного та дієвого реагування на явища глобальної світової кризи – як охорони здоров'я, так і економічного розвитку. Поглиблення недовіри населення до державних інститутів та зменшення дієвості суспільної угоди, яка гарантує безпеку людей, спонукають до пошуку нових соціально-обумовлених заходів для подолання глобальних викликів ХХІ століття як з боку держави, так і з боку суспільства. Ці процеси дають потужний поштовх до наукових дискусій та розроблення нової методології дослідження.

У контексті розбудови демократичного економічно розвиненого українського суспільства актуальним є аналіз способів реагування та подолання кризових явищ. Особлива ситуація, що склалася на світовій арені внаслідок стрімкого поширення пандемії, дає можливість розглянути унікальні кейси та кризову політику реагування в різних країнах. Отже, пандемія стала лакмусовим папірцем, що виявив всі дисфункції соціальних інститутів, насамперед економічних, соціальних, політичних. Вона є викликом не лише для демократії та управлінської сфери, але й для науки та освіти, бо змушує їх реагувати максимально швидко та гнучко.

Наш університет, без перебільшення, є флагманом освітньої підготовки фахівців економічного напрямку, який чутливо реагує на запити суспільства та потреби освітньої сфери. На цій онлайн-конференції перед нами поставлено два завдання – визначення «больових точок» суспільства, процесів, що відбуваються у ньому, його потреб, можливостей подолання кризи, а також утримання на традиційно високому рівні якості підготовки фахівців, що забезпечується підтримкою наукового дискурсу та комунікації, адже у конференції беруть участь науковці з різних куточків України.

Сподіваємося, що плідна робота конференції залишить лише позитивне враження і дасть поштовх до подальших наукових досліджень!

**Ректор Київського національного
торговельно-економічного університету,
доктор економічних наук, професор,
академік НАПН України,
заслужений діяч науки і техніки України**

А.А. Мазаракі

Секція 1

СВІТОВІ ТРЕНДИ СОЦІАЛЬНОЇ ВЗАЄМОДІЇ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ

Алексєєва К. І., канд. філос. наук,
доцент кафедри філософії та педагогіки,
Національний транспортний університет,
м. Київ, Україна

ФАКТОР COVID-19 ДЛЯ «НОВОЇ» БІОЕТИКИ

Упродовж останніх декількох тисяч років люди сформували, засвоїли та впровадили етику як реалізацію свого розуму у вчинках. Ця традиція походить від Аристотеля (384–322) – вчителя усього західного світу [1, с. 50]. Згодом увесь наш соціальний і технологічний прогрес був створений людськими мізками, що постійно метикували як не порушити певні трансцендентні регулятиви. Наразі актуальний експоненційний розвиток технологій прямує на випередження із зацементованими уявленнями про метафізичного наглядча й карателя. Натомість запускається інший механізм – пошук техно-гуманітарного балансу з необмеженою кількістю моральних запобіжників, щоб мінімізувати екзистенційні ризики людства в планетарному масштабі [2].

Такі перспективи майбутнього вказують на його абсолютну інноваційну непередбачуваність, де поліфункційність гаджетів синхронізується із «ризомністю» етичних кейсів. Сучасна ідеологія неолібералізму сповідує ресурсний підхід кожної особистості саме до себе, а не до зовнішнього контрагента. Наше саморозуміння передбачає підприємницький підхід до самоуправління з метою максимізації власної корисності [3, с. 285]. Водночас це дає новий поштовх для досліджень технологій мікровлади у медицині, освіті, економіці та інших галузях суспільного життя. Тепер провіденціалізм і креаціонізм стали атрибутами біополітики та біоетики, а не божественної субстанції.

Більше половини сторіччя філософи та біоетики ангажовані проблемами конфіденційності. Сучасна філософська дискусія вийшла за межі інформаційної конфіденційності, враховуються наслідки конфіденційності спостереження, дотику та вибору для себе в медичній практиці. Така нагальність до проблеми приватності зумовлена реакцією нас як індивідів на глобальний екзистенційний ризик XXI сторіччя – пандемію COVID-19 [4]. У біоетиці поняття «приватність» зазвичай використовується для позначення автономії, свободи чи вибору при ухваленні рішень, пов'язаних

зі здоров'ям. У горизонті надзвичайних ситуацій та криз установ громадського здоров'я, поглиблених глобальною пандемією COVID-19, зменшення конфіденційності повинно бути законодавчо дозволене. Зокрема перевірка симптомів, розкриття інформації про пересування, спостереження та відстеження контактів громадян. Має толеруватися прагнення медичних працівників та дослідників до отримання даних про стан здоров'я щодо хронічного перебігу хвороб, – діабету, гепатиту і наркоманії. Covid-кейс є тією ситуацією для біоетики, коли не слід захищати конфіденційність медичної інформації, оскільки громадськість має право її знати. До категорій інформації, яку має бути відкрита для суспільства або служби охорони здоров'я, належить інформація про випадки інфекційних хвороб із високим рівнем смертності та захворюваності, зокрема Ебола, COVID-19, ВІЛ/СНІД, гепатит і кір. В умовах карантинних обмежень, пов'язаних із COVID-19, з'являється новий тип антигуманізму ХХІ сторіччя, коли громадяни приховують свій статус інфікованого та вирішують подорожувати літаками, збираються в публічних місцях і не надівають масок. Варто зазначити, що така вимушена відкритість зумовлена мораллю та законом, де загальне благо має передувати партикулярним інтересам. Підзвітність та водночас приватність є амбівалентною особливістю сучасного життя. Бути підзвітним – означає закликати ділитися інформацією, пояснювати і коригувати свою поведінку або піддаватися санкціям. Після COVID-19, Еболи та СНІДу нові рівні підзвітності інформації отримали загальне визнання. У всьому світі люди починають думати про незначні та важкі заразні хвороби як про умови обмеження громадської конфіденційності. Слід розуміти, що наразі ці обмеження є незначними, адже стосуються лише збору та обміну інформацією під час подорожей між містами та країнами або в'їзду на робочі місця і навчання. Окрім відповідальності за інформацію про здоров'я, пандемія COVID-19 зробила людей відповідальними за носіння масок, миття рук, самоізоляцію, соціальні зібрання та інші способи взаємодії, які нещодавно вважалися особистими справами кожного. Рішення щодо вакцинації також підлягає моральній та юридичній відповідальності. Дистанційна медицина, що зросла в геометричній прогресії протягом першого року кризи COVID-19, дозволила сімейним лікарям в телефонному або онлайн режимах оцінювати скарги на здоров'я, не торкаючись пацієнта.

Безсумнівно, що COVID-кейс пожвавив і без того актуальну дискусію навколо нової етики. Хоча її питомий зміст, укладений Еріхом Нойманом (1905–1960) [5], рідко простежується у публічних дискусіях [6]. Цілісним є підхід соціологині Дар'ї Літвіни: «Нова етика – це нова публічність, нова солідарність і вододіл, який ділить людей на тих, хто умовно «за», і тих, хто умовно «проти»...словосполучення «нова етика» – просто маркер певних настроїв і дискусій, такий об'єднувальний хештег» [7]. У майбутньому поняття конфіденційності щодо ухвалення рішень може

зіграти важливу роль у формуванні аргументів, що дозволяють людям та сім'ям використовувати або відмовлятися від генетичних, фармацевтичних та інших форм доповнень.

Дослідниця біоетики Аніта Алєн у своїй аналітиці опирається на кілька значень приватності, що застосовуються в медичному контексті [8]:

- 1) інформаційна приватність;
- 2) фізична приватність;
- 3) асоціаційна приватність;
- 4) правова приватність;
- 5) конфіденційність рішення.

Так формулюється ідеал біомедичної етики для проведення клінічних досліджень та адміністративних практик, що стосуються фізичного та поведінкового здоров'я, має бути впроваджений у вітчизняні медичні структури. Існує широкий філософський консенсус щодо важливості медичної конфіденційності, скромності та цілісності в усіх сферах здоров'я, але – істотна філософська розбіжність щодо меж особистої автономії чи індивідуального вибору у сферах, що стосуються інфекційних хвороб, репродукції людини та генетики. Останнім часом просвітницька функція цифрової медійності – обмін медичною інформацією з друзями, родиною та широкою громадськістю – добровільно витіснила норми таємниці, викликані соромом та стигмою. Цифрові технології медичних даних, мобільні програми охорони здоров'я, телемедицина широко заохочується дослідниками та посадовими особами для пропаганди, прозорості і публічності громадського здоров'я.

Список використаних джерел

1. Баумейстер А. Вступ до філософських студій, або Інтелектуальні подорожі до країни філософії : наук. посіб. Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2017. 238 с.

2. Bogachevska, Iryna and Kateryna Alieksieieva (2020) The Techno-Humanitarian Balance and Modernity. *Philosophy and Cosmology*, Volume 25, 78–87. <https://doi.org/10.29202/phil-cosm/25/8>

3. Мишель Фуко. Рождение биополитики. Курс лекций, прочитанных в коллеж де Франс в 1978-1979 учебном году / пер. С ФР. А. В. Дьякова. СПб. : Наука, 2010. 448 с.

4. Global Catastrophic Risks. Nick Bostrom and Milan Ćirković (eds). Oxford: Oxford University Press, 2008, ISBN 978-0-19-857050-9, pp. xxii + 554.

5. Нойманн Э. Глубинная психология и новая этика / пер. с англ. Ю. Донца. СПб. : Издательский Дом «Азбука-классика», 2008. 256 с.

6. Богомоллов К. Похищение Европы 2.0. *Новая Газета*. URL: <https://novayagazeta.ru/articles/2021/02/10/89120-pohischenie-evropy-2-0> (Дата звернення: 15.02.2021)

7. Litvina D., Temkina A., Novkunskaia A. Multiple vulnerabilities in medical settings: invisible suffering of doctors // *Societies*. 2020. 10(1), 5. Available at: <https://doi.org/10.3390/soc10010005> (WoS)

8. Allen, Anita, «Privacy and Medicine», *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Spring 2021 Edition), Edward N. Zalta (ed.), forthcoming URL: <https://plato.stanford.edu/archives/spr2021/entries/privacy-medicine/>

Гольд О. Ф., канд. філос. наук,
Одеський національний університет
імені П. Мечникова

Касир І. О., викладач,
КЗ «Одеський педагогічний фаховий коледж»

ПОЛІКОНФЕСІЙНІСТЬ VS ПАНДЕМІЯ: ПРИКЛАД США

В наш час тема «post COVID-19» залишається актуальною в світі. Карантин, що проходив по звичайному та запланованому сценарію в Європейських країнах, майже без особливих подій, у США зворушив багато нових або забутих питань сучасного соціального життя, що нині впливає на життя багатьох країн.

Звернемось до причин та наслідків подій, що відбувалися під час карантинної історії. Відомо, наприклад, що спалах пандемії COVID-19, що була оголошена в березні 2020, нерівномірно поширювалася по США. Більшість захворювань на COVID-19, зафіксованих в США до березня, відбулися в штаті Вашингтон. К кінцю березня центром епідемії в США став штат та місто Нью-Йорк. К середині березня діагностовані випадки захворювання COVID-19 в США перевищили одну тисячу, після чого це число подвоювалося кожні два дні і за 2 тижні досягло почти десятки тисяч. [3]

Ситуація в економіці та її відгук, що стався в період епідемії, залишаються нині важливою для суспільства США. Це відгукується по світу в формі міжнаціональних/ міжрасових конфліктів. Зауважимо, в кінці березня інвестиційний банк Goldman Sachs спрогнозував зниження ВВП США в другому кварталі 2020 р. на 24% і зростання безробіття до 9%. [3]

Спеціалісти наблюдали обвал фондового ринку, який розпочався в лютому 2020 р. під час пандемії COVID-19. Індекс Dow Jones Industrial Average, індекс S & P 500 и індекс NASDAQ-100 увійшли в корекцію 27 лютого під час однієї з найгірших торгових тижнів з часів Фінансової кризи 2007–2008 років. 27 лютого 2020 р. промисловий індекс Доу – Джонса (ДІА один з декількох фондових індексів) впав на 1191, що стало рекордним падінням за день цього індексу за всю історію його існування.

З тих пір цей рекорд був побитий ще п'ять разів. З 21 січня по 1 березня індекс Доу – Джонса втратив рейтинги та ставки скоротились на 13%. [1]

Індекс S & P 500 – (S & P 500 – фондовий індекс, в кошик якого включено 505 обраних торгованих на фондових біржах США публічних компаній, що мають найбільшу капіталізацію) – 27 лютого впав на 4,4%. З 20 по 27 лютого індекс S & P 500 втратив 10%, що стало найшвидшим падінням цього індексу за всю історію. [3]

У березні договори за біржовими індексами впали після виступу президента Дональда Трампа, коли оголосив про заборону в'їзду в США з країн ЄС. На наступний день, незважаючи на обіцянку федеральної резервної системи США надати 1,5 трильйона доларів для підтримки фінансової системи, промисловий індекс Доу – Джонса знизився на 10%, що стало найбільшим падінням індексу з часів «Чорного понеділка» 1987 року.[4]

Наступні події, що виникли внаслідок затримання місцевим полісменом афроамериканця Джорджа Флойда в травні, в штаті Міннеаполіс, після чого він помер та соціальні наслідки пандемії, стали причинами подій в США, що розгорнулися згодом майже по всьому Заході. В США виникла безпрецедентна низка подій руйнівного характеру під гаслом – «Black Lives Matter», де антирасистські рухи намагалися пограбувати магазини, ресторани, церкви, цвинтари.

На сьогодні зруйновано пам'ятник священика францисканця Хуниперо Серра (1713 – засновник католицьких місій на території Каліфорнії, в тому числі Сан-Франциско, Лос-Анджелеса, Сакраменто і Сан-Дієго) своєю діяльністю місіонера і дослідника заслугував на ім'я «батька Каліфорнії».

Подій під час пандемії 2020 в США – сучасний виклик суспільства. Доведемо, що тимчасовий соціально – економічний упадок США, викликаний епідемією підняв на поверхню проблеми в суспільстві, що тривають й нині. Соціальні/ державні інститути США з'явилися не зовсім спроможними дійти до результативного вирішення проблем епідемії.

Covid 2019 спровокував нові погляди на проблеми суспільств, їх закони/ порядки/ світобачення, які були забуті в економічно процвітаючих країнах світу. В суспільстві виникає – криза політичних еліт, політичний популізм на Заході, соціальний кризис, зміни цінностей суспільства, зміна в прочитанні історії країни та веде до міжрасових та міжконфесійних проблем.

Список використаних джерел

1. Dow Jones index [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.cnbc.com/2020/02/28/the-dow-just-lost-12percent-in-one-week-here's-why-and-what-likely-happens-next.html>

2. DJIA [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.marketwatch.com/investing/index/djia>

3. Market stock [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.cnbc.com/2020/02/27/this-is-the-fastest-stock-market-correction-in-history.html>

4. Market [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.washingtonpost.com/us-policy/2020/03/12/markets-stocks-today-coronavirus>

5. Live updates:As U.S. coronavirus cases top 1,000, mixed signs of recovery in China, South Korea. The Washington Post, 11 March 2020.

[Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.washingtonpost.com/?gclid=Cj0KCQjwoub3BRC6ARIsAB>

Гречуха Ю. С., студент,
Київський національний
торговельно-економічний
університет

Красільнікова О. В., канд. іст. наук, доцент,
Київський національний
торговельно-економічний
університет

ДЕЯКІ ТЕНДЕНЦІЇ МАСОВОЇ СВІДОМОСТІ ЛЮДЕЙ

Світ рухається безпрецедентними темпами. Пандемія стала найбільшим чинником глобальних змін, які ми можемо спостерігати в житті більшості людей, і вона вже провокує нові уподобання і схильності споживачів. Цілим галузям доводиться адаптуватися до нової реальності. Наразі, гнучкість, стійкість і, перш за все, творчість стали невід’ємними атрибутами успіху у будь-якій сфері. Часи великої кризи завжди призводять до великих нововведень – як неодноразово нам демонструвала історія.

Зараз на всіх сферах життєдіяльності соціуму позначаються прискорені темпи становлення інформаційного суспільства. Докорінно новий тип обміну інформацією трансформує комунікативну взаємодію у світовому інформаційному просторі. Новини, фейки та інформація загалом поширюється з блискавичною швидкістю, тож ми повинні завжди володіти свіжими оновленнями та тримати руку на пульсі.

Найактуальніші для нас результати серії новітніх (2020 р.) досліджень міжнародної кампанії «Ipsos», які стосувалися громадської думки мешканців різних країн щодо епідемії коронавірусу COVID-19 наведені нижче: [1]

Наприклад, опитування, проведене на початку лютого 2020 р. (серед 8 тис. респондентів із Канади, США, Австралії, Франції, Німеччини, Японії, Росії та Британії) показало існування спільних тенденцій і відмінностей в оцінках та думках щодо вірусної загрози.

Зокрема, майже в усіх країнах респонденти значно вище оцінювали загрозу COVID-19 для світу загалом, ніж для власної країни, а вірусна загроза для останньої видавалася більшою, аніж для власної територіальної спільноти, родини та особисто себе.

Імовірно, такий «розрив» є наслідком впливу низки захисних механізмів в екстремальній ситуації. Тож загалом, можемо зробити висновок, що поява вірусу стала у суспільстві справжнім резонансом та спричинила хвилю реального занепокоєння. Цікаво, як ставлення суспільства змінилося за досить короткий проміжок часу. Зараз, майже через рік після того, як Всесвітня організація охорони здоров'я оголосила поширення нового коронавірусу пандемією, у середньому близько трьох з десяти опитаних дорослих у восьми країнах світу вважають, що ЗМІ перебільшують ступінь спалаху COVID-19, як це було рік тому. [2]

На мою думку, висновки щодо цих тверджень кожен з нас повинен зробити самостійно.

COVID-19 трохи змінив наше ставлення до звичних речей та надав декілька важливих уроків, таких як **використання більш емпатійного тону**, який, очевидно, залишатиметься і після пандемії.

Ще однією тенденцією є те, що **використання соціальних медіа зросло** – в липні 2020 року зафіксовано на **10,5% більше**, ніж у липні 2019 року, що свідчить про більшу залученість людей до «екранного світу». Шанс втекти з незрозумілої та тривожної реальності виявився напрочуд привабливим для багатьох індивідів.

Отже, можна виокремити декілька основних принципів комунікацій нової реальності:

- Швидкість – робота, на яку раніше потрібен був тиждень, тепер легко виконується за день, а рішення ухвалюються майже миттєво.
- Гнучкість – надавати більше, ніж очікує клієнт, та виходити за межі зони комфорту безпеки.
- Ефективність – 2020 рік став переламним для сфери комунікацій.

Пандемія помітно змінила звичний устрій життя, тож найближчим часом головними напрямками комунікацій стануть максимально актуальні та болючі проблеми сьогодення.

1. **БЕЗПЕКА.** Дуже важливим аспектом є безпека особистого простору. Людина підсвідомо обиратиме те, що є для неї безпечнішим, у будь-якій сфері;
2. **ЗДОРОВ'Я.** Вплив на здоров'я, який чинить те, що людина купує і споживає буде відігравати вирішальну роль у складних питаннях, більшість тепер прискіпливіше ставитиметься до самопочуття і до стану здоров'я взагалі;

3. **ВЗАЄМОДОПОМОГА.** У непрості часи можна втриматися лише завдяки підтримці. Тому люди чекають від великих брендів та інфлюенсерів не масштабних рекламних кампаній, а добрих справ та заспокійливих слів;

4. **ЛОКАЛЬНІСТЬ.** Перехід на локальні продукти, локальні події та локальне залучення фахівців стане непоганою тенденцією.

Стрімке поширення COVID-19 у світі перетворило його з медичної на найважливішу соціальну проблему першої половини 2020 р., котра має низку аспектів – економічний, політичний, культурний і, зокрема, соціально-психологічний.

Що стосується емоційних наслідків епідемії, то не можна не погодитись, що переважно кожен з нас відчував (або можливо відчуває і досі) страх, занепокоєність, нерозуміння та розгубленість.

Також не варто забувати, яку кількість внутрішніх, давно забутих конфліктів довелося пережити заново (і які емоціональні наслідки ми отримали) у час, який ми проводили наодинці з собою під час самоізоляції.

Ще одним надзвичайно важливим питанням у світі стала проблема самотності та взаємопідтримки. Самотність зросла у всьому світі.

- Кожен п'ятий чоловік (41%) повідомляє, що став самотнішим за останні 6 місяців.
- Серед країн, де найбільша частка людей стала самотніми, є Туреччина (54%), Бразилія (52%), Бельгія (51%), Канада (50%) та Великобританія (49%). [3]

Коронавірус і досі залишається проблемою номер один – місце, яке він займає вже рік.

Пандемія може вважатися специфічною екстремальною ситуацією, котра суттєво вплинула на масову свідомість людей, позначившись на громадській думці та масових настроях індивідів. Наслідками цього стала поява певних соціальних настанов та уявлень, якими суспільство буде керуватися у найближчий час.

Список використаних джерел

1. **Ipsos Group** (multinational market research and consulting firm): «Most say the Coronavirus is an on-going threat; only 1 in 5 see virus contained», 2 February 2020 // URL: <https://www.ipsos.com/en/most-say-coronavirus-going-threat-only-1-5-see-virus-contained>

2. **Ipsos Group** (multinational market research and consulting firm): «COVID-19 one year on: Global public loses confidence in institutions», 5 March 2021 // URL: <https://www.ipsos.com/en/covid-19-one-year-global-public-loses-confidence-institutions>

3. **Ipsos Group** (multinational market research and consulting firm): «Loneliness on the increase worldwide, but an increase in local community support», 2 March 2021 // URL: <https://www.ipsos.com/en/loneliness-increase-worldwide-increase-local-community-support>

Додонова В. І., д-р філос. наук, професор,
Київський університет імені Бориса Грінченка

Додонов Д. Р., канд. політ. наук, викладач,
Київський національний
торговельно-економічний університет

ЦІННІСНА МАТРИЦЯ ЛЮДИНИ В ПОСТПАНДЕМІЧНИЙ ПЕРІОД

Вже другий рік поспіль людство переживає стан пандемії. Суспільства напрацьовують нові соціальні практики, намагаючись вижити та повноцінно функціонувати в форс-мажорних умовах. В такий час важливо не тільки зберегти життя людей, але й багато чого переосмислити, зокрема, як жити у майбутньому, які цінності мають відійти у минуле, а які актуалізуватися. Враховуючи той факт, що частина людства живе в постіндустріальному суспільстві, ціннісна матриця приблизно у всіх однакова. Хоча, багато суспільств на планеті не перетнули межу індустріального суспільства, і живуть в устаткованому ціннісному полі минулого. Саме зараз відбуваються зрушення ціннісних пріоритетів не тільки в постіндустріальному суспільстві, але й в індустріальному, в напрямку, який задає постіндустріальне суспільство.

Найбільш значущими цінностями індустріального суспільства є універсалізм та утилітаризм. Як пише Ф. П. Власенко, «установка універсалізму від початку свого виникнення сприяла формуванню суспільного уявлення про універсальність способу життя. Загальна віра в прогрес, характерна для ранніх етапів розвитку індустріалізму, спиралася на гасло: усе нове краще старого. І, відповідно домінувала повага до науки й техніки, від яких очікували якнайшвидшого вирішення економічних, екологічних, соціальних проблем» [1; 84]. Утилітаризм відіграв важливу роль у формуванні соціального типу особистості індустріального суспільства, акцентуючи увагу на ефективності діяльності. Людина мала досягати локального успіху, не звертаючи уваги на світ в цілому. Утилітаризм орієнтував людину на власну практичну діяльність, створення конкретного продукту та досягнення результату. Універсальним мірилом утилітаризму є гроші: вони все зводять до одного знаменника. Індустріальна людина орієнтується на раціоналізм як спосіб осмислення світу, владу та матеріальний добробут, для неї характерно техніко-технологічне ставлення до природи, ідей та інших людей як до інструментів застосування своєї влади.

Сьогодні в соціумах посилюється актуальність *постматеріальних* цінностей. Що це за цінності? Це – цінність свободи, дружби, сім'ї, кохання, самореалізації, знання. Певно, що людина майбутнього обере собі інші пріоритети в житті: знайти себе, виконати свою роль у Всесвіті, самореалізуватися. Вони актуальні для тієї частини суспільства, або для тих суспільств, де досягнутий певний матеріальний добробут і добування

хліба насущного не є першочерговим завданням. Незважаючи на те, що світ жив в епоху «пост», старі, матеріальні цінності не втрачали свого значення, багато хто з сучасників жив, або підтягувався до формату лакшері. В умовах пандемії актуалізується шведська філософія помірності – Лагом. Згідно їй необхідно зменшити демонстративне вживання дорогих товарів, а навпаки цінувати екологічність, зручність, економічність.

Набули особливого значення *екологічні цінності* та проблема відповідальності. Під час пандемії гостро постала проблема відповідальності людини за свої вчинки не тільки перед собою, або перед рідними, але і перед суспільством та планетою. В допандемічні часи заклики до актуалізації екологічного мислення зазвичай сприймали несерйозно, реально заходів по збереженню оточуючого середовища зроблено було замало. Безумовно, це не означає того, що ми маємо повернутися до «кам'яного віку», але гуманне використання ресурсів планети повинно стати пріоритетом при розробці нових галузей промисловості та побудові нових підприємств.

Особливого значення під час пандемії набуває *цінність «дружнього плеча»*, а саме – глобальна солідарність країн, солідарність людей, глобальна співпраця. Спалах пандемії показав, що першою реакцією країн було контроль і закриття кордонів. Це поставило під сумнів надбання країн Євросоюзу саме в галузі кооперації. Кожна країна поставила свої власні інтереси вище за інтереси міжнародної спільноти. Але тут криється небезпека. З одного боку, ми ніби захищаємо себе від проникнення вірусу, а з іншого він не знає кордонів. Глобальна солідарність повинна переважати над національною ізоляцією, стратегія *me first* більше не спрацьовує ні для країн, ні для людей.

Якщо на початку пандемії Ю. Харарі наголошує на тому, що солідарність країн повинна реалізовуватися в тому, щоб глобально ділитися інформацією про те, як побороти вірус, і які практики боротьби з ним напрацювала кожна країна. Пандемія також актуалізувала проблеми допомоги багатих країн біднішим: допомога обладнанням, медичним персоналом, співпраця на економічному фронті [2], то сьогодні глобальна солідарність повинна проявлятися в забезпеченні одночасної вакцинації жителів всіх країн, аби сформувати колективний імунітет.

В умовах пандемії актуалізуються *цінності природного права*: право на життя, право на здоров'я, право на свободу, а також право вимагати від держави забезпечення своїх природних прав.

В умовах пандемії забезпечити ці права демократичним шляхом вкрай важко. Ми вже звикли до того, що нас контролюють. Сьогодні в світі запровадили не тільки «надшкірний нагляд, а й і підшкірний нагляд», тепер влада хоче знати температуру твого тіла та підшкірний тиск. Потім влада захоче узнати твої емоції, вподобання. Можна сказати, що це вимушений ургентний засіб біометричного нагляду та керування в час пандемії, але є ризик того, що ці форми маніпуляції людьми ввійдуть

у постпандемічні практики назавжди. За великою турботою за громадянами криється так звана «безпеократія», яка проявляє себе в посиленні поліцейської форми державного управління [3]. Багато хто з сучасних інтелектуалів, а саме А. Дамазіо, Ю. Харарі, Г. Маркус, Дж. Батлер, застерігають, що після пандемії людство розпрощається з свободою, принаймні багато в чому вона буде спотворена і урізана.

Як пише Мішель Фуко, здоров'я є епіцентром модерного управління, яке він називав «біовлада». За допомогою медицини та психічного здоров'я, держава керує, наглядає і карає населення. «Між модерними державами і громадянами існує негласний контракт, заснований на здатності держави гарантувати безпеку і фізичне здоров'я громадян» [4]. Цілковито природно виникає питання: який тип політичного устрою найбільш здатний забезпечити раціональне вирішення проблеми авторитарний, популістський або демократичний? Як бачимо, достойний опір пандемії надали Південна Корея, Тайвань, Сінгапур – це демократії, а не країни, керовані авторитарними лідерами або популістами.

Підсумовуючи, слід зазначити, що переосмислення духовних орієнтирів людини може відбутися і в «зрілих», і в «недозрілих» суспільствах, але під впливом доленосних обставин. Відчувається загострення екзистенційних проблем людини, які призведуть до переоцінки власного життя, смислів, які були провідними в житті. Вважаємо, що пандемія є тим чинником, який змінить ціннісні настанови і окремої особистості, і всього людства.

Головною цінністю вважається – і буде вважатися – людське життя та здоров'я, що його уможлиблює. Декларативні побажання здоров'я в допандемічні часи сьогодні набувають зовсім іншого значення. Враховуючи кількість смертей під час пандемії, люди перестали необачно ставитись до свого здоров'я та здоров'я інших. Також особливої цінності набуде свобода людини. Під час пандемії кожен з нас відчув на собі утиски («сильні руки») з боку держави. В Україні і до введення карантину була небезпека і практика зловживання владою, але сьогодні таке зловживання має підстави, а карантин додає можливостей. Можновладці повинні нарешті зрозуміти, що людська гідність – недоторканна. Ціннісна матриця в постпандемічний період суттєво зміниться в бік домінування *постматеріальних цінностей*: цінності особистої самореалізації, цінності сім'ї, любові, дружби, знання, взаємодопомоги, людяності, толерантності, небайдужості до Іншого. В критичні періоди розвитку історії постматеріальні цінності усвідомлюються людиною як найважливіші.

Список використаних джерел

1. Власенко Ф. П. Особистість в параметрах цінностей інформаційного суспільства // Синергетика і творчість : монографія / за ред. В. Г. Кременя. – Київ : Інститут обдарованої дитини, 2014. – 314 с.

2. Yuval Noah Harari. The world after coronavirus. *The Financial Times*, 20.03.2020 <https://www.ft.com/content/19d90308-6858-11ea-a3c9-1fe6fedcca75>

3. Dodonova Vira, Dodonov Roman. Transformation of Social Values During a Pandemic And problems of Global Solidarity. – *Skhid*. – 2020. – № 3(167). – P. 21–26.

4. Який світ після пандемії? – Бруно Латур, Єва Іллуз, Жан-Люк Нансі. Переклад А. Репа. *Політкритика*. Березень 31, 2020. <https://politkrytyka.org/2020/03/31/yakyj-svit-pislya-pandemiyi-bruno-latur-yeva-illuz-zhan-lyuk-nansi/>

Зарецька О. О., канд. філол. наук,
Інститут психології імені Г. С. Костюка
НАПН України

НАРАТИВНА ПРАКТИКА ЯК ФОРМА СОЦІАЛЬНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ПРИ НАДАННІ ДИСТАНЦІЙНОЇ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ

В умовах багатомісячної пандемії, що стала, на жаль, атрибутом життя сучасного суспільства, зростає роль служб дистанційної психологічної підтримки, «гарячих» ліній і телефонів довіри, які стають все більш розповсюдженим інструментом надання психологічної допомоги населенню. Соціальне значення їхньої роботи важко переоцінити: вони є могутнім засобом підтримки тих верств населення, які є мало захищеними в силу певних особливостей – перебувають у кризовій ситуації чи несприятливому соціальному оточенні, послаблені хворобою, віком, самотністю тощо. Саме цим визначається актуальність звернення уваги науковців на особливості діалогічної взаємодії між особою, що надає дистанційну психологічну підтримку – психологом-консультантом, і додзвонювачем, який потребує цієї допомоги.

Спираючись на парадигму психогерменевтичного підходу і наративних методів аналізу текстів, на базі якої ми проводили дослідження [2; 4; 5], спілкування між консультантом і додзвонювачем під час надання дистанційної психологічної підтримки можна розглядати як специфічний вид наративної практики, особливості якої регулюються нормами роботи відповідних служб і в той же час визначаються суб'єктивними психологічними особливостями учасників – як додзвонювачів, так і консультантів. Лєвова доля у діалозі між учасниками найчастіше припадає на наративного плану монолог додзвонювача, який певною мірою керований консультантом і містить суттєві «вкраплення» його висловлювань: консультант питаннями, репліками, вигуками, будь-якими емпатійно забарвленими звуками заохочує породження оповіді абонентом, тим самим допомагаючи йому наративізувати для себе свою проблему, ситуацію, тривогу. Прийняті норми поведінки консультанта в службах психологічної підтримки

обмежують можливості інтервенції з боку консультанта, що в принципі сприяє породженню абонентом самостійного, достатньо «зрілого», повноцінного, наповненого багатьма смислами автонаративу і – в ідеалі – може супроводжуватися запуском процесу конструювання досвіду. Зауважимо, що йдеться тільки про служби кризової психологічної підтримки, телефони довіри, гарячі лінії тощо; при пролонгованому дистанційному психологічному консультуванні у психотерапії діють інші норми [1].

В результаті проведеного аналізу було виділено такі особливості наративів додзвонювачів:

1. Це *ініціативний*, нічим не спровокований наратив абонента про себе в контексті своєї актуальної ситуації, текстотворчість у чистому вигляді.

2. Це наратив, породжений *для діалогу*, хоча метою дзвінка до служби підтримки часто буває просто потреба виговоритися. Пропорція того, що висловлюється і проговорюється для себе, а що для іншого (слухача), може бути різною. Особливо цікава ця пропорція у так званих «постійних» додзвонювачів: вони кожного разу шукають, інколи навіть вигадують різні підстави для дзвінка, але після перших двох-трьох фраз звучить той самий непохитний автонаратив. Навіть якщо консультант, будуючи діалог, знаходить можливість поліпшити стан абонента, ці зміни мають часові межі, і через певний час «постійний» знову дзвонить з тією самою проблемою, і з його розмови зрозуміло, що його *керуючий* наратив (*агресивний* по відношенню до свого автора) знову опанував ним і примушує діяти так, як і досі [3].

3. Цей наратив максимально *вільний* від впливу «образу слухача»: абонент для додзвонювача – людина ікс, невідомий.

4. Для абонента характерна максимальна *відкритість* слухачу, якому він а ргіогі довіряє. Абонент розраховує на емпатію слухача, поблажливе ставлення до своєї проблеми. Навіть якщо консультант використовує на певному етапі діалогу прийоми конфронтації [1], це не заважає такому настановленню абонента.

5. Цей наратив *вибірково* відображає досвід абонента – це *дискурс проблеми* цієї людини, дискурс його тривоги.

Наративна практика під час кризового телефонного консультування може набувати таких форм:

1. *Наратив-монолог*. Єдиний мотив звернення до телефону – просто «виговоритися», відповідь не очікується і не потрібна. Потреба у слухачі свідчить, що етап конструювання автонаративу вже пройдено, його треба тільки оформити в усну оповідь, вербалізувати. Наратив таких додзвонювачів максимально *стійкий*: прямо за текстом можна прослідкувати, як діалогічні «вкраплення» консультанта «переборюються» могутнім кризовим наративом абонента: вони або ігноруються, або з наступної порції розмови зрозуміло, як наратив (ми навмисно персоніфікуємо *керуючий* наратив абонента) знайшов і протиставив щось аргументам консультанта [3].

2. Наратив для діалогу. В цьому випадку запит інший: допомогти розібратися у складній, часто нестерпній ситуації. Вочевидь, людина не готова сама працювати над своїм досвідом; консультант має структурувати травмуючу ситуацію через поглиблення усвідомлення свого досвіду абонентом і його переосмислення, переконструювання. Це передбачає підключення консультанта до інтерпретації наративу через певні м'які інтервенційні дії.

3. Наратив як відвертий запит абонента на роботу консультанта зі своїм розумінням (скоріше нерозумінням) власного досвіду. Часто в цьому випадку автонаратив ще не сформовано, абонент не спроможний сам це зробити: це просто купа неосмисленого належною мірою смислового матеріалу, який треба вибудувати у наратив. Особливість ситуації полягає в тому, що консультант не може, не має права це робити сам – він має своїми обережними інтервенціями підвести до цього абонента, тобто фактично на конкретному прикладі навчити його це робити, дати знаряддя – «вудку» – для вибудовування, конструювання абонентом свого досвіду у переконливий для нього автонаратив.

Перспективним здається залучення в роботу з абонентами «гарячих ліній» наративних стратегій дистанційної психологічної підтримки, зокрема, проговорення з ними можливостей життєвого і особистісного самопроекування і самоконструювання. Розробки різних аспектів, дискурсивних технологій, стратегій і форм самопроекування особистостей різного віку, виконані під керівництвом Н. В. Чепелевої і С. Ю. Рудницької [2–5], закладають базу для впровадження напрацьованих науковцями концептуальних ідей і практичних методів в організацію ефективної соціальної взаємодії при наданні дистанційної кризової психологічної підтримки. Безумовно, це вимагає розробки відповідного методичного інструментарію.

Список використаних джерел

1. Айві А. Цілеспрямоване інтерв'ювання і консультування: сприяння розвитку клієнта : навч. посіб. / А. Айві ; пер. з англ. О. Абесонової. – Київ : Сфера, 1998. – 342 с.

2. Дискурсивні технології самопроекування особистості : монографія [Електронний ресурс] / [Н. В. Чепелева, М. Л. Смульсон, С. Ю. Рудницька та ін.] ; за ред. Н. В. Чепелевої. – Київ : Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2019. – 170 с. – Режим доступу : <http://lib.iitta.gov.ua/717132/>. – (дата звернення 09.10.2020).

3. Зарецька О. О. Про особливості застосування наративного підходу в практиці кризового консультування [Електронний ресурс] / О. О. Зарецька // Особистість в умовах кризових викликів сучасності : матеріали методологічного сем. НАПН України, Київ, 24 бер., 2016 р. / за ред. акад. НАПН України С. Д. Максименка. – Київ, 2016. – С. 262–268. – Режим доступу : <http://lib.iitta.gov.ua/704987/>. – (дата звернення 09.10.2020).

4. Наративні практики самопроекування : методичні рекомендації [Електронний ресурс] / [Н. В.Чепелева, О. В. Зазимко, О. М. Шиловська] ; за ред. Н. В. Чепелевої. – Київ : Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2019. – 44 с. – Режим доступу : http://lib.iitta.gov.ua/717134/1/%D0%9C%D0%B5%D1%82%D0%A0%D0%B5%D0%BA_2019.pdf. – (дата звернення 09.10.2020).

5. Проблемы психологической герменевтики : монография / [Н. В. Чепелева, И. В. Березко, И. Л. Гудинова и др.] ; под ред. Н. В. Чепелевой. – Киев : Издательство Национального педагогического университета им. Н. П. Драгоманова, 2009. – 382 с.

Кравченко А. А., д-р філос. наук, доцент,
Київський національний торговельно-
економічний університет

ПАНДЕМІЯ COVID-19 ЯК КАТАЛІЗАТОР СОЦІАЛЬНИХ ЗМІН В УМОВАХ «ТЕХНОГЕННОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ»

Формування постіндустріальної ери здійснило вплив на способи формування норм і цінностей в суспільстві, започаткувало еру «техногенної цивілізації». Пошук різних, іноді альтернативних, стратегій цивілізаційного поступу формує нові конфігурації суспільної взаємодії та впливає на переосмислення системи цінностей. Сучасна людина сьогодні стоїть перед появою нових моделей обов'язків, правил спілкування та взаємодії. Суспільні відносини вбирають в себе логіку машинного виробництва та формують технократичний тип мислення.

Такі зміни охоплюють всі народи планети, не зважаючи на етнічні, релігійні чи расові відмінності завдяки тим самим технічним новаціям, які дозволяють швидко розповсюджувати інформацію, ділитись новітніми винаходами. За словами Е. Тофлера «Сьогодні мережа соціальних зв'язків сплетена так тісно, що наслідки сучасних подій миттєво розповсюджуються по всьому світу» [1, с. 28].

Індустріальне суспільство поступається постіндустріальному. Принципи, які впливали на поведінку людей в період «індустріалізму» – стандартизація, централізація, спеціалізація, синхронізація, концентрація та максимізація (за Е. Тофлером) [2] тепер, у період наукових та технічних новацій, що привели у рух «третьої хвилі» розвитку цивілізації, призводять до руйнації старих принципів та перетворює їх на протилежні.

Суспільні зміни, які відбуваються на тлі «третьої хвилі» розвитку цивілізації (формування інформаційного суспільства, «четвертої промислової революції»), отримали новий каталізатор у вигляді пандемії COVID-19 та заходів по її подоланню. Карантинні заборони змусили суспільство

переходити на нові форми спілкування та взаємодії. Якщо до початку обмеження безпосередніх контактів між людьми використання гаджетів, месенджерів сприймалось як допоміжний інструментарій, який полегшує та прискорює спілкування, спрощує вирішення тих чи інших питань, то із запровадженням карантину таке використання стало життєвою необхідністю.

На порядок денний вийшло питання про важливість формування суспільної злагоди, основою якої має стати комунікативна узгодженість, що забезпечить гармонійну взаємодію соціальних інститутів та систем. Плідна робота сучасної соціальної організації напряму залежить від того, наскільки у ній можливе взаєморозуміння.

Як зазначає дослідниця Т.В. Андрущенко, для того, щоб коректно скористатися можливостями, які несуть людству нові інформаційно-комунікаційні технології, необхідно було готувати теоретично-гуманітарну основу для приходу людини в новий інформаційний світ у випереджальному форматі [3, с. 85]. Такою основою могли б стати загальні етичні норми, перенесені у простір віртуального спілкування. Заховавшись за екраном монітора чи то сторінкою месенджера, контактери не завжди дотримуються усталених етичних норм, або не вважають за потрібне враховувати ці норми та переносити їх із повсякденного життя у віртуальне. Опосередкований (через месенджер) контакт, на відміну від безпосереднього контакту, створює ілюзію зменшення відповідальності за власні слова, що призводить до зростання кількості непорозумінь, недомовленостей, посилення напруги.

На думку Дж. Чітідзе, потребує перегляд концепція свободи вираження думки в Інтернеті. Вона повинна усунути або істотно скоротити розрив між політикою і практикою через створення нормативної бази. Проте, існуючі правові стандарти свободи слова не можуть бути просто перенесені в мережевий простір Інтернету. Виникає потреба у введенні в дію нових адаптованих правил для вирішення проблемних питань, що стосуються свободи вираження думки в Інтернеті [4].

З іншого боку, спілкування за допомогою гаджетів часто обмежує соціальний контактний простір, виключаючи або значно зменшуючи емоційне забарвлення спілкування. Невербальні елементи суспільної комунікації виключаються із ланцюжка контактної взаємодії, а, натомість, відбувається «механізація» спілкування.

Саме спілкування переходить із реального простору у віртуальний. Таке спілкування стає механічним, машиноподібним. Інтонація, наголос, міміка, тембр в інтернет-спілкуванні через месенджери (без застосування камер) не мають комунікативного впливу. Власне тому «інтернет-співрозмовники» часто вдаються до використання «емодзі», як компенсатора емоційної складової спілкування.

Ще одним аспектом, який проявився у межах інтернет-спілкування та виразно позначився у період вимушеної самоізоляції, став факт приховування власної ідентичності та намагання створити особистий віртуальний

образ, який все більше віддаляється від реального та має тенденцію до повного переходу від реального до штучного образу особистості.

Таким чином сьогодні по новому проявляється поняття симулякра, яке у своєму значенні переходить від первинного Платонівського як «копії реального» до постмодерністського трактування симулякра Жаном Бодріаром як імітації і заміни реального «підробним сенсом» [5]. Адже сьогодні ми вдало ховаємось за «аватарками» та «ніками», успішно приховуючи свою справжню природну сутність. Ми перестаємо бути самими собою в уяві оточуючих. Ми є такими, якими представлені на сторінках в соціальних мережах, ми самі як особистості свідомо робимо себе симулякрами, добровільно переходячи до життя у віртуальному середовищі, де важко відрізнити реальність від вигадки, а власні життя та діяльність стають схожі на вигадку. В цьому контексті симуляція нівелює грані між істиною та хибною, реальним та уявним світом.

Подібний стан речей ми не можемо трактувати як негативні чи позитивні зміни. Ми можемо констатувати це як реалії, що відбуваються та існують не залежно від наших бажань, поглядів чи вподобань. Як зазначають сучасні дослідники, «філософія сучасного етапу свідчить про те, що світова спільнота знаходиться у стані пошуку мейнстріму соціального розвитку не тільки у сфері пізнання світу, але й у сфері глобальних комунікацій, нових ринкових відносин, фундаментальної науки, глобальної освіти, планетарного виховання людини, напрямів формування нової філософської і планетарної культури» [6, с. 557]. Тож в системі суспільних відносин настав час пошуку нових алгоритмів спілкування, взаємодії та пошуку системності в наростаючій безодні планетарного хаосу.

Проте, ілюзорною вбачається реальна можливість впровадити нові форми взаємодії, що влаштовували б усіх учасників суспільної комунікації в нових цифро-модерністських реаліях. Адже зміни у технологіях відбуваються настільки швидко, що соціальне пристосування просто не встигає за технологічними змінами та потребує постійного перелаштування та при звичаєння до наступних діджиталізованих новацій. Біологічне, соціальне, психологічне, людське не встигає за технічним, машинним, компютерним проривом.

Саме тому такої популярності набувають сьогодні ідеї «трансгуманізму», які прогнозують перетворення людини шляхом застосування наукових і технологічних відкриттів в «постлюдський» стан (за М. Мором) [7]. Однак, виникає побоювання, що механічне вдосконалення людських розумових та фізичних можливостей, хоча і дасть шанс подолати хвороби, страждання, інвалідність, старіння, але може негативно вплинути на збереження таких невід'ємних атрибутів теперішнього людського існування як мораль, етика, ідентичність. На думку Хабермаса, звикання до того, що людське життя з біологічної точки зору залежить від наших випадкових уподобань, не може не змінити нашої нормативної самоідентифікації [8, с. 72].

Отже, світ неспинно змінюється і ці зміни перебувають у стані безперервного прискорення. Постає розуміння того, що ми приречені жити у просторі повсякчасних викликів та пошуку шляхів їх подолання. Одним з таких викликів ХХІ століття і стала пандемія COVID-19. Вона прискорила корегування способів взаємодії та спілкування, збільшивши долю онлайн комунікацій. Віднайти засоби та інструменти доцільної соціально-врівноваженої взаємодії у новій системі взаємовідносин є нагальним питанням сьогодення.

Список використаних джерел

1. Тоффлер Э. Шок будущего : пер. с англ. / Э. Тоффлер. – М. : Изд-во АСТ, 2002. – 557 с.
2. Тоффлер Е. Третья волна / Е. Тоффлер ; за ред. В. Шовкуна ; пер. з англ. А. Євса, 2000. – Київ : Всесвіт. – 480 с.
3. Андрущенко Т.В. Футурологічне бачення перспектив політичного та культурного розвитку людства (на прикладі концепції «футурошоку» Елвіна Тоффлера) / Науковий вісник. Серія «Філософія». – Харків : ХНПУ, 2016. – Вип. 47 (частина І). – С. 82–89.
4. Chitidze, Giorgi. Human Rights Online: Redefining the Concept of Freedom of Expression in the Digital Age. UiT The Arctic University of Norway, 54 p. URL: <https://munin.uit.no/handle/10037/8240>
5. Jean Baudrillard, «Simulacres et simulation», Paris: Galilée, 1981. 240 p.
6. Бех В. П. Життєвий цикл системи індустріальної освіти: когнітивний аналіз : монографія / В. П. Бех, В. І. Зінкевич ; за наук. ред. Ю. Бех. – Київ : Інтерсервіс, 2020. – 796 с.
7. More M., 1990. «Transhumanism. Towards a Futurist Philosophy». URL: <http://web.archive.org/web/20130806172107/http://www.maxmore.com:80/transhum.htm>
8. Habermas J. The future of human nature. Cambridge: Polity, 2003.

ПАНДЕМІЯ. НОВІ ВИМІРИ БУТТЯ ЛЮДИНИ

Пандемія дала можливість максимально уважно прислухатись до себе – що дійсно є важливим і цінним для кожного; де в шаблонності соціального Я з'являється особистість як окрема індивідуальна частка буття, елемент світобудови; чітко виокремити реально важливі та актуальні для себе цілі, бажання, мету.

Пандемія звернула увагу людини на внутрішнє, так як зовнішнє у вигляді соціальних норм, ролей втратило своє призначення. Така ситуація протиставила людину самій собі. Їй довелося зустрітись із собою справжньою і реакція від такої зустрічі різна – від жорсткого заперечення дійсності і вимоги повернути «все як було», що супроводжується тотальним страхом перед невідомим до осягнення своєї істинної суті – хто Я? [3]

Іде зміна парадигм. В нашому житті припинили діяти звичні правила та норми, а як мінімум вони видозмінилися в щось абсолютно нове, і ця трансформація вимагає від нас нового розуміння та прийняття. Тому пандемія, будучи кризою, стала для людства поштовхом, можливістю для осмислення нової реальності і нових нас, що покликало за собою і зміну в нашій свідомості, в усвідомленні потреби змін. Як раніше, так уже не буде, тому що старі форми не діють в новому вимірі.

Трансформується все – від концепцій до самого фундаменту (основи) існування.

Сьогоднішня ситуація нагадує модель розвитку цивілізацій за А. Тойнбі, коли перед суспільством постає певний «виклик» і в залежності від рівня розвитку йому (суспільству) вдається або не вдається дати відповідь [2, с. 66]. Тому сьогодні людство покликано зорієнтуватися в нових умовах існування та трансформувати свою свідомість до іншого сприйняття дійсності, яке буде характеризуватися ціннісним відношенням один до одного та включеністю у будь-який процес взаємодії, а не формальною присутністю.

Заглиблюючись в сутність сьогоднішньої ситуації, яку переживає весь світ, варто звернути увагу на самоідентифікацію особистості в нових обставинах. Загубившись серед інформаційного шуму, пандемія дала можливість людині взяти перерву у гонитві за «кращою версією себе». Тобто зосередитись на змісті, а не на формі, адже «успішний успіх», гонитва за досягненнями (що робить людину соціальнозначущою) породжує ще більший стрес і тиск, які ведуть до психологічної напруги та втрати орієнтирів і зв'язку з самим собою.

Самоідентифікація індивідуального Я як онтологічної підстави існування, що конкретизується у розумінні й осмисленні одночасного

виникнення та взаємопроникнення індивідуального вибору в соціальній дійсності реалізується у процесі саморозвитку через вибірковість як специфічне ставлення особистості до реальної дійсності.

Так, нові умови нашого існування вимагають від нас нових форм реагування і це теж може стати причиною розбалансування структури особистості. Проте, в даному випадку, різка зміна звичних форм соціальної взаємодії стає стартом і поштовхом до розуміння цінності людського Я і його значущості у сучасному світі, не функціонування шаблонних, стереотипних моделей людини, а існування істинного Я особистості.

Таким чином, індивідуальне Я розкривається як першооснова та умова існування, що реалізується через становлення особистості, розкриття її внутрішньо-специфічної сутності, що залежить від усвідомлення у процесі розвитку та самореалізації її власної унікальності як окремого та цілісного автономного елемента соціальної системи.

Людина існує і розвивається в соціумі та через соціум, таким чином реалізуючи індивідуальне Я. З одного боку, сферою впливу та утвердження індивідуального є соціальність, де усі люди мислять та діють єдиним для них чином, виявляючи тим самим свою «родову» сутність, належність до людського роду. З другого, у своєму образі думок та дій кожен виявляє особливості індивідуального. Індивідуальне не може сформуватись та реалізуватись поза соціумом. Однак особливість та унікальність індивідуального не може бути пояснена лише соціальністю. Таким чином, зовнішні зміни у вигляді пандемії вимагають не тільки перетворення соціальної поведінки людини, а і змін внутрішніх світоглядних орієнтацій особистості.

Отже, будучи кризою, пандемія постає як джерело розвитку та переходу від зовнішньоорієнтованого у своїй діяльності представника людської спільноти у внутрішньодетерміновану особистість.

Список використаних джерел

1. Філософський енциклопедичний словник / [ред.-уп.: Е. Ф. Губський, Г. В. Корабльова, В. А. Лутченко]. – Київ : Вікар, 2006. – 576 с.
2. *Lang M.* Globalization and Global History in Toynbee. «Journal of World History», 2011, December. – S. 65–73.
3. *Wadowski J.* Informacja – komunikacja – dialog: człowiek i społeczeństwo w ontologii spotkania / Dr Jan Wadowski // III Konferencja z cyklu «Nauka – Etyka – Wiara» (Jastrzębia Góra 11–14 czerwca 2009 roku). – 2009. – S. 265–283.

ВІРТУАЛЬНА КОМУНІКАЦІЯ ЯК ДЕСТРУКЦІЯ ДІЙСНОГО

Загальновідомо, що пізнавальний процес завжди починається «з живого споглядання», з безпосереднього контакту людської чуттєвості з об'єктом.

Ця класична філософська сентенція стає засадничим контраргументом, щодо прихильників глобального поширення та актуалізації різноманітних моделей віртуального спілкування в сучасному інформаційному просторі, в тому числі в сфері освіти.

Тисячі років людина пізнавала світ безпосередньо спілкуючись з ним. Цей «живий» контакт формував цілісну різнобарвну гармонійну картину світу, що поєднувала в собі інтелектуально-інформаційні та емоційно-чуттєві образи об'єктів, які знайшли своє історично-культурне вираження в знаннях, мистецтві, літературі, побуті, а головне – в мові.

Цілком очевидно, що сучасні інтернет-технології з одного боку значно прискорюють та поглиблюють пізнавальні можливості людини, але разом з тим обмежуючі безпосередні контакти людей з реальним світом роблять пізнавальний процес занадто формалізованим та вибірконим, до того ж опосередкованим різноманітними технічними засобами, технологічними інструкціями, правилами, схемами, паролями і в кінці кінців спеціальною мовою, без знання якої віртуальне спілкування стає практично неможливим.

Утворюється особливий тип штучно створеної віртуальної реальності, яка обмежена з одного боку можливостями свідомості суб'єкта-творця цієї реальності, з другого технічними можливостями комп'ютерної техніки та її програмного забезпечення.

Найважливішими особливостями цього типу віртуальності є нематеріальність об'єкта пізнання, умовність всього віртуально існуючого, можливість швидкої зміни параметрів цієї віртуальності та вільного входу / виходу в цю реальність.

Віртуальна реальність несе в собі свої специфічні ознаки віртуального буття, такі, як віртуальний простір та віртуальний час, утворює свої закони їх існування і взаємодії.

Віртуальна реальність таким чином корелятивна сфері людської суб'єктивності, як на рівні «автора» цієї реальності, так і на рівні «споживача».

Долучитися до цієї віртуальної реальності, значить вийти за межі реальності наявної, «змінити свою свідомість», «інакше поглянути на світ».

Принципово важливим є те, що ця штучно створена віртуальна реальність в пізнавальному процесі набуває ознак нераціональної секторальності та дискретності, що розщеплюють реальну, живу, цілісну картину світу на окремі інтелектуально формалізовані фрагменти, що обслуговують конкретно практичні інтереси суб'єкта пізнання.

Така віртуалізація пізнавального процесу по суті є деструкцією тієї живої цілісної реальності, одухотвореної багаточисленними безпосередніми контактами між суб'єктом і об'єктом пізнання.

Реальний світ перетворюється в штучно створений інформаційний хаос, в якому переплетені істина і омана, без попередньої верифікації та свідомого відбору інформації.

Найбільш значущим негативним наслідком цього процесу стала поява та всезростаюче панування різноманітних опосередкованих віртуальних форм комунікації між людьми.

Відомо, що постійно діюча система реальних відносин між людьми, їх взаємодія та спілкування з приводу спільного задоволення інтересів є основним фактором формування соціальності у кожного нового покоління.

Але ефективність такої системи в умовах поширення глобальної системи віртуальних комунікацій між людьми постійно знижується. Як показують різноманітні соціологічні дослідження в різних країнах, кількість часу спілкування між батьками і дітьми в умовах поширення мережевого спілкування постійно скорочується, разом з тим збільшується інтернет залежність молодого покоління. В таких умовах основним порадицею та вихователем стають соціальні мережі або провайдер зі своїм контентом.

Поява глобального віртуального-комунікативного простору, таким чином, веде до загострення всієї сукупності, як вже існуючих соціальних протиріч, так і появи нових і, в першу чергу, протиріччя між достатньо високим та всезростаючим рівнем інтернет-технологій та низьким рівнем міжкультурної взаємодії суб'єктів.

В межах «нових медіа» кожен може реалізувати свою віртуальну інтерактивність у якості індивідуального порадицека – носія певних ідей і цінностей. В результаті такої «колективної творчості» комунікативні процеси у віртуальному середовищі стають все більш непередбаченими та різнонаправленими.

Особливе загострення в межах нового інтерактивного медіапростору набуває проблема інформаційного перевантаження. Система Web2.0 дає можливість постійно нарощувати об'єми інформації, яка суттєво перевершує можливості її сприйняття людиною. Миттєвий доступ до необмеженої кількості інформації різної якості та достовірності підриває довіру до інформаційного потоку в цілому.

Інтернет простір сьогодні – це вже повсякденне середовище і людина в значній мірі стає заручником цього середовища. Вона змінюється разом з цим середовищем, зовнішня привабливість віртуального спілкування при надмірному використанні може обернутися не віртуальною, а реальною самотністю, що негативно вплине на формування вже реальних форм міжособистісного спілкування.

Передбачити наслідки постійного перебування в мережах Інтернету, як основної форми спілкування можна вже сьогодні. З'являється особлива

не властива реальному світу мова, для якої не важливі правила вживання вже існуючої мови, поступово формується так звана «сітьова етика» зі своїми здебільшого антигуманними цінностями. Графіка, фото, фільми, малюнки поступово підміняють реальний творчий процес. В кінцевому рахунку змінюється розуміння самого поняття «спілкування», якщо про життя світу, країни, свого міста, в тому числі і про своїх друзів можна взнати не розмовляючи з ними, а лише передивляючись стрічку соціальної мережі.

Довготривала пандемія Covid-19, що охопила весь світ надала цим процесам значного поштовху. Віртуальні комунікації стали життєво необхідними для багатьох видів і форм людської діяльності та їх життя.

Розуміння певної соціальної межі у використанні різних форм віртуальних комунікацій дасть змогу людству зберегти відчуття гармонії і краси від реальної природи та дійсне задоволення від посереднього спілкування зі своїми співрозмовниками.

Кухта М. П., д-р соц. наук,
Київський національний торговельно-
економічний університет

ЦИФРОВІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНОЇ ВЗАЄМОДІЇ В УМОВАХ КОРОНАВІРУСНОЇ КРИЗИ

Пандемія COVID-19 внесла сум'ятицю у досі розмірене життя постмодерного світу, з його давно відомими та звичними основними проблемами: демографічною, екологічною тощо. Уже не вірилося, що на фоні стрімкого розвитку науки та технологічного стрибка, в тому числі, в сфері медицини, людство зможе зіткнутися з вірусною загрозою настільки великих масштабів. Спалах захворювання став лакмусовим папірцем, що проявив усі проблемні точки людської взаємодії. Пандемія вийшла далеко за межі вірусології та епідеміології, ставши тотальним соціальним явищем. Чинником цього, в першу чергу, стало рішення урядів більшості країн світу про переведення населення на карантин – саме це визначило радикальний злам повсякденного життєвого устрою, звичних практик поведінки. На фоні такого рішення змінилися соціальні норми та взаємодія, зміни торкнулися усіх соціальних інститутів. Коронавірусна криза, зачепивши усі суспільства, відкрила широке дослідницьке поле для соціологів.

На наш погляд, можна виділити наступні соціальні сфери, які потребують більш поглибленого вивчення:

- рівень благополуччя населення (матеріального та психологічного);
- спосіб життя: звичні практики навчання, роботи та відпочинку;
- комунікативна сфера.

Розглянемо їх детальніше. За даними ряду інформаційних джерел, статки найбагатших людей планети протягом кризи значно збільшилися [1], бідні ж, навпаки, стали ще біднішими. Схожу ситуації можна спостерігати й в Україні, де малий та середній бізнес через карантинні обмеження постав перед загрозою зникнення. Через закриття ресторанів, розважальних та торгових центрів, перукарень, кінотеатрів тощо, мільйони людей у світі постали перед загрозою банкрутства. Скорочення робочих місць та боротьба за збереження матеріальних статків стали однією з ключових характеристик кризи, адже саме загроза економіці була основною причиною більш пізнього введення локдауну у деяких країнах [2]. Щодо українців, то за даними Центру соціального моніторингу, матеріальне становище 51,8% наших громадян погіршилося протягом 2020 року [3].

Якщо ж говорити про психологічне благополуччя, то найкращим у 2020 році для респондентів було те, що саме вони були здорові, мали роботу та могли відпочити. Найгірші асоціації викликали слова «коронавірус», «безробіття» та «пандемія» [3]. Можна простежити тут і взаємозв'язок між економічним становищем, страхом захворіти, виявитися безробітним та психологічним самопочуттям. Деякі економісти прогнозують, що перехід до нових трудових відносин закріпиться, бо дистанційні офіси дають можливості скоротити до третини офісних працівників, не втрачаючи в кількості та якості продукції [4]. Проблема безробіття може загостритися.

Наступна сфера – спосіб життя. Протягом світового карантину освіта, робота та відпочинок суттєво віртуалізувалися, стали прив'язаними до дому та доступу до інтернету. Це зумовило, з одного боку, підвищення вимог до програмного забезпечення та наявності відповідної техніки, з іншого – знизило якість праці, освіти та відпочинку. Так, деякі вчені звертають увагу на так звану «вірусну» цифровізацію [5] – попри відому шкоду для фізичного та психологічного здоров'я надмірного перебування за комп'ютером – останнє поки що не має альтернатив. Робота, покупки, розваги, навчання майже повністю перемістилися в інтернет-простір. За даними, 77% людей 16–64 років щомісяця уже роблять покупки в інтернеті. Електронна комерція продовжує стрімко розвиватися – лише за рік її дохідність збільшилася на 40% [6].

Схожі тенденції спостерігаються і в сфері освіти – різко збільшується попит на платформи дистанційного навчання. Класичні ж університети у ряді розвинених країн збільшують частку тьюторів (репетиторів, наставників), щоб допомогти студентам зорієнтуватися в нових умовах онлайн навчання. Так, один з найпрестижніших технічних університетів світу – Массачусетський, що оцифрував усі навчальні матеріали та відкрив до них доступ.

Комунікативна сфера. В нову епоху – соціальної дистанції, найбільш безпечним, а іноді єдиною можливим варіантом комунікації став цифровий. Загалом, кількість користувачів соціальних мереж за рік збільшилася аж на 13%, склавши майже півмільярда нових користувачів [6].

За даними дослідження GWI, в середньому з мобільних пристроїв користувачі проводять в мережі майже 3 години 40 хвилин, а сукупний час онлайн становить, в середньому, майже 7 годин. Тобто за тиждень набігає близько 48 годин. Попри те, що щорічно час перебування людей в інтернеті збільшується, пандемія суттєво прискорила цей процес – лише за рік його частка збільшилася одразу на 4% [6].

Важливо, що віковий зріз користувачів інтернету вказує на високу частку залучення старшої вікової аудиторії: понад 70% людей віком 55–64 роки користуються інтернетом [6]. Таким чином, соціальна взаємодія на усіх рівнях перемістилася у цифровий простір. І, ймовірно, навіть після закінчення усіх карантинних обмежень, значна кількість видів зайнятості так і залишиться дистанційною.

Попри усі загрози, пандемія стала поштовхом і до позитивних зрушень у взаємодії, зокрема змусила людей солідаризуватися та змістити фокус увагу з економічних перегонів, конкуренції – до стабілізації та збереження життя, в тому числі і в першу чергу, найменш захищених прошарків.

Список використаних джерел

1. Forbes, 2020. URL: <https://www.forbes.com/sites/chasewithorn/2020/12/16/the-worlds-billionaires-have-gotten-19-trillion-richer-in-2020/?sh=636c255a7386>
2. Швеція не ввела строгий карантин и опередила все страны по показателю смертности от Covid-19. URL: <https://glavcom.ua/ru/news/shveciya-ne-vvela-strogiy-karantin-i-operedila-vse-strany-po-pokazatelyu-smertnosti-ot-sovid-19-681362.html>
3. 2020 рік в оцінках населення України. URL: https://smc.org.ua/wp-content/uploads/2020/12/TSSM_UISD_Novyj-rik-2021_pres-reliz.pdf
4. Кузьминов Я. Вирусная революция: как пандемия изменит наш мир. URL: <https://www.rbc.ru/opinions/society/27/03/2020/5e7cd7799a79471ed230b774>
5. Осипов П. Н. «Вирусная» цифровизация и ее последствия // Профессиональное образование и рынок труда. – 2020. – № 2. – С. 75–77.
6. Global Digital 2021. URL: <https://datareportal.com/reports/digital-2021-global-overview-report#:~:text=Internet%3A%204.66%20billion%20people%20around,now%20stands%20at%2059.5%20percent.>

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ НАСЛІДКИ ПАНДЕМІЇ COVID-19: ГРУПИ РИЗИКУ

Минув рік відтоді, як Всесвітня організація охорони здоров'я оголосила про початок пандемії коронавірусу і визнала його загрозою глобального масштабу. Нині боротьба з пандемією триває, скасування карантинних обмежень щоразу відкладається, а соціальна ізоляція та соціальне дистанціювання стали нормою життя. Реакція суспільства на зміни виявилася безпрецедентною. Тому постала актуальність виявлення соціальних і психологічних наслідків пандемії COVID-19 і зумовлених нею карантинних обмежень на різні соціальні групи суспільства.

В Оксфордському словнику термін «social distancing» [6] визначається як практика збереження певної фізичної відстані від інших людей чи обмеження контакту з людьми (особливо сім'я і друзі) заради виключення можливості зараження чи передачі інфекційної хвороби, як частина ініціатив, які запобігають її поширенню. Слід зважити на те, коли це твій власний вибір, і зовсім інша справа – коли соціальне дистанціювання та ізоляція є вимушеними заходами, нав'язаними ситуацією і правилами колективної безпеки. Внаслідок такого довготривалого ізолювання, яке супроводжується щоденним нагадуванням про хворобу, людина починає відчувати певний тиск, що може спричинити загострення внутрішніх конфліктів, зміну поведінки, взаємин. Поява екзистенційної загрози актуалізує потребу у безпеці. У підсумку результати досліджень демонструють соціально-психологічні зсуви, проявами яких є посилення консервативних настроїв, повага до регламенту, терпимість до певних ритуалів та умовностей, соціальних норм, люди стають жорсткішими як щодо представників своєї соціальної групи, так і до представників інших культур [5]. Збільшується кількість проявів етноцентризму, ксенофобії, расизму, соціальної стигматизації, дискримінації [4].

На основі аналізу соціально-психологічних наслідків пандемії COVID-19 для суспільства, до груп підвищеного ризику можна віднести медичних працівників, дітей віком від 3 до 18 років, студентів, користувачів соціальних мереж, поліцейських, військовослужбовців, людей похилого віку, біженців, мігрантів, гастарбайтерів (які перебувають у країнах із перевантаженою інфраструктурою охорони здоров'я).

До прикладу, результати досліджень демонструють, що найбільші соціально-психологічні наслідки відчули на собі медичні працівники, які працюють на передовій і мають високий ризик зараження коронавірусом. Вони частіше відчувають стрес, тривожність і депресію під час пандемії, страх передачі інфекції, фізичне та емоційне вигорання, підвищену залеж-

ність від психоактивних речовин і посттравматичні стресові реакції [2]. До того ж медики дуже часто стикаються із соціальною стигмою і дискримінацією, що спричинено страхом перед хворобою. Існують випадки, коли їм відмовляють у доступі до громадського транспорту, переслідують у громадських місцях, піддають фізичному насиллю тощо попри те, що вони, ризикуючи своїм життям, рятують життя інших [1]. У групі ризику опинилися і студенти, яким довелося повністю змінити своє життя, пристосуватися до нового формату навчання. За результатами дослідження психологічних наслідків епідемії COVID-19, у майже чверті китайських студентів виявили різного ступеня тривожні розлади [7]. Факторами захисту від виникнення тривожного стану визначені: проживання у місті, з батьками, фінансова стабільність [7]. Факторами ризику є: окреме проживання, недостатній контакт із родичами, друзями, слабка інтегрованість у студентське соціальне середовище, відсутність соціальної підтримки [3]. Особливо вразливою є група користувачів соціальних мереж, серед яких є ті, хто занадто легковажно ставиться до різних аспектів коронавірусної інфекції, демонструючи оптимізм і спокій, ігнорують і порушують правила карантинних обмежень, і ті, хто під тиском сенсаційно зарядженої і наповненої моторошним контентом інформації, відчуває непомірне психосоціальне навантаження на кшталт фобій, нападів паніки, нав'язливих ідей, які проявляються, зокрема, синдромом студента-медика третього курсу [2].

У підсумку варто узагальнити, що коронавірусна інфекція і карантинні обмеження по-різному впливають на різні соціальні групи. Конкретизація цих відмінностей надасть можливість своєчасного реагування та попередження негативних наслідків такого впливу.

Список використаних джерел

1. Bagcchi S. (2020). Stigma during the COVID-19 pandemic. *The Lancet Infectious diseases*, 20(7), 782. URL: [https://doi.org/10.1016/S1473-3099\(20\)30498-9](https://doi.org/10.1016/S1473-3099(20)30498-9)
2. Dubey, S., Biswas, P., Ghosh, R., Chatterjee, S., Dubey, M. J., Chatterjee, S., Lahiri, D., & Lavie, C. J. (2020). Psychosocial impact of COVID-19. *Diabetes & metabolic syndrome*, 14(5), 779–788. URL: <https://doi.org/10.1016/j.dsx.2020.05.035>
3. Elmer T., Mepham K., Stadtfeld C. (2020) Students under lockdown: Comparisons of students' social networks and mental health before and during the COVID-19 crisis in Switzerland. *PLoS ONE* 15(7): e0236337. URL: <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0236337>
4. Ley D. Xenophobia in Response to Pandemics Is (Sadly) Normal // *Psychology Today*, Feb.03.2020. URL :<https://www.psychologytoday.com/ca/blog/women-who-stray/202002/xenophobia-in-response-pandemics-is-sadly-normal>

5. Robson D. The fear of coronavirus is changing our psychology. *BBC Future*. April, 02. 2020. URL: <https://www.bbc.com/future/article/20200401-covid-19-how-fear-of-coronavirus-is-changing-our-psychology>

6. Social Distancing. Oxford English Dictionary. URL: <https://www.oed.com/view/Entry/88377097>

7. The psychological impact of the COVID-19 epidemic on college students in China / W. Cao at al. *Psychiatry Res.* 287(112934), (2020). 10.1016/j.psychres.2020.112934 [PMC free article] [PubMed].

URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7102633/#bib0016>

Литвин Н. М., канд. іст. наук, доцент,
Київський національний
торговельно-економічний університет

СУЧАСНІ КОРЕКТИВИ ЖИТТЯ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ

Пандемія внесла суттєві корективи у світові бізнес-екосистеми. Насамперед постраждали проєкти, що передбачали живе спілкування між людьми та подорожі – туризм, ресторанний бізнес, організація заходів, продаж квитків на концерти та спектаклі тощо. Але частина компаній, навпаки, прискорили свій розвиток, адже усвідомлення того, наскільки неефективними вони були досі, стало поштовхом позитивних змін всередині компанії. **Пришвидшення зростання електронної комерції** відбулось у світі в середньому на 10 років вперед. Люди замовляли все – від побутових речей до продуктів та засобів безпеки. В Україні, наприклад, *zakaz.ua* роками боровся та інвестував у навчання ринку, але після настання локдауну в нього з'явилося ще з десятків конкурентів – сервісів з доставки продуктів навіть від самих мереж супермаркетів. Ринок навчився та прийняв нові реалії життя всього за кілька тижнів.

Netflix став головною кіноплатформою в світі та рятує частину американського кінематографу. Також найвідоміші музеї світу запустили безкоштовні онлайн-екскурсії. До прикладу, кожен міг завітати онлайн в один із найбагатших музеїв світу – іспанський музей Прадо. Як пише *The Guardian*, директор Прадо Мігель Фаломір сказав, що пандемія мала один з небагатьох позитивних наслідків, коли через закриття музею на карантин у співробітників з'явилася можливість переглянути всі колекції, які були виставлені. За словами Фаломіра, рішення зробити музей більш інклюзивним, тобто, бажанням краще пояснити різні мистецькі школи та часи. Торік, директор музею, спробував представити гендерний дисбаланс у колекції музею, представивши виставку під назвою «Непрохані гості». На ній було досліджено, як твори мистецтва іспанської держави в період з 1833 по 1931 рік ставилися до жінок художниць. Утім, виставка піддалася

критиці з боку митців через те, що більшість робіт про жінок були виконані чоловіками. У жовтні 2021 року в музеї відкриється виставка під назвою «Повернення вояжу», присвячена впливу колоніального мистецтва Латинської Америки. Музей Прадо – це музей та галерея мистецтв, розташований в Мадриді, столиці Іспанії. Це один з великих і найбільш значущих музеїв європейського образотворчого мистецтва, що містить багату колекцію робіт з XII по XIX століття, засновану на колишній королівській колекції [1].

Також слід зазначити, що зросла кількість онлайн-ігор на 100% у порівнянні з попереднім роком, сервіси по доставці їжі, як **Doordash, GrubHub, Uber Eats** врятували ресторанний бізнес. Навіть McDonalds, маючи Макдрайв, у всіх країнах світу активно використовує сервіси з доставки їжі та співпрацює з різноманітними сервісами. Популярним став **віртуальний фітнес та спортзали**, так в США відбувся справжній gym аросалупсе, з полиць магазинів зникли гантелі, бодібари та інші засоби, які дозволяють займатися спортом вдома. Workout додатки для заняття спортом замінюють тренерів та потреби клієнтів. Навіть Apple випустив власний додаток Apple Fitness на тлі сплеску.

Також слід згадати про мікромобільність, яка стала електромобільністю. Британська велосипедна асоціація у своєму звіті відзначила, що річний обсяг продажів нових велосипедів, електровелосипедів, електро-самокатів у квітні збільшився більш ніж удвічі. У США продажі велосипедів зросли в цілому на 75%, порівняно з минулим роком. У довгостроковій перспективі прогнозують, що велосипеди, електровелосипеди та скутери продовжуватимуть зростати, оскільки вони є доступною альтернативою як автомобілям, так і громадському транспорту, де є потреба в дотриманні фізичної дистанції.

З приводу дистанційної роботи та телемедицини, то під час пандемії майже половина (48%) усіх американських лікарів заявили, що лікували пацієнтів віддалено. Насправді близько 75% відвідувань лікарів, за даними Американської медичної асоціації, можна було безпечно та ефективно обробляти через відео. Telecare – це різні IoT-девайси, датчики, які допомагають контролювати стан здоров'я пацієнтів у режимі онлайн, які перебувають на віддаленому лікуванні. Це в майбутньому може суттєво зняти навантаження з лікарів, що є дуже актуальним у реаліях сьогодення. Рівень поширеності інфекцій набагато вищий у закритому приміщенні, тому «безконтактність» стає нормою, що впливає на наше життя. Але нові норми започаткували і нові правила. Зараз у працівників, що працюють віддалено, робота «завжди ввімкнена». Це не означає, що потрібно працювати 24/7, але необхідно бути готовим працювати в особистий час. Працівники більше не затримуються допізна на роботі, адже технології зробили їх доступними де завгодно та в будь-який час. Раніше люди працювали у визначений графік, що збалансовувало робочий та особистий час. Але цей стандарт був порушений в одну мить. [2].

З приводу аналізу мобільності населення країн Європи під час пандемії COVID-19, то на основі відкритих даних компанії Apple про мобільність населення різних країн світу під час пандемії COVID-19 було проведено порівняльне дослідження зміни динаміки пішої і автомобільної мобільності населення країн Європи. Зазначені дані відображають переміщення населення різних країн і регіонів світу на картах Apple Maps у порівнянні з відповідними показниками на базову дату 13 січня 2020 року. Ці дані надсилаються з пристроїв користувачів картографічного сервісу Apple і репрезентують тільки частину населення, яке використовує прилади та сервіси компанії. Тому ці дані не репрезентують поведінку населення в цілому, але дають досить важливу оцінку змін динаміки мобільності людей. Як бачимо з прийняття жорстких карантинних заходів на початку березня 2020 року вплинуло на суттєве зниження мобільності в більшості країн Європи. Разом з тим, поступове пом'якшення карантину з середини травня 2020 року викликало тенденцію до зростання мобільності населення.

Особливо високими темпами до карантину зростала піша мобільність в Італії та Іспанії під час вихідних днів та сезону літнього відпочинку, що призводило до збільшення побутових контактів та швидкого поширення коронавірусу серед населення цих країн протягом інкубаційного періоду. З початком карантинних обмежень в Італії та Іспанії мобільність різко впала до 10% від початку року. Суворе дотримання карантинних заходів дозволило цим країнам на певний час встановити контроль над ситуацією і перейти до пом'якшення карантинних заходів з середини травня.

Швеція, яка не проводила масштабні карантинні заходи, весь час зберігала високий рівень мобільності, з тією різницею, що піки вихідних днів стали не такими виразними. Населення України, не зважаючи на офіційні карантинні обмеження зберегло досить високу мобільність, яка значно перевищувала показники сусідніх Польщі та Румунії, де рівень мобільності знизився до 30–40% від початку року. З початком пом'якшення карантину мобільність населення в Україні швидко зросла і стала співставна зі шведською динамікою. Графіки мобільності чітко вказують на настання другої хвилі захворюваності в країнах Європи. Особливо це позначилось в Іспанії, де спостерігається найбільше зростання нових випадків. Населення України слабо реагує на різке збільшення нових випадків в Україні, що негативно відображається на епідеміологічній ситуації [3].

Список використаних джерел

1. Жінки та іноземці. Музей Прадо замінить стару колекцію на більш інклюзивну. Режим доступу: <https://suspilne.media/98032-zinki-ta-inozemci-muzej-prado-zaminit-staru-kolekciu-na-bils-inkluzivnu/>

2. Мельник А. Постковідний світ і технології: як пандемія вплинула на стартап-екосистему // Економічна правда. – Режим доступу : <https://www.epravda.com.ua/rus/columns/2021/01/19/670136/>

3. Згуровський М.З. Трансформація світу після пандемії COVID-19, європейський контекст // Світовий центр даних. – Режим доступу : <http://wdc.org.ua/uk/covid19-transformation-after-pandemic-europe>

*Об'єдков О. І., аспірант
кафедри філософії, соціології та політології,
Київський національний торговельно-
економічний університет*

ПАНДЕМІЯ COVID-19 ЯК ЧЕРГОВЕ ВИПРОБУВАННЯ ДЛЯ СВОБОДИ ЛЮДИНИ: ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Подія, яка сталась взимку 2020 р. назавжди увійде в історію як катастрофа планетарного масштабу. Саме планетарного, оскільки пандемія COVID-19 вже торкнулась майже кожної країни світу, а Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) окреслила дану ситуацію як безпрецедентне явище. Подібну заяву можна було б із впевненістю заперечити, так як людство за довгий час свого існування зазнало не одну пандемію. Чума 1347–1353 рр. (так звана «Чорна смерть»), яка сколихнула Середньовічну Європу, холера XIX ст. і поки що наймасовіша пандемія «Іспанського грипу» у минулому сторіччі нещадно знищували людство, не говорячи вже про обмеження їх особистої свободи. Проте чи не вперше наша планета в режимі реального часу спостерігає за наслідками пандемії, які неухильно продовжують посилюватися. Лише за один рік вона вже встигла докорінно змінити світ, людство та його систему ціннісних орієнтирів. Тим не менш, щоб зрозуміти якість цих змін, необхідно проаналізувати вплив пандемії на комплекс свобод людини і те, як реагують на виклики COVID-19 на державному рівні.

Категорія «свобода», зокрема особиста свобода, пройшла доволі довгий шлях свого формування до сучасного становища, змінювалися і її дефініції. Саме ж поняття свободи переплітається з сутністю людини, розвитком її особистості та цивілізацій. Тому людство завжди намагалося заявити про себе, виборювали свої права й свободи та намагалися завжди розширити їх спектр [1, с. 54, 56].

В результаті досягнуте знайшло своє підтвердження в ряді прийнятих міжнародно-правових актів, віхами серед яких є Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 р., Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. Окрім цього, чималий перелік прав та свобод (наприклад, право на життя, право на

свободу та особисту недоторканість, свобода пересування, свобода слова, свобода зібрань, свобода асоціацій, рівність перед законом та ін.) закріпленій на конституційному рівні усіх демократичних держав. Спираючись на вищезазначене, можна стверджувати, що свобода є однією з найвищих цінностей як в рамках правового поля, так і суто з філософської точки зору як основний постулат існування людини.

Тим не менш, історії відомо як свобода піддавалася гніту з боку тієї чи іншої держави, народу і окремої верстви населення. Збройні конфлікти, громадянські війни, злочини геноциду та апартеїду знищували не один мільйон людських свобод і забирали життя ще більшої частини населення нашої планети. Проте ніхто не міг передбачити, що у третьому десятилітті XXI ст. особиста свобода людини зазнає загрози від невідомої хвороби.

З часів початку пандемії держави були вимушені вдатися до надзвичайних заходів, які передбачали введення карантинного режиму з метою попередження розповсюдження COVID-19. Відповідно, люди втратили можливість пересуватися локально, в межах регіону та на національному рівні, а також збиратися разом, відвідувати громадські місця, освітні заклади [2, с. 1]. Саме з цього моменту розпочалося різке зниження рівня демократії (дані неурядової організації Freedom House) і обмеження особистої свободи, оскільки зникла свобода пересування через закриття кордонів, були введенні комендантські години, обов'язкове носіння масок. А за порушення карантинних вимог громадяни могли отримати великі штрафи і навіть опинитися за ґратами [3]. Чи можна вважати подібне перебільшенням повноважень державних органів та прямим порушенням основоположних прав і свобод людини?

З точки зору правової регламентації, країни, які опинилися в подібній ситуації, виявилися просто неготовими і тому з'явилась нагальна потреба адаптувати своє національне законодавство до умов пандемії. Зокрема, міжнародне співтовариство в особі Організації Об'єднаних Націй (ООН) та їх інституції ВОЗ, а також Європейський Союз (ЄС), Рада Європи (РЄ) наголошували на тому, що обмежувальні заходи, викликані розповсюдженням COVID-19, повинні поважати демократію, верховенство закону, а також основоположні права і свободи людини та громадянина [2, с. 10]. Тим не менш, такі дії урядів не обійшли критики певних верств населення. Так, існує думка, що спалахи вищезазначеної хвороби використовуються політичними лідерами як виправдання, аби наділити себе «особливими повноваженнями», які є нераціональними для захисту здоров'я населення. А надзвичайна ситуація через пандемію – це зручний механізм для укріплення свого політичного становища, втручання в систему правосуддя, накладання безпрецедентних обмежень на своїх конкурентів і підривання основних законодавчих функцій, згідно із доповіддю Freedom House [4, с. 3].

Особливо гостро стоїть питання й особистих свобод людини. За своєю природою людина є суб'єктом соціальним, в той час як пандемія серйозно обмежила цю властивість. З точки зору пересічного громадянина,

COVID-19 змусив всіх піти на угоду із самими собою, на певний час позбавити себе ряду прав та свобод. Проте це був вимушений крок, аби, по-перше, серйозно потурбуватися про власне здоров'я, а по-друге внести свій вклад у боротьбу з вірусом. З іншого боку, наразі все менше людей готові обміняти свої права і свободи заради покращення епідеміологічної ситуації.

Реакція політичних лідерів на виклики пандемії продемонструвала, що вони все менше залучають громадянське суспільство до обговорення даного питання на національному рівні. Зручним виходом з цієї ситуації було введення надзвичайних заходів, які продиктовані науковими рекомендаціями. На жаль, уряди активно обговорювали наслідки пандемії ледь не на щоденних пресконференціях, проте участь пересічних громадян у цих обговореннях була мізерною. Була лише мовчазна згода, що всі однаково знаходяться під загрозою і всім нам необхідно чимось пожертвувати, аби покращити ситуацію в тій, чи іншій країні [3].

Незважаючи на права і свободи, життя та здоров'я людини є фундаментальною цінністю для держави, які тісно взаємопов'язані. Кожна з країн повинна здійснити ефективні правове регулювання і адміністративні заходи з метою захисту суспільства від поширення COVID-19. Для цього їх державна політика має бути направлена на: започаткування відкритого, демократичного та правового регулювання заходів проти посилення пандемії; на своєчасне доступне медичне обслуговування, незалежно від хвороби особи; приділення уваги щодо розумних строків введення карантинних заходів і недопущення дискримінації стосовно жодною з груп населення. Так чи інакше економія на ресурсах, несвоєчасне і неефективне їх залучення у сфері охорони здоров'я може посягати на пряме право громадянина на життя. Тому обмеження особистої свободи людини, тимчасове позбавлення її певних прав вважається доцільним та виправданим, оскільки загроза для їх здоров'я і життя набагато перевищує значення свободи індивіда в умовах пандемії [5].

Список використаних джерел

1. Бровко Н. І. Філософсько-правовий аналіз категорії свободи та відповідальності людини / Н. І. Бровко // Філософські та методологічні проблеми права. – 2014. – № 1. – С. 54–57. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fmpp_2014_1_8

2. Ottavio Marzocchi. The impact of Covid-19 measures on democracy, the rule of law and fundamental rights in the EU [Електронний ресурс]. Briefing. Requested by the LIBE committee. Monitoring group on democracy, rule of law, fundamental rights. – 23 April 2020. – 10 p. – Режим доступу : <https://www.europarl.europa.eu/cmsdata/207125/Final%20version%20of%20the%20Briefing%20note.pdf>.

3. Анастасія Зануда. Як пандемія підкосила демократію у світі і чому це важливо [Електронний ресурс]. BBC News Україна. – 17 лютого 2021 р. – Режим доступу : <https://www.bbc.com/ukrainian/features-56086885>.

4. Sarah Repucci, Amy Slipowitz. The impact of COVID-19 on the global struggle for freedom [Електронний ресурс]. Freedom House. Democracy under lockdown. – 3 October 2020. – 20 р. – Режим доступу : <https://apo.org.au/sites/default/files/resource-files/2020-10/apo-nid308628.pdf>.

5. Окрема думка судді Конституційного Суду України Лемака В.В. стосовно Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду ... [Електронний ресурс]. – 28 серпня 2020 р. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/nb10d710-20#Text>.

Олешко В. В., студентка,
Київський національний торговельно-
економічний університет

Красільнікова О. В., канд. іст. наук, доцент,
Київський національний торговельно-
економічний університет

СВІТОВІ ТРЕНДИ СОЦІАЛЬНОЇ ВЗАЄМОДІЇ В УМОВАХ КАРАНТИНУ

Ми живемо в часи значних змін. Ще рік тому людство навіть не здогадувалося, що їхнє спокійне, розмірене життя буде інакшим. Зараз ми не уявляємо себе без інтернету: дистанційне навчання, замовлення товарів онлайн, популярність соціальних мереж.

Через COVID-19 використання соціальних медіа дуже зросло.

Відомо, що після введення карантинного обмеження та соціального дистанціювання, відвідуваність таких сторінок, як Facebook та YouTube значно зросла. Громадяни почали бачити перспективи роботи онлайн. Все більше з'являється людей, які завантажують креативні ролики на YouTube чи Instagram або взаємодіють зі своєю спільнотою у Facebook чи Twitter. У людей, які перебувають вдома, більше можливостей для створення креативних ідей задля того, щоб набрати «лайки» та багато переглядів.

Багато організацій під час карантину звернулися до використання стрімінгових платформ, таких як Zoom, Facebook Streaming та YouTube Live. Ці платформи допомагають викладачам проводити заняття. Крім того, при пандемії це реальна можливість спілкуватися з учнями чи студентами. Також різноманітні організації проводять онлайн конференції для своїх керівників, щоб зберегти їхнє здоров'я.

Варто приглядатися до власної статистики власних сторінок та слідкувати, коли наша аудиторія найактивніше взаємодіє з нашими постами. Наприклад, особисто я намагаюся викладати саме ті фото чи відео, які дійсно зацікавлять мою цільову аудиторію.

Все більше людей започатковували свої власні бізнеси в соціальних мережах: інтернет-магазини (одяг та взуття), доставка їжі додому.

Багато користувачів починають рекламуватись у відомих блогерів та підвищувати свою активність.

COVID-19 вплинув і на тип контенту, з яким користувачі найбільше взаємодіють. Загалом, люди демонструють креативність і розважають свою аудиторію. Наприклад, користувачі соціальних медіа створюють «веселий» контент у своїх стрічках.

Пряма трансляція стала невід'ємною частиною блогерів та звичайних людей, які хочуть поспілкуватись зі своєю аудиторією.

Раніше люди використовували соціальні мережі тільки для спілкування та розваг, зараз вже все більше користувачів роблять власний контент та набирають популярність.

Контент дійсно став більш різноманітнішим. Люди прагнуть якось виділитись, придумати щось своє та показати це своїм підписникам.

ТікТок, соціальна медіа-платформа, яка фокусується на коротких, креативних відео, лише в березні 2020 року додала понад 12 мільйонів відвідувачів США і до квітня мала понад 2 мільярди завантажень. [1] Ця платформа стала дуже популярною та багато користувачів вже не можуть уявити своє життя без неї.

Робота вдома стала популярнішою (наприклад, для студентів). Це не займає багато часу та є можливістю самому розробити розпорядок робочого дня.

До пандемії соціальні медіа були місцем, де користувачі могли спілкуватися з друзями, ділитися моментами свого життя і навіть зустрічати нових однодумців. Звичайно, коли почалися заклики сидіти вдома, дедалі більше людей звертались до соціальних мереж, щоб відчути зв'язок з іншими.

На сьогоднішній день багато людей відвідує вебінари, завдяки яким можна не тільки навчатися, а й брати участь у різноманітних дискусіях. Таким чином, можна готуватися до різноманітних конкурсів, вивчати іноземну мову з носієм.

Соціальні мережі надають такі інструменти для навчання: обмін файлами (лекції, завдання, програми), публікація навчальних матеріалів (фото, відео), пошук освітніх заходів, подій

Прагнення створювати тренди або слідувати їм – те, що ми можемо спостерігати зараз у соцмережах, де є лідери думок, за якими слідують, та є ті, хто прагнуть стати цими лідерами. На жаль, зникає образ живого спілкування, яке замінюється погонями за досягненнями – лайками, соціальним схваленням.

Отже, людство поступово занурюється в новий спосіб життя. Як бачимо, є свої плюси й мінуси. З'являються нові професії, витісняючи старі. Потрібно звикати до нових реалій та пристосовуватися змін.

Список використаних джерел

1. Пандемія і соціальні мережі: що змінилося у 2020-му? [Електронний ресурс]. URL: <https://www.prostir.ua/?kb=pandemiya-i-sotsialni-merezhi-scho-zminylosya-u-2020-mu>
2. Соціальна дистанція. Вплив пандемії (Серпень 2020) [Електронний ресурс]. URL: <https://hromadske.ua/posts/socialna-distanciya-vpliv-pandemiyi>

Омельченко М. С., студент
факультету міжнародної торгівлі та права,
Київський національний торговельно-економічний університет,
м. Київ, Україна

Кухта М. П., д-р соціологічних наук,
професор кафедри філософії, політології та соціології,
Київський національний торговельно-економічний університет,
м. Київ, Україна

САМОРЕАЛІЗАЦІЯ МОЛОДІ В СУЧАСНІЙ СОЦІАЛЬНІЙ СИТУАЦІЇ

Молодість є найкращою порою для виявлення та максимального розкриття потенціалу особистості. В будь-який період історичного часу молодь виступала основою суспільних перетворень, адже саме вона генерує нові ідеї та втілює інновації в життя. Час від часу генії молодих поколінь через самореалізацію та прагнення до успіху в різних сферах соціально-культурного життя досягали не лише визнання, а й змінювали соціальний устрій. Саме поняття самореалізації тісно пов'язане з поняттями самосвідомості, формування особистості. Через призму самосвідомості створюється мета як визначення свого «Я», усвідомлення своїх життєвих цілей, вироблення певних планів щодо свого життя. Молодість – чи не найважливіший період для ідентифікації, встановлення самооцінки, усвідомлення власних референтних груп, а також розуміння як попередня діяльність та минулі успіхи впливають на подальше зростання і самореалізацію особистості.

Для визначення проблеми самореалізації молоді в умовах пандемії, визначимо поняття об'єкту дослідження – молодь. Молодь – це особлива соціально-демографічна група, яка відокремлюється від інших соціально-

демографічних груп віковими показниками та специфікою культури та інших особливостей соціального прошарку. З соціально-демографічною групою молоді пов'язаний ряд соціальних статусів, що належать до різних соціальних прошарків, наприклад студент, молодий спеціаліст, учень старшої школи, тощо. Молодь в Україні визначається як громадяни віком від 14 до 35 років [1, с. 1].

Чому саме молодь ми ставимо в центр вивчення питання самореалізації? Оскільки вікове ранжування соціальної групи «молодь» є досить широким, то значний вплив на неї здійснює ряд чинників: новітні модні тренди у різних молодіжних субкультурах, економічні зміни, міграційна політика держави тощо. За Х. Абельсом, молодь – це той образ, у якому суспільство відображає своє представлення і про теперішнє, і про майбутнє [2, с. 1].

Власне, коли мова іде про самореалізацію молоді, то тут умовно можна виділити три важливі складові: самопізнання, самооцінку та саморозвиток. Самопізнання передбачає дослідження людиною самої себе, вивчення своїх здібностей. Самооцінка допомагає особистості визначити важливість та значимість своєї особистості. Лише після процесів самопізнання та самооцінки на передній план виступає процес саморозвитку – завершальний підсумок та усвідомлення цілей життя [3, с. 183].

На наш погляд, названі елементи самореалізації в умовах пандемії доречно розглядати крізь призму концептів К. Юнга екстраверсію та інтроверсію. Екстраверсія виражається в більшій увазі до зовнішнього світу, бажанням індивіда знаходитись в середовищі інших людей, а інтроверсія є повною протилежністю до цього – увага до внутрішнього світу, добровільна соціальна ізоляція [4, с. 334, с. 370].

Вже відомо, що статус всесвітньої пандемії дещо змінив соціальні реалії життя суспільства, і ці реалії вплинули на процеси самореалізації індивідів. Оскільки карантинні умови породили глобальну соціальну ізоляцію, в цих обставинах інтровертований індивід має більше можливостей до самопізнання, збереження самооцінки та саморозвитку. Екстраверти знаходяться в порівняно гірших та більш незвичних для них умовах, бо ізоляція є демотивуючим фактором для екстравертів. Якщо класифікувати екстраверсію як соціальну відкритість та інтроверсію як соціальну закритість, то нові умови та середовище існування будуть більш комфортними саме для інтровертів.

Якщо основний тип комунікації, такий як «живе» спілкування, був обмежений, то яка комунікація вийшла на передній план? Ми живемо у часи технологічного прогресу, де серед основних способів спілкування стало використання соціальних мереж або месенджерів. Говорячи про старші покоління під час пандемії, то ті хто до цього не користувався подібними засобами зв'язку, мали змогу дізнатися як вони працюють, та використовувати їх в повсякденному житті. Для молоді питання вивчення

технологій не становить проблеми, оскільки більша частина молоді вже мала хоча б мінімальний досвід використання гаджетів. Молоде покоління живе змінами. В часи, де унікальність та відмінність набуває великого значення і може стати запорукою успіху, підштовхування соціальними мережами пізнавати себе стало звичайною справою. Відношення себе до субкультур, утворення певних спільнот за інтересами, допомога більш досвідченій молоді менш досвідченій пізнавати свій потенціал як індивідуальності – все це стало позитивним наслідком карантинних умов та деякої залежності молоді від інтернету та соціальних мереж, як показано у дослідженні Н. Потомкіної [5, с. 57].

Самореалізація напряму пов'язана з діяльністю особистості та соціальних інститутів у які вона включена. На основі аналізу паттернів поведінки людей в умовах карантину, ми пропонуємо наступні критерії самореалізації:

- організаційний – характер цілей, мотивів, ціннісних орієнтацій і умов кар'єрного зростання, їх усвідомленість молоддю;
- діяльно-творчий – засоби і способи реалізації діяльності, професійна компетентність; самоконтроль, характер творчої активності й уміння творчо вирішувати завдання; ступінь реалізації творчого потенціалу особистості;
- суб'єктно-особистісний – рівень сформованості суб'єктних якостей та особистісного розвитку;
- результативно-професійний – рівень результативності професійної діяльності, у тому числі реалізації професійних знань, умінь, навичок і практичних професійних дій [6, с. 6–7].

Вивчення проблеми самореалізації передбачає виділення можливих її рівнів. Рівень самореалізації може бути детермінованим розвитком особистості і виражати міру адекватності прикладання зусиль по самому здійсненню в професійній діяльності та творчості [7, с. 22].

Унікальність самореалізації в часи карантинних обмежень полягає в унікальності кризового моменту нашого життя. Будь-які зміни на громадянському фоні будуть впливати на соціально-культурний фон молоді, включаючи поняття самовизначення, самореалізації та саморозвитку. Стагнація призводить до повільних та змушених змін у соціальних сферах життя молоді. Якщо казати про проблему самореалізації серед тих, хто не може розпочати цей життєвий процес, то це вже пов'язано з проблемою соціальної депривації та відсутністю мотивації в часи пандемії.

Таким чином, самореалізація молоді в умовах пандемії може вивчатися з різних позицій. Пандемія стала кризовим моментом та відправною точкою до зміни соціального життя та існування молоді, підняла по-новому питання саморозвитку. Як і будь-які кризи, дана криза дала можливість протестувати здатність молодого покоління зберегти життєвий баланс.

Список використаних джерел

1. Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні : Закон України від 23.03.2004 № 1659-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1993. № 16. Ст. 167.
2. Абельс Х. Образ «молодежи» в немецкой социологии (Электронный ресурс). URL: <http://limc.narod.ru/Jugend.html> (дата обращения 10.08.2017).
3. Мільчевська Г. С., Самореалізація особистості як соціально-педагогічна проблема. Науковий вісник Ужгородського Університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота». – 2016. – Випуск 1 (38).
4. Юнг К.Г. Психологические типы. Перевод: София Лорие (под ред. В. Зеленского), Спб.: Азбука, 2001.
5. Potomkina N. High school students' addiction from social networks and social- pedagogical prevention tendencies // The Scientific Heritage. 2020. № 45–7 (45).
6. Максименко С. Д. Субъектный подход в изучении профессиональной самореализации / С. Д. Максименко, В. И. Оседло [Электронный ресурс]: Психология и право. – 2011. – № 1. – URL: <http://psyjournals.ru/psyandlaw/2011/n1/39330.shtml>.
7. Коростылева Л. А. Психология самореализации личности: затруднения в профессиональной сфере. – СПб.: Речь, 2005, 222 с.

Робейко Д. В., студентка факультету міжнародної торгівлі та права, Київський національний торговельно-економічний університет, м. Київ, Україна

Кухта М. П., д-р соціологічних наук, професор кафедри філософії, політології та соціології, Київський національний торговельно-економічний університет, м. Київ, Україна

ГУМАНІЗМ ТА СВОБОДА В СВІТЛІ ПАНДЕМІЇ. ДИНАМІЧНІ ЗРУШЕННЯ

Перед обличчям викликів пандемії питання щодо принципів гуманізму як рушійної сили глобальних зрушень постало гостро та вимагає дослідження в соціоцентричному спектрі діяльності кожної з наук сучасності. Водночас проблема акцентується на формах свободи й її делегування в умовах обмежень та сек'юритизації повсякденного життя індивіда. В даній системі формується ряд актуальних питань: «До якого ступеня влада має право втручатися в життя громадян?», «Чи не порушуються гуманістичні принципи демократичної системи?».

Необхідно зазначити, що пандемія в загальному значенні виявляється станом соціальної аномії. Це характеризує зміни соціальної сфери як такі, що не постають принципово новими, але загострюються. Тобто, сама по собі пандемія нічого докорінно не змінює, а лише прискорює вже існуючі тенденції внаслідок порушення наявних стандартизованих норм. Так, можна стверджувати, що характер гуманістичних засад соціального взаємовпливу та умовна деформація свободи, що розглядаються, не зумовлені обставинами сьогодення. Безпрецедентна відповідь владних установ до суспільних мас на пандемію викликана, очевидно, без участі таємних еліт і не загальним божевіллям, а об'єктивними змінами в соціумі, що призвели до послідовної зміни ціннісних пріоритетів.

Гуманізм – це конкретний соціологічний принцип визначення головних цінностей, що базуються навколо людини. Гуманізм розглядається як основний чинник цивілізаційного процесу, що наповнює його змістовну частину і визначає соціальні норми, цінності, правову основу, справедливість та свободу. Термін «гуманізм» вперше було введено у 1808 році німецьким науковцем Ф. Нітхаммером як квінтесенцію значущості людини в колі антропоцентричних засад, її значущості та ролі в соціальній еволюції [1, с. 230].

Також гуманізм – це динамічна система визначених понять в межах зазначеного змісту, саме вона створює умови для рівноважного існування індивіда та суспільства. Дана система реалізується в низці практичних дій, пов'язаних з економічною, політичною, юридичною і, безпосередньо, соціальною сферами життя. Гуманістична ідея стверджує рівність людини як матеріально-духовної істоти перед іншою людиною, що також лежить в основі правових засад свободи та волевиявлення [2, с. 213].

Гуманістичні цінності містять у собі поняття свободи як деякої характеристики оперування процесами існування. Міра свободи визначається ступенем виповнення людиною власних організованих ціннісних пріоритетів в загальній системі принципів; широкі внутрішні і зовнішні можливості вибору цілей і засобів їх здійснення в умовах відносності їхнього гармонічного співіснування в структурі суспільних відносин.

Спорідненість гуманізму та свободи зазначається в контексті трактування існуючих процесів з точки зору «людяності». В умовах сьогодення свобода виступає не лише частиною класичних концепцій, а також послуговує реалізації гуманістичних ідей в глобальному масштабі. В даному сенсі що гуманізм, що свобода надають індивіду можливість самовдосконалення та розвитку.

Очевидно, поняття гуманізму є загально ширшим і включає свободу як один з елементів власної структури, де її можна визначити як ключовий

критерій, який характеризує рівень та якість його поширення. Активність людини динамічно виражає зазначений взаємозв'язок.

Основою гуманізму сучасного соціального простору є інститут демократії. Демократизм виконує важливу функцію розширення суспільних можливостей у вигляді наданих свобод. Загальні світові тенденції в рамках розвитку законодавчої, виконавчої та судової влади ґрунтуються у своїй основі на гуманістичних засадах.

Теоретичні аспекти класичної теорії свободи включають дуалістичну основу, за якої позитивна свобода є станом освоєння дійсності, за якої вибираються і здійснюються цілі за визначеним порядком цінностей. Позитивна свобода включає в себе освоєння спочатку незнайомого, вона містить в собі як елемент негативну свободу. Негативна свобода – добровільне самообмеження певного суб'єкта, що спрямовує себе на вибір намірів і вчинків відповідно до норм і принципів, що диференціюються з вищих цінностей [3].

В сучасності свобода виступає основною цінністю, необхідною умовою розвитку. Особливість постіндустріального суспільства являє специфічність взаємин з навколишнім світом та особистістю, інтегрованими в соціокультурні умови глобальності. Специфіку гуманістичної ідеї сьогодні також зумовлює рефлексія над теоретичними засадами техніцизму та технократизму як періодів антропогенезу. Виявлення суспільної залежності від екзистенційної дихотомії породжують розвиток гуманістичного знання та нових граней умов позитивної свободи індивіда [4, с. 15–23].

Важливою також поглибити питання наслідків свободи в рамках тематично визначеної концепції Е. Фромма, сутність якої – дослідження і міркування на тему втечі від свободи, її делегування та відмови від відповідальності, яке засноване на аналізі всіх факторів, що впливають на розуміння свободи як сутності. Так, механізм «втечі» формується як інерція підсвідомої спроби протидії індивіда до негативної свободи. Феномен делегування розглядається в історичному розрізі та пов'язується з умовним переходом суспільства від форм середньовічного життя (уявлень про відсутність свободи як такої загалом) до постіндустріальних, гуманістичних, форм людського існування; аналізуються психологічні причини відмови від свободи в умовах тоталітарних режимів [5, с. 139–201].

Проблема втечі від свободи розгортається в рамках сучасної глобальної події – пандемії. Вона пов'язана з двома основними чинниками: суттєвим поглибленням владності тоталітарних або авторитарних режимів, а також частковою відмовою від доступних свобод задля збереження «безпеки» в демократичних режимах.

Пандемія і пов'язаний з нею всесвітній клубок соціальних і політичних проблем спричинили дискусію щодо нинішньої ролі держави в житті кожного з індивідів. Система заходів, пов'язаних з протидією глобальній загрозі, об'єктивно пов'язана з посиленням ролі держави в суспільному житті. Згадуючи принципи впливу соціальної аномії на суспільство, необхідно виокремити й загальну світову тенденцію до прозорості інформації в обидва боки владної міцності. Так, посилюється контроль як влади над суспільством, так і суспільства над владою. Характерна в даному контексті форма контролю, яка базується на гуманістичних засадах фізичного збереження. Тобто, контроль постає в «м'якій» формі, зміни в структурі якої деякі науковці – як наприклад, С. Пінкер – пов'язують з процесом фемінізації суспільного життя.

Розглянемо деякі факти реалізованих дій в соціальному просторі за період пандемії. Навесні, за самого початку перебігу пандемії, в багатьох країнах світу були введені карантинні обмеження – рівень яких досяг навіть до обмеження права виходу індивіда за межі приватної території. Згодом частина полярно жорстких обмежень була знята, проте вони наново активно впровадились в серпні-вересні, коли було визначено нову хвилю глобальної загрози. Додатковою проблемою можна визначити посилення рівня владного контролю в авторитарних країнах, в той час тоталітарні режими в більшості не визнають наявності загрози як існуючої [6].

Загалом, сьогодні гуманістичні принципи превалюють в більшості розвинених країн, які керуються ними у своїй епідемічній політиці. Саме з цим пов'язані нинішні безпрецедентні карантинні заходи, засновані на пріоритеті збереження життя якомога більшої кількості людей над захистом економіки, капіталів або релігійних обрядів. Але саме ці гуманістичні принципи також і деформуються, що призводить до поглиблення рівня відмови від власних свобод у суспільстві.

Цікаво, що процес добровільного делегування свободи в сучасному світі корелюється з поширенням радше технологічного забезпечення як форми соціального існування, аніж як форми раціонального. Пандемія, в даному контексті, лише демонструє цей процес з яскравими акцентами, однак не стає його причиною.

Отже, у висновку можна зазначити, що загальні принципи гуманізму формують сучасне суспільство, але як кожна з соціальних структур, зазнають безперечних змін. Пандемія як явище не призвела до появи нових або повернення історично неактуальних принципів владного управління, вона стала каталізатором швидкого розвитку існуючих тенденцій та явищ всередині суспільства, разом яскраво їх демонструючи. Явище делегування свободи сьогодні, з одного боку, посилюється пандемією, а з іншого –

має свої першопричини в розповсюдженні технологій як засобів соціального життя. Пандемія – це соціальне явище, що поглиблює рівень прозорості в демократичних державах світу, але стає методом політичних маніпуляцій в окремих країнах та найменшим фактором впливу на принципи існування тоталітарних режимів сучасності.

Список використаних джерел

1. Вершинина Е. М. Непрерывное воспитание и гуманизация в системе образования – суть социально-экономического и духовного возрождения общества: Концепция. – Харків : Регион-информ, 2004. – 438 с.
2. Бітаєв В. А. Естетичне виховання і гуманізація особи. – Київ : ДАКККіМ, 2003. – 213 с.
3. Sartre Jean-Paul Existentialism Is a Humanism – Walter Kaufman / Meridian Publishing Company, 1989.
4. Griffin, R. Integration and identification: conflicting aspects of the human need for self-transcendence within ideological communities History of Europ. Ideas. Elmsford (N.Y.) / Oxford, 1994. – Vol. 18, N 1. – P. 23.
5. Фромм Е. Втеча від свободи / Еріх Фромм; перекл. З англ. М. Яковлева. – Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2019. – 2018. – 288 с.
6. Democracy under lockdown – The Impact of COVID-19 on the Global Struggle for Freedom / Freedom House, 2021 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://freedomhouse.org/report/special-report/2020/democracy-under-lockdown>

Шкуров Є. В., канд. філол. наук, ст. викл.,
кафедра журналістики та реклами,
Київський національний
торговельно-економічний університет

МАКДОНАЛІЗАЦІЯ І СОЦІАЛЬНІ МЕДІА ЗА УМОВ COVID-19

Макдоналізація – термін, запроваджений Джорджем Рітцером, для опису глобальних змін у соціокультурних стратегіях суспільства: сучасні процеси праці та дозвілля, навчання, міжособистісних стосунків тощо спрощуються, стають більш передбачуваними, контрольованими, але

разом з тим і більш ефективними [5]. Макдоналізація, по суті, термін-сinekдоха, який описує тягу сучасного світу до уніфікації та автоматизації, яскраво виражену в роботі ресторанів швидкого харчування.

Їжа у подібних ресторанах, можливо, і не дуже корисна чи вишукана, але доступна, поживна і, як мінімум, прийнятна на смак. Дж. Рітцер наголошує на низці рис макдоналізації, які видно і в роботі закладів громадського харчування, і у векторах розвитку сучасного суспільства. Це ефективність, калькульованість, передбачуваність і контроль.

Як зазначає М. Єнін, «в сьогоднішньому суспільстві ідеології не виконують функції, властиві їм в індустріальному суспільстві» [1]. Макдоналізація – явище, пов'язане із соціокультурною автоматизацією і стандартизацією, яке полегшує існування у поліідеологічному світі. Її процеси виражені в більшості практик постіндустріального суспільства. Делегування все більш значимої частини соціальних і культурних процесів електронним сервісам, службам тощо перетворює суспільство в механізм, де первинна не людина, а техніка. Макдоналізується освіта, знайомства, робочий процес тощо.

Хороший приклад макдоналізації – нейромережа «GauGAN» американської корпорації «Nvidia». Вона здатна будь-які начерки чи просто «каракулі» перетворити на фотореалістичний цифровий живопис за лічені миті [2]. З одного боку, це значно прискорить процеси створення арт-продуктів. З іншого, творче людське начало виявляється майже не при справах.

Ефективність і контрольованість макдоналізованого суспільства – якості, які вкрай корисні під час пандемії. COVID-19 став перевіркою злагодженості роботи суспільства. Найуспішніше з викликами хвороби станом на 2020 рік справлявся Китай. Приклад реалізації їх стратегії боротьби з вірусом – мобільний госпіталь на 1000 пацієнтів в місті Ухань, розгорнутий всього за 10 днів у лютому 2020 [7]. Цей госпіталь – «макдоналізованого» типу. Він не складний у створенні завдяки блочним уніфікованим модулям та дозволяє тримати ситуацію під контролем. Таким чином, принципи макдоналізації можуть бути ефективним інструментом при виникненні соціальних катаклізмів різної природи. Макдоналізація – шлях зменшити ризики і гарантувати якщо не ідеальний, то хоча б терпимий результат.

Виразним маркером макдоналізації під час пандемії стали соціальні мережі. Соціальні мережі – новий тип каналів комунікації. Це медіаплатформи, де комунікація реалізується не за типом тріади «оратор-промова-аудиторія», описаної ще в «Поетиці» Аристотеля і реалізованої в класичних медіа, а за принципом багатосторонньої комунікації.

Зрозуміло, виробник контенту може закрити свій продукт від коментування, як це часто буває у випадках громадських діячів чи пересічних людей, які захищаються від хейтспічу. Однак, соціальні медіа реалізовані насамперед як живий діалог, розтягнутий у «позачасовому» середовищі. Дискурс певної теми може викликати різні рецепції і рефлексії, – у вигляді постів, лайків, коментарів тощо, – які віддалені одне від одного у часі. Такими періодами можуть бути і дні, і роки, а, у перспективі, і десятиліття. Саме за можливість квазіживого діалогу, інтерактивність, користувачі цінують соціальні медіа найбільше.

Соціальні мережі – реалізація феномену, який Маршалл Маклюен схарактеризував як «глобальне село». Увесь сьогоднішній світ стискається до єдиного комунікативного акту, позачасового «села», де кожен гіпотетично може комунікувати із усіма. Пересічний киянин здатен написати Ілону Маску в «Twitter», і є вірогідність, що той відповість. Фактично, триада Арістотеля, яка описує розмову оратора та аудиторії, витіснена гаміром на агорі, де всі говорять, але мало хто кого чує.

Макдоналізація – шлях організації такого багатоаспектного дискурсу як соціальні медіа. Ефективність, калькульованість, передбачуваність і контроль – те, що дозволяє функціонувати Instagram, Facebook, TikTok, Twitter, Telegram тощо. Таргетована реклама, тренди, підказки дозволяють не загубитися користувачеві серед нескінченного масиву інформації. Разом із тим, вони полегшують креативну роботу, примітивізують контент, таким чином, викликаючи уніфікацію смаків реципієнтів, схематизацію і спрощення сприйняття. Індивідуальність уніфікується і зливається із «цільовою аудиторією», прорахованою маркетологом у центрі управління рекламними кампаніями «Facebook Ads Manager».

Отже, макдоналізація соціальних мереж – неоднозначне явище, проте дієве. В умовах COVID-19 соціальні мережі показали зростання залученості аудиторії. Люди, ізольовані у себе вдома через низку локдаунів і дистанційну роботу, більше використовують соціальні мережі. За статистикою, яку надав Київстар на початку 2021 року, найпопулярніші соцмережі в Україні – Facebook і YouTube, якими користуються близько 13 мільйонів абонентів «Київстар» кожного місяця [5].

Якщо говорити про ефективність як рису макдоналізації, в соціальних медіа вона реалізує себе у спрощенні виготовлення медіапродуктів, легкості обміну ідеями, простоті використання соціальних мереж для розваги. Під час епідемії відзначають ріст використання стрімінгових платформ, зростання запиту на розваги [3]. Калькульованість, прораховуваність – необхідна частина онтології соціальних медіа. Величезна маса розважального контенту і реклами пропонується користувачам, виходячи з принципів

таргетингу. Передбачуваність забезпечується не тільки автоматизованими системами соціальних медіа, набором маркетингових інструментів, а й «трендами», тобто модою на той чи той тип контенту, який має загальноприйнятну специфіку змісту і форми. Наприклад, серед популярних «трендів» TikTok, присвячених COVID-19: «фото на самоізоляції», «маски з підручних матеріалів», «безпорадні батьки і домашнє завдання» тощо. Контроль – риса макдоналізації сучасних соцмереж, яка вже дещо нагадує паноптикум Мішеля Фуко. Скажімо, алгоритми Instagram визначають небажаний контент ще до публікації користувачем повідомлення.

Отже, макдоналізація – процес, який виразно показує себе в дискурсі соціальних медіа під час COVID-19. У цього явища є ряд негативних і позитивних сторін, але немає сумніву, що макдоналізація соціальних медіа дієва при протистоянні катаклізмам, так як допомагає суспільству згуртуватися.

Список використаних джерел

1. Єнін М. Ідеологічні трансформації в суспільстві другого модерну / М. Єнін // Сучасні суспільні проблеми у вимірі соціології управління: Збірник наукових праць ДонДУУ. – Т. XIII. – Вип. 217. – Серія «Соціологія». – Донецьк, 2012. – С. 165–171.
2. Офіційний сайт NVIDIA: «Stroke of Genius: GauGAN Turns Doodles into Stunning, Photorealistic Landscapes» [Електронне джерело]. – Режим доступу : <https://blogs.nvidia.com/>
3. Офіційний сайт громадської організації «Громадський простір»: «Пандемія і соціальні мережі: що змінилося у 2020-му?» [Електронне джерело]. – Режим доступу : <https://www.prostir.ua/>
4. Офіційний сайт Київстар: «1,5 часа в день в Тік Ток: Киевстар составил рейтинг соцсетей и мессенджеров» [Електронне джерело]. – Режим доступу : <https://kyivstar.ua/ru/mm/news-and-promotions/>
5. Ритцер Дж. Макдональдизация общества 5 [Електронне джерело] / Дж. Ритцер. – М., 2011. – 592 с. – Режим доступу: <https://socioline.ru/>
6. Coronavirus: China completes emergency hospital build in eight days [Електронне джерело] / The Guardian. – Mon 3. – Feb. 2020. – Режим доступу : <https://www.theguardian.com/>

Секція 2

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ

Голуб Н. С., студентка,
Київський національний торговельно-
економічний університет

Губицький Л. В., канд. іст. наук, доцент,
Київський національний торговельно-
економічний університет

КОРПОРАТИВНА КУЛЬТУРА ГОТЕЛЬНИХ КОМПАНІЙ В УМОВАХ КОРОНАКРИЗИ

Вступ. Корпоративна культура готельних підприємств виступає одним з найважливіших факторів успіху компанії. Завдяки їй всі робітники виробляють спільні моделі поведінки та починають йти до єдиної мети. Варто додати, що завдяки спільній культурі поведінки працівників, можна досягти будь-яких висот, навіть впоратися із страшною кризою через ковид. Маючи мету та бажання, можна знайти вихід з кожної ситуації.

Для готельного підприємства при формуванні корпоративної культури перш за все треба визначити джерела та механізм її формування. Механізм формування корпоративної культури полягає у взаємному поєднанні її джерел. Перетинаючись, вони обмежують сферу реально можливих на певному готельному підприємстві способів реалізації особистих цінностей і таким чином визначають їх зміст і ієрархію, що домінують у колективі. [1]

Для ефективної корпоративної культури варто мати спільні цінності та норми поведінки працівників. Такі як:

1. Цінності компанії, які розділяє кожен співробітник;
2. Дотримання загальної місії компанії;
3. Віра в успіх компанії;
4. Продуктивна співпраця між працівниками, що дозволяють досягти спільних цілей;
5. Кар'єрний розвиток: тренінги, курси, підвищення кваліфікації;
6. Мотивація, оцінка роботи, винагороди;
7. Норми ділової поведінки, стиль одягу. [2]

Маючи всі перелічені спільні цінності, компанії буде легше отримувати великі прибутки та досягати успіху, бо кожен працівник буде на 100% прагнути допомогти підприємству досягти висот у бізнесі.

Для прикладу візьмемо будь-якого менеджера. Кожен менеджер незалежно від того, у якій галузі він працює, виконує в організації багато важливих функцій, основні з яких : планування, організація, мотивація та контроль. Для того, щоб досягнути поставленої цілі, такий спеціаліст повинен вміти зорганізувати як виробничі (чи інші) процеси, так і людей, які йому підпорядковуються та з якими йому доводиться співпрацювати. Важливо під час організації виробництва керувати і трудовим процесом, і творчим потенціалом людей. Також, сучасна підприємницька діяльність не може розвиватись без наявності спільної системи етичних норм та культури ділового спілкування. [3, с. 118]

Але не все може бути так безхмарно, готельні підприємства зазнали значних втрат через пандемію коронавірусу. Наслідки настали ледве не з перших днів локдауну. Відсутність гостей, закриття та падіння доходів спричинило масові звільнення працівників, адже майже не було, чим виплачувати заробітну плату.

Оскільки більшість готелів не працювали в період карантину, а також з огляду на обмеження, що вплинули на сферу туризму, за підсумками півріччя 2020 року у сегменті були зафіксовані рекордно низькі операційні показники. За даними ЕУ в Україні, в об'єктах категорії 4–5 зірок, які відкрилися для гостей після весняного періоду карантину, середній рівень завантаження за перші шість місяців 2020 року скоротився практично вдвічі порівняно з першим півріччям 2019 і становив майже 20%. [4]

Прикладом світової мережі, яка зазнала кризи через коронавірус є Hilton. До того ж, мережа Hilton, що займає 795-е місце в рейтингу Forbes Global 2000, оголосила, що прибуток компанії впав до \$ 18 млн з \$ 158 млн у період карантину. [5] Саме у Нью-Йорку ця мережа намагалася допомогти хворим та лікарям під час пандемії. Коли було недостатньо ліжок у лікарнях, Hilton віддавав свої номери саме для розміщення хворих та їх сімей. [6]

Також не можна обминути мережу Marriott, яка безумовно постраждала від пандемії. У найважчий квартал за весь період колишніх криз дохід Marriott скоротився на 25%. Дохід компанії за останній квартал 2020 року скоротився на 7%, прибуток впав на 91%. [5] Так як ця мережа дуже піклується про чистоту та безпеку своїх гостей, під час епідемії повністю всі поверхні обробляються спеціальними дезінфікуючими засобами, які призначені для лікарень. Також, вони намагаються знизити ризик передачі інфекції при особистому контакті, так по всій території готелю встановлено таблички з інструкціями при необхідності зберігання соціальної дистанції. Marriott також постійно працює над санітарно-гігієнічними нормами готелів і робить навчальні відео для співробітників, знайомлячи з принципами гігієни та дезінфекції. [7]

Крім того, не можна обминути мережу готелів Hyatt. Вони звітують про скорочення прибутку на 20% і збитку в \$ 103 млн. Гендиректор компанії Марк Хопламазян розповів, що третина готелів мережі призупинили діяльність, а 65% персоналу відправлені в неоплачувану відпустку. [5] Досить важливою умовою є носіння масок. Дотримуючись рекомендацій медичних експертів з метою зменшення поширення COVID-19 – готелі Hyatt по всьому світу вимагають носіння масок для обличчя або інших засобів захисту особи в закритих громадських місцях та при переміщенні в відкритих громадських зонах готелю. [8]

Тож, варто додати, що не зважаючи на величезні збитки, готелі навчилися виживати у скрутній ситуації. Ми вважаємо, що це завдяки корпоративній культурі, яка не дала повністю занепасти готелям. Керівники зі своїми підлеглими робили все, щоб вийти з кризи. Вони створювали різні доступні послуги саме під час карантину для своїх готелів (доставка їжі, самоізоляція в готелі та ін.), задля отримання хоча б мінімального прибутку.

Підсумовуючи все сказане, можна дійти висновку, що корпоративна культура є дуже важливим фактором для досягнення мети готельного підприємства. Для більш ефективного використання корпоративної культури варто слідувати певним чинникам: цінності компанії, які розділяє кожен співробітник; дотримання загальної місії компанії; віра в успіх компанії; продуктивна співпраця між працівниками, що дозволяють досягти спільних цілей; кар'єрний розвиток: тренінги, курси, підвищення кваліфікації; мотивація, оцінка роботи, винагороди; норми ділової поведінки, стиль одягу. За рахунок цих цінностей готельні господарства змогли пережити найскрутніші часи. Навіть у період жорсткого карантину, завдяки згуртованості колективу та бажанню йти далі, готелі не занепали, а деякі й вийшли на новий рівень.

Список використаних джерел

1. Нездоймінов С.Г. Формування корпоративної культури підприємств готельного бізнесу в умовах конкуренції / С.Г. Нездоймінов, Г.В. Бурдіяк. – Житомир : Житомирський політехнічний університет, 2018. – 170 с.

2. Леонова Е. Корпоративна етика: що це і навіщо вона потрібна в 2020 році. – Режим доступу : <https://hurma.work/blog/korporativna-etika-shho-cze-i-navishho-vona-potribna-v-2020-roczy/> (10.01.2020)

3. Войцішук А. Етика ділового спілкування – як запорука успіху сучасного менеджера : тези доп. VI всеукр. студ. наук.-техн. конф. / А. Войцішук. – Тернопіль, 2013. – 193 с.

4. Паралюш М. Готельний ринок після локдауну. «Commercial property» / М. Паралюш. – Режим доступу : <https://commercialproperty.ua/analytics/gotelniy-rinok-pislya-lokdaunu/> (05.09.2020)

5. Хала Тураилаи, переклад Балабанцева Н. Номера без вішалок і мінібарів: якими будуть готелі після пандемії коронавірусу. – Режим доступу : <https://www.forbes.ru/biznes/400489-nomera-bez-veshalok-i-minibarov-kakimi-budut-oteli-posle-pandemii-koronavirusa> (14.05.2020)

6. Медіа рішення. Знайомтеся, готелі по-новому. 10 змін через коронавірус. – Режим доступу : <https://rubryka.com/ru/article/hotels-coronavirus/> (04.12.2020)

7. Marriott. Гостям готелів. Останні новини про COVID-19. – Режим доступу : <https://marriott-re-2019ncovc-ru.com> (10.12.2020)

8. Hyatt. Повідомлення про коронавірус COVID-19. – Режим доступу : <https://www.hyatt.com/ru-RU/info/coronavirus-statement> (04.01.2021)

Гусєва Н. Ю., канд. іст. наук, доцент,
Київський національний
торговельно-економічний університет

КОЛИ ПАНДЕМІЯ ЗАКІНЧИТЬСЯ, СВІТ БУДЕ ІНШИМ?

У більшості країн світу епідемія коронавірусу досягла свого піку, а економісти, політологи та філософи намагаються розгледіти контури нового світу, який виникне після перемоги над хворобою. Більшість сходиться на думці, що настануть масштабні зміни в економіці, бізнесі, міжнародних відносинах, внутрішній політиці, соціальній сфері, медицині та поведінці людей. Але найсильніша невизначеність, пов'язана з самою епідемією і ціною боротьби з нею, породжує прямо протилежні прогнози: хтось вірить в новий кращий світ, хтось – в довгострокове погіршення життя людей і політичні катаклізми.

Прогнозувати що-небудь зараз дійсно вкрай складно: людство, яке створило в останні десятиліття пов'язану воедино світову економіку і переплетені між собою суспільства, ще ніколи не стикалося з кризою такого типу.

Невизначеність закладена в самій епідемії: вона викликана недостатніми знаннями про вірус, ступінь його зараження, способи передачі та летальності. Економісти змушені множити грубі прогнози епідеміологів на невизначеність, пов'язану з поведінкою економічних агентів – населення і компаній – в умовах епідемії. При цьому економічні та епідеміологічні прогнози – обґрунтовані та не обґрунтовані – доходять через соціальні мережі до всього населення світу. Це часто збільшує паніку, а в свою чергу, й невизначеність у поведінці споживачів і керівників компаній. [2]

В результаті, лідери різних країн змушені приймати рішення на основі всіх цих дуже грубих прогнозів, що породжує ще один рівень невизначеності – ніхто не знає, чи допоможуть їх дії або погіршать ситуацію.

Але, як не дивно, зараз простіше передбачити те, що буде у відносно віддаленому майбутньому, ніж в найближчі місяці. Ясно, що світова економіка так чи інакше відновиться після кризи, в яку її загнала епідемія. Темпи відновлення та розмір збитків залежать тільки від того, як швидко і якою ціною вдасться зупинити вірус. Можна зробити два варіанти прогнозів, як пишуть експерти найбільшої в світі консалтингової компанії McKinsey в серії досліджень, присвячених «світу після коронавірусу»: *оптимістичний*, за яким після різкого (можливо, навіть рекордного з часів Другої світової війни) спаду тривалістю в квартал або два почнеться настільки ж різке відновлення; *песимістичний*, згідно з яким епідемія зупинить світову економіку на кілька місяців або навіть кварталів і / або накриє її другою хвилею після того, як карантинні заходи в різних країнах будуть послаблені. В цьому випадку нинішня криза, викликана шоком попиту і шоком пропозиції, стане повноцінною фінансовою кризою з масовими банкрутствами, структурним, а не тимчасовим безробіттям, знищенням активів і добробуту країн. Це може зруйнувати саму структуру світової економіки. [1]

Оптимістичний сценарій. Зміни в різних сферах життя не будуть глибокими і незворотними. На швидкість відновлення може вплинути те, що різні галузі будуть відновлюватися нерівномірно. Туризм, авіап перевезення, орієнтовані на експорт галузі виробництва, які є частиною міжнародних ланцюжків, і традиційні сфери послуг та розваг, де до епідемії практикувалися тісні контакти між людьми і масові зібрання, будуть відновлюватися довше. Найімовірніше, графік відновлення в світі і в різних країнах буде виглядати як буква V (різкий спад і настільки ж різке відновлення) або як буква U (підйом затримується через те, що багатьом фірмам доведеться відновлювати виробничі ланцюжки і заново наймати співробітників). [1]

Ймовірно, виникне і проіснує кілька місяців новий вид нерівності: уряди різних країн (й самі суспільства) будуть боротися з новими спалахами хвороби, які неминучі за умови, що більшість населення пересиділа епідемію на карантині і не отримала «колективний імунітет». Це зажадає нових обмежень в уражених регіонах, в той час як навколо все буде працювати в звичайному режимі.

Песимістичний сценарій. Є цілий набір найпохмуріших сценаріїв, які здаються все більш ймовірними, вважають експерти McKinsey і інші економісти [1]:

- Найчорніший передбачає, що всі спроби зупинити епідемію проваляться, а уряди не зможуть допомогти підприємствам і банкам. Багато з них впадуть, що спричинить кризу боргів і недовлік ліквідності. Обвалення банків та компаній поховає всю світову фінансову систему і виробництво; криза затягнеться на довгі місяці (графік у вигляді букви L).

- Більш м'які (і більш ймовірні) прогнози говорять, що друга хвиля епідемії ускладнить і затягне відновлення. Епідемію стримати не вдасться,

але після того, як перехворіє велика частина населення Землі, з'ясується, що заходи підтримки світової економіки спрацювали, її структура не зруйнована, що призведе до швидкого відновлення.

Власне, від того, який з варіантів буде реалізований в різних країнах і в цілому в світі, залежить глибина змін у всіх сферах життя.

Чи зміняться уявлення про цінність людського життя? Експерти McKinsey вважають, що в разі, якщо епідемія затягнеться або прийде друга її хвиля, ймовірно виникнення нових практик поведінки, немислимих ще кілька місяців тому – на кшталт реєстрації на літак тільки при наявності довідки про відсутність інфекції і / або про набутий імунітет. Можливо, населення поставиться до таких нових «поведінкових протоколів» з розумінням, оскільки альтернативою їм будуть нові «локдауни». [1]

Якщо карантин затягнеться, а структура економіки почне руйнуватися, то це може призвести до виникнення складної етичної дилеми. У сучасному світі вважається, що головною цінністю є людське життя. Економісти навіть доводять, що цю цінність можна підрахувати. Життя громадян різних країн і різних вікових груп «коштує» неоднаково. Але навіть «ціна» життя літніх людей, яка менше, ніж «ціна» молодих, занадто велика, щоб нею можна було пожертвувати. [1]

Однак ці тези – моральна і економічна – вже ставляться під сумнів. Якщо епідемію не вдасться зупинити в найближчі місяці, труднощі, які відчувають люди, що втратили роботу і засоби до існування через карантин, а також тиск, який вони чинять на політиків, можуть стати занадто великими.

Список використаних джерел

1. Коронавирус. Три сценария для мировой экономики и семь советов бизнесу от McKinsey [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://finance.liga.net/ekonomika/article/koronavirus-tri-stsenariya-dlya-mirovoy-ekonomiki-i-sem-sovetov-biznesu-ot-mckinsey>

2. COVID-19 Risks Outlook: A Preliminary Mapping and Its Implications / In partnership with Marsh & McLennan and Zurich Insurance Group. – Switzerland, 2020. – 66 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.weforum.org/reports/covid-19-risks-outlook-a-preliminary-mapping-and-its-implications>

СВІТ ПІСЛЯ ПАНДЕМІЇ: ЕКОНОМІЧНІ ТА СОЦІАЛЬНІ НАСЛІДКИ

COVID-19 здійснює безпрецедентний вплив на співтовариство у всьому світі. Достатньо ознайомитися з останніми новинами, щоб переконатись у наявності широкого спектра медичних, економічних та соціальних чинників, що безпосередньо або опосередковано викликані вірусом або загострилися через пандемію. Десятки мільйонів людей заразились вірусом. Понад мільйон людей померли або зіткнулися з довгостроковими наслідками вірусу для здоров'я. Багато мільйонів людей втратили роботу, а інші зіткнулися із закриттям їх підприємств, оскільки цілі виробничі сектори були змушені зупинити свою діяльність. Зросла майнова та соціальна нерівність.

Пандемія COVID-19 гостро вплинула на поточні соціально-економічні процеси як в глобальному, так і в національних масштабах і, безсумнівно, здійснила сильний вплив на їх розвиток в майбутньому. Дана ситуація виявилася повною несподіванкою для світової і національних економік та не могла бути передбачена жодним прогнозом соціально-економічного розвитку.

Досить складно співвідносити її з подібними інцидентами в історії. Глобальність та невизначеність ситуації, динаміка розвитку процесів, відсутність прецедентів і соціального досвіду з її вирішення ускладнюють можливості давати будь-які більш-менш точні прогнози на майбутнє.

Разом з тим діяльність органів влади, швидкість їх реагування на ситуацію, адекватність вжитих заходів залежать багато в чому від здатності передбачити можливі сценарії розвитку процесів у соціально-економічній сфері.

В ході поширення пандемії чимало зарубіжних та вітчизняних експертів, експертних організацій та аналітичних центрів намагаються дати прогнози, використовуючи сценарний підхід. Проводяться опитування різних груп населення з метою визначення реакції суспільства на виклики існуючої ситуації, вимушені заходи і обмеження, а також виявлення колективної експертної думки. Так, філософ Юваль Ной Харарі вважає, що суспільство постало перед глобальним вибором і має шанс стати більш авторитарним, поліцейським та централізованим.

Важлива роль у розробці стратегії виходу з кризи та подоланні наслідків пандемії COVID-19 належить міжнародним організаціям, зокрема Організації Об'єднаних Націй. 19 березня 2020 р. Генеральний секретар ООН Антоніу Гутерріш закликав до солідарності і прийняття термінових і скоординованих заходів у відповідь на поширення пандемії

COVID-19. Як зазначається в його доповіді «Загальна відповідальність, глобальна солідарність: заходи реагування на соціально-економічні наслідки COVID-19», цей глобальний підхід повинен бути зосереджений на трьох пріоритетних завданнях: по-перше, це широкомасштабні заходи в сфері охорони здоров'я, зокрема прискорена розробка вакцини і засобів діагностики й лікування для всіх людей в усьому світі; по-друге, це зусилля з подолання катастрофічних соціально-економічних і гуманітарних наслідків пандемії та її наслідків для прав людини; і, по-третє, це заходи з відновлення з метою зробити краще, ніж було, а саме побудувати більш рівноправне, інклюзивне, життєздатне та екологічно стійке суспільство, а також міжнародну систему, яка дозволить забезпечувати захист і надання найважливіших глобальних суспільних благ.

Щодо термінових соціально-економічних заходів реагування, то ООН зосереджує увагу на п'яти найважливіших напрямках: 1. Захист медичних служб та систем охорони здоров'я. 2. Захист людей: соціальний захист та надання основних послуг. 3. Захист робочих місць, малих і середніх підприємств та неформального сектору. 4. Сприяння заходам макроекономічного реагування і багатостороннє співробітництво. 5. Сприяння забезпеченню соціальної згуртованості та життєздатності громад. [1, с. 28]

У відповідь на пандемію COVID-19 наразі відбулися суттєві зміни у життєдіяльності багатьох держав світу:

- запровадження надзвичайного стану в цілому по країні або в окремих регіонах чи сферах: у Китаї, США, Італії, Іспанії, Німеччині, Чехії, Польщі, Латвії, Естонії, Угорщині, Болгарії, Японії, Південній Кореї тощо;
- запровадження майже у всіх країнах санітарно-епідеміологічних заходів (карантинні зони, перевірка температури, скасування масових заходів, закриття навчальних та культурно-розважальних закладів);
- встановлення обмежень виїзду/в'їзду до країн та пересування в межах країни;
- посилення ролі державного управління в надзвичайних умовах;
- скорочення економічної активності внаслідок карантинних заходів та встановлення обмеження трудової діяльності;
- запровадження нових дистанційних форм праці та навчання.

Зазначені кроки неминуче призведуть до уповільнення економічного розвитку з прогнозованим падінням ВВП, зниження споживчої активності населення та скорочення виробництва в усіх країнах, де зафіксовані випадки COVID-19. Відповідно, це негативно впливає на розвиток світового попиту в цілому. [2, с. 10]

Що стосується України, то, на думку дослідників, найбільшими перешкодами економічному відновленню в Україні є наступні: по-перше, тривале продовження та посилення внутрішніх карантинних заходів, по-друге, відсутність чіткого антикризового плану заходів з підтримки економіки та захисту населення країни в період пандемії та, по-третє, глибоке падіння економічної активності в країнах – основних торговельних

партнерах України, відповідно значне погіршення кон'юнктури на світових товарних ринках.

На думку експертів, після подолання пандемії, очікуються несуттєві зміни у поведінці економічних суб'єктів. Так, поведінка людей та структура попиту після завершення пандемії (зміна виду економічної діяльності, здоровий спосіб життя, гігієна та санітарія, глобалізація та активне пересування, ставлення до вакцинації та ін.) зміниться не суттєво.

Країни ЄС далі проводитимуть політику залучення робочої сили із-за кордону, хоча і більш стримано. Ситуація на внутрішньому ринку праці суттєво не зміниться порівняно з допандемійним періодом. Як наслідок, значна частка трудових мігрантів може повернутися на роботу за межі України після завершення пандемії.

Для підтримки попиту населення та пом'якшення негативних наслідків запроваджених карантинних заходів зросте бюджетна підтримка, що в умовах скорочення доходів спричинить суттєве зростання дефіциту бюджету до 5,6% ВВП. Найбільше стримувати економічну динаміку будуть роздрібна та оптова торгівля, транспорт, металургія та машинобудування. Найбільш вразливим за масштабами бізнесу будуть малий та середній бізнес. [2, с. 15] Як наслідок, побудова сучасної економічної та соціальної політики має відбуватися відповідно до стратегічних імперативів: динамізація, інклюзивність економічного розвитку; локалізація та інституціоналізація. [3, с. 28]

Отже, пандемія може принести світу і окремим країнам зміни, які можна порівняти з серйозними суспільними катаклізмами, які, з одного боку, можуть завдати економікам досить сильної шкоди, а з інший – продукувати нові, більш досконалі форми організації економічних і соціальних відносин, аж до переходу до нового технологічного укладу.

Список використаних джерел

1. Звіт Генерального секретаря про роботу Організації. 2020 рік // URL: <https://ukraine.un.org/uk/93805-zvit-generalnogo-sekretarya-pro-robotu-organizacii>

2. Випуск «Україна у 2020–2021 роках: наслідки пандемії. Консенсус-прогноз» (Квітень 2020) // URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=5d3fea53-45e7-4641-8d48-f0c865a24471&title=VipuskukrainaU2020-2021-Rokakh-NaslidkiPandemii-Konsensusprognoz-kviten2020->

3. Україна після коронакризи – шлях одужання. Тези наукової доповіді // URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-06/tezi_virus.pdf

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ НАСЛІДКИ ПАНДЕМІЇ

Пандемія COVID-19 завдала серйозного удару по глобальному здоров'ю і світовій економіці, і уряди усюди відреагували політичними заходами щодо обмеження поширення хвороби і пом'якшення пов'язаних з цим економічних наслідків.

«Пандемія суттєво вплинула на тренди розвитку світової економіки, не залишивши осторонь жодної країни. Перш за все, це пов'язано із жорсткими карантинними заходами, які ввели уряди багатьох країн: закриття торгово-розважальних центрів, заборона відвідання усіх масових заходів, обмеження у пересуванні як у межах країни, так і при перетині її кордонів, скорочення виробництва (через встановлення лімітів одночасного перебування працівників в одному приміщенні) тощо. Окремі компанії перевели своїх працівників на режим роботи «на дому», інші ж змушені відправляти своїх працівників у відпустку» [1, с. 22].

Заходи у боротьбі з COVID-19 призвели до посилення нерівності, збільшення рівня бідності, втрати робочих міст значною кількістю людей. Зазначені явища можуть призвести до соціальної і політичної дестабілізації в країнах, де рівень життя невисокий, а можливості урядів щодо підтримки населення обмежені.

На нашу думку COVID-19 оголює соціально-економічну нерівність і вже у найближчому майбутньому може її посилити. Залежно від рівня доходу, умов життя, професії люди будуть по-різному відчувати на собі економічний шок, який супроводжує пандемію, що буде посилювати поляризацію в суспільстві.

Різниця відчутна вже зараз, коли в режимі самоізоляції знаходиться майже половина населення світу. Це «карантин білих комірців». Робота з дому нездійсненна для переважної більшості американців: за даними опитування 2017–2018 рр.. Тільки 28% заявили, що мають можливість працювати віддалено, про її наявність говорили найчастіше – кожен другий і більш – представники фінансового сектора, бізнес-консультанти та працівники інформаційних послуг, а в таких галузях, як сфера відпочинку або сільське господарство, віддалена робота практично нереальна – про її можливість повідомив лише приблизно кожен десятий [4].

Можливість віддаленої роботи під час карантину сильно корелює з рівнем доходу і скорочується в міру його зниження. За даними Бюро статистики США, які наводить Bruegel, серед американців, що знаходяться в топ – 5% з розподілу доходів, тобто в верхньому прибутковому кварталі, таку можливість мають понад 60%, у наступній за ними чверті населення ця ймовірність дорівнює 37%, а у нижніх 25% – лише 9% [3].

Нерівність, пов'язана з можливістю працювати віддалено, яскраво виражено географічно – в залежності від спеціалізації локальних ринків праці, зазначає аналітичний центр Centre for Cities.

Так, у Великобританії в великих містах на південному сході, де зосереджені такі сфери діяльності, як фінанси і консалтинг (Лондон, Кембридж, Оксфорд), близько 40% працівників можуть виконувати свої обов'язки з дому, в той час як в містах промислової півночі – менше 20%. За даними британського аналітичного центру Resolution Foundation, серед людей з найнижчими зарплатами перейти на віддалену роботу зможуть лише 10% [2].

Ті, хто під час карантину не може працювати з дому, зтикаються з тією ж дилемою, що і уряди по всьому світу: зберегти економічну активність і доходи – або здоров'я. Причому у багатьох працівників вибору фактично немає, оскільки низькі заробітки не дозволяють їм сформувати скільки-небудь значущу фінансову подушку, яка могла б допомогти пережити багатотижневий карантин.

Частина працівників, зайнятих в охороні здоров'я, а також трудящі в ключових виробництвах і послугах – медсестри, фармацевти, працівники супермаркетів – не потрапляють під карантин, продовжують працювати і отримувати зарплату, але при цьому вони частіше ризикують заразитися, тому що не можуть працювати з дому.

Для працівників сфери послуг, а це майже половина (49%) всіх зайнятих в світі, страх вірусу реальний так само, як страх втратити роботу, відзначає Всесвітній економічний форум.

У районах, де дохід, освіта і якість житла гірша, працівники частіше задіяні в сферах з частковою зайнятістю і з меншою ймовірністю можуть працювати віддалено. В результаті витрати шоку для них виявляться вище у відношенні як економічного становища, так і здоров'я. Крім того, низькі доходи і менш висока якість оточення асоціюються з більш частими психічними розладами, депресією і підвищеним рівнем домашнього насильства. З урахуванням високого фінансового та психологічного стресу, викликаного пандемією COVID-19 і тривалим карантинном, цей аспект нерівності також може посилитися.

Зростання числа безробітних через вплив пандемії буде більше, ніж під час глобальної фінансової кризи, прогнозує Міжнародна організація праці (МОП). Найгірший сценарій МОП, опублікований наприкінці березня 2020 року, передбачав зростання числа безробітних до 25 млн осіб, тобто втрату роботи приблизно кожним сьомим працівником в світі, проте всього через тиждень, протягом якої рівень безробіття в США виріс приблизно в півтора рази, а в Канаді майже подвоївся, МОП повідомила, що реальність може бути гірше гіршого сценарію.

Значно збільшиться кількість бідних серед тих, хто має роботу (working poverty), оскільки зниження економічної активності особливо сильно вдарить по працівникам, які близькі до межі бідності: за оцінками МОП, в цю категорію можуть перейти до 35 млн осіб, тоді як прогноз до спалаху COVID-19 припускав, що їх чисельність в 2020.

«Зростаюча криза, спричинена коронавірусним захворюванням Covid-19, може набагато сильніше вдарити по країнах, що розвиваються, адже йдеться не лише про короткострокову кризу в галузі охорони здоров'я, а про серйозну соціально-економічну кризу, наслідки якої відчуватимуться місяцями, якщо не роками» [5], – зазначає заступник генерального секретаря ООН, виконавчий директор ЮНЕП Ахім Штайнер.

Отже, можемо констатувати, що в цілому економічні перспективи не оптимістичні. Головна надія зараз на те, що криза, викликана пандемією, стане часом великих ідей і великих рішень, часом глибокої переоцінки цінностей, відмови від надмірного споживання, від зневаги соціальними і природними обмеженнями економічного зростання, часом співпраці і гуманності як пріоритету в індивідуальному поведінці, в відносинах держави і бізнесу, в міжнародній політиці.

Список використаних джерел

1. Долбнєва, Д.В. Вплив COVID-19 на економіку країн світу [Електронний ресурс] / Д.В. Долбнєва // Проблеми економіки. – 2020. – Вип. 1 (43). – С. 20–26. – Електрон. версія друк. вид. – Режим доступу : https://www.problecon.com/export_pdf/problems-of-economy-2020-1_0-pages-20_26.pdf

2. Doing what it takes. Protecting firms and families from the economic impact of coronavirus. [Електронний ресурс] : <https://www.resolutionfoundation.org/publications/doing-what-it-takes/>

3. How COVID-19 is laying bare inequality [Електронний ресурс] : <https://www.bruegel.org/2020/03/how-covid-19-is-laying-bare-inequality/>

4. Who can work from home? The Guardian [Електронний ресурс] : <https://www.bbc.com/ukrainian/features-51994936>

5. COVID-19: назриваюча криза загрожує економічним занепадом і зростанням нерівності [Електронний ресурс] : <https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/presscenter/pressreleases/2020/covid-19-looming-crisis-threatens-economies-and-equality.html>

Месропян Д. А., студентка,
Київський національний торговельно-
економічний університет

Литвин Н. М., канд. іст. наук, доцент,
Київський національний торговельно-
економічний університет

ВПЛИВ COVID-19 НА СФЕРУ ТУРИЗМУ: УКРАЇНСЬКА ТА СВІТОВА ПРАКТИКА

Проблема пандемії зачепила кожного, вона створила величезну кризу майже для всіх галузей економіки та змінила суспільство в цілому. Цього не очікував ніхто, адже уявити щось подібне просто не можливо. Саме через невідомість COVID-19 став настільки потужним фактором для трансформацій, росту та повного краху усього, що ще до 2019 року жило своїм впевненим життям.

Туристична галузь в Україні перша відчула на собі приголомшливі зміни. Так до середини травня 2020 готелі (санаторії, курортні бази, хостели) були повністю закриті, скасовані авіаперевезення, заборонені змагання, концерти та масові заходи, які заохочували туристів до приїзду в Україну. Туризм не просто потерпав – він був на грані виживання. За оцінками експертів, відновлення попиту до рівня 2019 року займе не менше двох років, водночас авіакомпанії будуть змушені підвищити вартість в середньому на 43–54%, що зменшить попит на подорожі. В цілому, втрати туристичної галузі в Україні оцінюються у понад 1,5 млрд дол. США [1]. Після послаблення карантину ситуація стала не на багато кращою. Кордони залишилися закритими для іноземних туристів, проте внутрішня курортна міграція була неабияк великою. Через те, що відсутня можливість подорожувати закордоном, українці почали їздити по Україні і тим самим покращити стан туристичної сфери. Влітку на узбережжях Чорного моря не можна було знайти вільного місця на пляжах, а готелі з цінами як у Єгипті були 100% заповнені. Взимку на гірсько-лижних курортах Карпат встиг відпочити навіть президент. Маючи значний потенціал (сприятливі кліматичні умови, рекреаційний потенціал, розвинена транспортна мережа, вагома історико-культурна та архітектурна спадщина тощо), виділяють чинники, які стримують розвиток туристичної галузі: жахливий стан доріг та під'їздів до місць туристичного призначення, недостатній рівень розвиненості та висока вартість авіаційного сполучення; недостатня облаштованість рекреаційних територій та низький рівень туристичного сервісу, інтенсивна забудова прибережної смуги, що створює додаткове навантаження на комунальну інфраструктуру та веде до забруднення узбережжя та моря; низький рівень інформаційного супроводження туристичної діяльності, недостатній рівень управління галуззю;

незадовільний стан туристичних об'єктів, зокрема, архітектурної спадщини, мистецтво; відсутність системної державної підтримки розвитку туристичної галузі [2].

Сфера туризму потребує допомоги від держави, проте, на жаль, цього немає в українській практиці. Так, за словами окремих експертів і діячів в даній галузі, можна зробити невеликий висновок в тому, на що потрібно спиратися урядові аби покращити стан туризму, а саме: «Має бути фахове обговорення та розробка комплексного плану, який передбачає як інструменти фінансової підтримки, зокрема, податкові пільги, так і нефінансові заходи (інфраструктурні, інформаційні тощо)» [3]. За словами Олександра Лієва, голови Асоціації індустрії гостинності України, весь туристичний бізнес побудований на великій кількості землі. Наслідки від браку підтримки з боку держави та податкових послаблень для галузі можуть бути найдраматичніші. Так, якщо у червні треба буде сплатити податок на землю, податок на нерухомість, то це може призвести до банкрутства багато підприємств. [4]

Практика інших країн досить різна, залежно від рівня туризму та рівня забезпеченості країни, оскільки туризм є важливим для економіки. Китай подбав, мабуть, про кожний «куточок» у сфері туризму і ось приклад дій уряду, а саме: відновлення туристичних визначних пам'яток; органи місцевого самоврядування всіх провінцій, автономних регіонів проводили різні заходи щодо підтримки підприємств туристичного сектору в частині фінансування, вирахування податків, соціального забезпечення, найманих працівників тощо. Грузія звільняє 18000 грузинських компаній у сфері туризму від податку на майно та на прибуток і становитиме близько 100 мільйонів ларі (33 мільйони доларів США). Угорське агентство туризму кожні 48 годин звітує перед урядом про стан сектору, щодня консультується з керівниками професійних організацій; здійснюється постійний моніторинг та співпраця зі зацікавленими сторонами (прийняття пропозицій); також агентство витратить 20 мільярдів HUF (57 мільйонів євро), щоб якнайшвидше повернути туризм до Угорщини. Японський уряд надає потужну підтримку ліквідності на загальну суму 1,6 трлн ієн, включаючи реальні безпроцентні позики, які також надаватимуться власникам приватних підприємств [2].

Проте, не всі країни вводили жорсткий карантин. Наприклад, Швеція стала єдиною державою в ЄС, яка залишила відкриті кордони і не ввела карантин на своїй території. Це означає, що спосіб життя країни майже не змінився за період пандемії. А значить, що й економіка бізнесу не зазнала великої кризи. Єдине, що зазнало впливу – заборона масових заходів, переведення студентів на дистанційне навчання та закриття будинків для пристарілих. Чому Швеція обрала саме такий спосіб і чи правильно вони зробили? По-перше, на думку уряду маски робили лише вигляд захищеності і через це люди часто зневажали дистанцією (адже вони в масці, що може тепер статися?). По-друге, вже ментально закладено так,

що шведи завжди намагаються стояти окремо один від одного, щоб не втручатись в особистий простір іншої людини. Аналізуючи економіку Швеції, розуміємо, що країна втратила в два рази менше, ніж країни Європи. Але порівнюючи з скандинавськими державами, Швеція не на багато більше виграла через відкриті ресторани і туризм. Чи варто було так ризикувати? Час дасть зрозуміти [5].

Підсумовуючи все вищезазначене варто зробити висновок про те, що зміни не чекають, вони стають все більш масштабними. Якщо не підпорядкуватися сучасним реаліям, то «вижити» буде важко. Туристична галузь ще довгий час буде відновлюватись до того рівня, який був до кінця 2019 року. Ситуація залишається нестабільною і прогнози не дають 100% ймовірності подій. Український туризм беззаперечно потребує трансформацій, розвитку, а також допомоги зі сторони держави. Залишившись на такий довгий час в ізоляції, люди почали цінувати те, що мали до цього, і вже з нетерпінням чекають повністю відкритих границь, температуру тіла 36.6 і гарну зарплату для нових подорожей.

Список використаних джерел

1. Вплив COVID-19 та карантинних обмежень на економіку України – Громадська організація «Центр прикладних досліджень», Представництво Фонду Конрада Аденауера в Україні. Режим доступу: <https://www.kas.de/documents/270026/8703904/Вплив+COVID-19+та+карантинних+обмежень+на+економіку+України.+Кабінетне+дослідження+ЦПД.+Липень+2020.pdf/b7398098-a602-524d-7f88-6189058f69d3?version=1.0&t=1597301028775>
2. Щодо розвитку туризму в Україні в умовах підвищених епідемічних ризиків – Національний інститут стратегічних досліджень. Режим доступу: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-06/turyzm-v-ukraini.pdf>
3. Туристичний бізнес під час коронавірусу. Перспективи порятунку – Марія Квіцінська, аналітик Центру спільних дій у газеті № 111–112, (2020). Режим доступу: <https://day.kyiv.ua/uk/article/ekonomika/turystychnyy-biznes-pid-chas-koronavirusu>
4. Чи має перспективи внутрішній туризм та як йому допомагає держава – Таїсія Алексеєва. Режим доступу: https://zaxid.net/chi_maye_perspektivi_vnutrishniy_turizm_ta_yak_yomu_dopomagaye_derzhava_n1503523
5. Антон Птушкін у випуску You Tube про Швецію. 5 листопада 2020 р. Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=BNdJaetPrlg&t=2148s>

ФУТОРОЛОГІЧНІ ТА КОНСПІРОЛОГІЧНІ ВИМІРИ КОВІД-ЕПІДЕМІЇ

Ситуація навколо ковід-епідемії потребує уваги з боку не лише медиків, але й широкого кола гуманітаріїв. Адже епідемія – це проблема, в першу чергу, економічна, політична, соціокультурна. Варто знати, що пишуть з цього приводу компетентні фахівці. Клаус Шваб – відомий економіст, один з фундаторів Всесвітнього Економічного Форуму в Давосі. Шваб – послідовний ідеолог глобалізму, проекту, що передбачає знищення національних держав, об'єднання світу в єдиний простір: культурно, політично та економічно. У своїх творах він прогнозує майбутнє, в якому будуть стерті державні кордони і зникнуть відмінності між багатими і бідними країнами. Це буде планетарна держава з єдиним світовим урядом. Клаус Шваб – автор книг «The aftermath of Covid – 19: Pandemic» та «Covid-19 : The Great Reset» (у співавторстві з Thierry Malleret), що вийшли у 2020 році. Він також є одним з творців концепції Great reset, що стала офіційною повісткою дня останнього Всесвітньо-економічного форуму. Зазвичай reset не зовсім вірно перекладають як перезавантаження, адже є більш точні англійські слова – reboot або restart. Reset – краще перевести як скидання (рос. «сброс»), обнуління. Reset – це спроба скасувати всю попередню історію і побудувати якісно новий світ.

Книга Шваба важлива в першу чергу як ідеологічний документ, як певна програма, план дій. Вчений розпочинає з питання: «Багато хто запитує, чи зможемо ми нарешті повернутися до нормального життя? Якщо, коротко, – ніколи. Життя ніколи не повернеться до зламаного (зруйнованого) стану нормальності, що домінувала до кризи, оскільки епідемія – точка фундаментального повороту (inflexion) нашої глобальної траєкторії» [1, с. 7]. Отже, світу, яким ми його знали ще на початку 2020 року більше немає. Він, як пише Шваб, «розчинився в пандемії». Нас приголомшує стрімкий і несподіваний характер змін, при чому ці зміни «другого, третього і четвертого порядків». Зміни, що відбуваються в світі, мають кумулятивний ефект та несуть несподівані і непередбачувані наслідки. Таким чином, формується «нова нормальність» (термін Шваба) – відмінна від тієї, яку ми залишили позаду.

Багато з наших старих переконань, уявлень про те, яким повинен бути світ, руйнуються. Велике значення в цьому процесі відкидання старого та встановленні нового світового порядку буде відігравати молодь. Саме вона, на думку вченого, є каталізатором змін. Основними напрямками цих змін, метою яких є створення «нової нормальності», стануть кліма-

тичні зміни, боротьба за гендерну рівність (на перший план вийдуть ЛГБТ-спільнота та домінування секс-меншин), і так звана «зелена енергетика».

На думку Шваба, економіка нового світу буде управлятися гігантськими монополіями-корпораціями. «Все в майбутньому будуть вирішувати нікому не підзвітні групи експертів, за якими повинні стояти глобальні корпорації з соціальною відповідальністю» [1, с. 14]. Ці слова Шваба викликають великий сумнів, адже в усі часи корпорації хвилювали перш за все прибуток, але не соціальна відповідальність. З нашої точки зору, те, що капіталізм намагається знищити державу, приватизувати її, є саме по собі тривожним симптомом. Адже краще погана держава, аніж її відсутність, бо тут у індивіда є хоча б теоретична можливість якось впливати на процес прийняття рішень. Тоді як в корпорації організація праці та управління побудовані настільки жорстко, що у пересічного працівника залишається дуже мало маневрів для прояву індивідуальної свободи. Як зазначає доктор історичних наук, професор Андрій Фурсов, за умов корпоратократії «капітал і фінансова влада перетворюються на політичну владу, що носить тотальний характер» [2, с. 30].

Але повернемося до футурологічних прогнозів Клауса Шваба. На думку вченого, у найближчий час ми зможемо спостерігати, як буде відмирати приватна власність, а її місце займе «економіка користування» або «економіка участі». Готівка буде повністю ліквідована, а замість неї будуть введені цифрові валюти. «Зелена енергетика» витіснить вугледодну енергетику. Будуть введені ліміти на споживання води, електричної енергії, деяких «екологічно небезпечних» видів продуктів (м'яса), промислових виробів (автомобілів). А найбільш радикальним засобом зниження навантаження на екосферу стане зниження демографічного росту і навіть скорочення чисельності населення. По суті, тут Шваб працює в руслі парадигми нео-мальтузіанства і повторює основні тези, що прозвучали в доповіді Римського клубу «Межі зростання» (1971 р.) [див. 3]. Основні концептуальні ідеї такі самі – обмеження споживання широкими масами населення, скорочення населення, світове над-державне управління, в якому головну роль відіграють «незалежні експерти» (наскільки вони незалежні, якщо за ними стоять інтереси корпорації – питання дискусійне!).

Шваб також пише, що зовсім скоро буде завершена роботизація в усіх сферах економіки та суспільного життя. «До 2035 року може бути автоматизовано до 86% робочих місць в ресторанах, 75% робочих місць в торгівлі і 59% в індустрії розваг»; «До 75% ресторанів можуть збанкрутувати через локдауні і подальші міри соціального дистанціювання». «Жодна галузь промисловості, жодне підприємство не залишиться незачепленим» [1, с. 22–24]. У майбутньому вченим передбачається введення безумовного базового прибутку для людей, яких замінять роботами, але за умови наявності підтвердження, що людина вакцинована. Продовжиться цифровізація всіх сфер економіки і суспільства. Буде створена ефективна система контролю за поведінкою та переміщенням

людей, в тому числі за допомогою технології ідентифікації облич. Шваб прямо про це й пише: «Щоб покласти край пандемії, потрібно створити всесвітню мережу цифрового контролю» [1, с. 27]. Нова модель охорони здоров'я буде передбачати регулярне тестування, обов'язкову вакцинацію, встановлення обмежень чи покарань для тих, хто буде ухилятися від дисциплінарних правил. В дусі трансгуманізму буде вдосконалена людина.

Підсумовуючи роздуми К. Шваба, можна назвати основні небезпеки, що чекають людство у зв'язку з епідемією найближчим часом: перевантаження системи охорони здоров'я; наростання конфлікту між США та Росією та Китаєм; посилення контролю над населенням; впровадження онлайн-технологій та цифровізації; прискорення роботизації та автоматизації і як наслідок – криза на ринку праці – безробіття (адже роботам не треба платити). Відомий експерт, доктор економічних наук, професор В. Ю. Катасонов стверджує, що «подібна картина, описана Швабом, нагадує нео-тоталітарне суспільство, цифровий концтабір. Але чи знайдуться сили, щоб протистояти планам глобалістів?» [4, с. 12] – ставить риторичне питання вчений.

Пандемія створює вікно можливостей для створення нового світу і обнуління старого. Але сьогодні виникає питання, чи не несе вона штучний характер? Французький вірусолог, нобелівський лауреат 2008 року в галузі медицини та фізіології Люк Монтан'є виказав припущення про те, що новий тип коронавірусної інфекції розробили в лабораторії в Китаї. Він також підкреслив, що не вірить, буцімто коронавірус походить від диких тварин. «Це красива легенда. Але це неможливо. Вірус вийшов з лабораторії в Ухані» [5, с. 31] – сказав вчений. Монтан'є заявив, що ця лабораторія спеціалізується на коронавірусах з 2000-х років. Разом із своїм колегою математиком Жан-Клодом Перезом він проаналізував послідовність генома нового типу коронавірусу. Він заявив, що в цей геном вставили частину вірусу імунодефіциту людини, вирогідно для того, щоб зробити вакцину проти ВІЛ.

Ідея «Великої перезавантаження/обнуління» та думки експертів на кшталт Люка Монтан'є породила теорію змови QAnon, яка стверджує, що глобальні фінансові еліти і світові лідери навмисно спланували пандемію, штучно вивели коронавірус в лабораторії, щоб створити умови, які дозволять реструктурувати уряди світу. Прихильники теорії змови особливу увагу приділяють концепції «Великого перезавантаження», стверджуючи, що головною метою цього перезавантаження є глобальний політичний і економічний контроль шляхом встановлення тоталітарного режиму і, як наслідок, Нового світового порядку. На їх думку, такий режим скасує права власності, направить військових в міста, введе обов'язкову вакцинацію і створить ізолятори для людей, які чинять опір. За деякими варіантами теорії змови, президент США Дональд Трамп був єдиним світовим лідером, який виступив проти цієї схеми, чим і обумовлена безпрецедентна компанія його цькування в американських ЗМІ. Теорія

змови поширилася через ультраправих інтернет-діячів і групи, деякі з яких також підтримували теорію змови QAnon, і консервативних політичних коментаторів. Водночас, у теорії змови не вистачає достатніх і надійних доказів. Серед недоліків теорії змови – відсутність у ВЕФ повноважень вказувати країнам, що їм робити. Без достатніх доказів залишаються твердження прихильників про те, що політики планували пандемію COVID-19, що вони сформували таємну кліку або що вони використовують пандемію COVID-19 для руйнування глобальної ринкової економіки.

Теорію змови можна пояснити таким чином, що пересічні громадяни хочуть бачити за хаосом стрімких і непередбачуваних подій порядок, логіку і смисл, яких бракує офіційним поясненням. Проте, раціональне зерно в Qanonі є, хоча і в гротескній чи карикатурній формі. Адже ідея того, що національні суверенітети і держави поступово скасовуються, що світ глобалізується, що економікою керують транс-національні глобальні структури, корпорації, що існують закриті організації типу Бігдельбергського клубу, куди входить вся світова еліта, і де формується політичний і економічний порядок денний, та й сама ідея «світового уряду» – все це реальні речі. У всякому разі це давно не виглядає чимось фантастичним чи конспірологічним. На сьогоднішній день це цілком офіційний порядок денний, підтримуваний ліберальною ідеологією та глобалістськими світовими елітами. Водночас, не можна не помітити, що ідея зникнення національних суверенітетів більшості людей з консервативним світоглядом справедливо не подобається. Викликають внутрішній спротив й культурні і суспільні трансформації, пов'язані з розмиванням традиційних цінностей, знищенням сім'ї, цифровізацією і побудовою суспільства глобального контролю (під приводом тих же самих заходів по боротьбі з коронавірусом), і т.д. Але поки що рано говорити про системну опозицію, яка б теоретично і практично могла б надати серйозну альтернативу глобалістським проектам.

Список використаних джерел

1. Thierry Malleret, Klaus Schwab. Covid-19 The Great Reset (09 Jul 2020). Independently published, Berlin.
2. Фурсов А. Водораздел. Будущее, которое уже наступило / А. Фурсов. – М., Книжный мир, 2018. – 510 с.
3. Пределы роста. 30 лет спустя. Limits to growth. The 30-year update / Д. Медоуз и др. – М. : Академкнига, 2007. – 342 с.
4. Катасонов В.Ю. За COVID-19 маячит тень Билла Гейтса, или Бойтесь вакцин! / В.Ю. Катасонов // БИЗНЕС Online. 25 сентября, 2020.
5. «Coronavirus was created in a laboratory – Nobel Prize winner Luc Montagnier». The Yucatan Times. 29 April 2020.

Пазич А. Р., магістрантка,
НТУУ КПІ імені Ігоря Сікорського

Єнін М. Н., доцент кафедри соціології,
НТУУ КПІ імені Ігоря Сікорського

ТРАНСФОРМАЦІЇ ТРУДОВИХ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ ТА ЄВРОПІ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ

Дослідження міграційних процесів в Україні завжди були та залишаються актуальними. Адже з економічними, політичним та соціальними змінами, міграція, як внутрішня так і зовнішня, набуває різного характеру. Важливою складовою української економіки є трудові мігранти, збільшення кількості яких спостерігається вже впродовж багатьох років. А наявність демографічної кризи як в Україні, так і в Європейських країнах, сприяє глибшому дослідженню міграційних процесів задля їх розуміння, знаходження вирішень виходу з кризи та задля прогнозування її ходу в майбутньому. Пандемія COVID – 19, яка бере свій початок в середині минулого року, змінила характер трудових міграційних процесів по всьому світові. Наразі не тільки мігрантів, що змушені були повернутися до рідних країн, спіткають нові труднощі, а й країн, що були роботодавцями для них. Комплексний підхід до тлумачення таких змін та процесів дасть змогу окреслити негативні й позитивні аспекти трансформації трудових міграційних процесів в Україні та Європі.

Пандемія спричинила ряд наслідків, що були небаченими упродовж останніх багатьох років: це і обмеження економічної діяльності, і закриття кордонів, і така унікальна ситуація, як вимушене повернення успішних трудових мігрантів та їх неможливе повернення до країни працевлаштування. Також було спричинене різке обмеження внутрішньої та зовнішньої мобільності населення та призупинення або ж взагалі закриття багатьох підприємств. Можна стверджувати те, що трудові мігранти є тією ланкою населення, що постраждала найбільше від наслідків пандемії, а саме через втрату роботи, заробітку та через втрату соціального захисту в країнах тимчасового перебування.

За даними Національного банку України станом на квітень 2020 року, 10% трудових мігрантів повернулися в Україну й ще 10% сезонних трудових мігрантів залишилися вдома, не маючи можливості виїхати через обмеження пересування [1, с. 46]. Польська асоціація роботодавців будівельної галузі повідомила, що наприкінці березня 2020 року 20% українських працівників, які були залучені у сфері будівництва, покинули Польщу [2, с. 1]. Говорячи про ситуацію, яка склалася з українськими мігрантами в Польщі, то за даними польського видання *Wirtualne Media*, результати опитування *IRCenter* вказують на те, що 60% опитаних українців відчували на собі наслідки введених обмежень польським урядом,

30% респондентів втратили роботу, або ж були вимушені суттєво її обмежити [3]. Загалом країни залишають переважно ті мігранти, що мали короткострокові контракти, а довгострокові мігранти залишаються, адже часто мають дозвіл на проживання або ж громадянство. Щодо мігрантів, що вимушені були залишитися в країні, де вони мають роботу, внаслідок закриття кордонів та економічних обмежень їх повернення до країн походження часто є неможливим, що залишає їх без житла та доходів.

Також важливим аспектом є те, що ситуація з масовим поверненням виявилася притаманною не для всіх категорій трудових мігрантів. Багато країн докладають зусилля для того, щоб залишити в країні або ж залучити працівників медичної сфери, обслуговуючого персоналу і домашніх працівників [4]. Найбільш вразливими сферами стали ті, що є дотичними до сільськогосподарських робіт та медичної сфери, адже, наприклад, уже навесні 2020 року нестача сезонних мігрантів серйозним чином вплинула на розвиток сільського господарства в Європі [4]. Також для прикладу, серед 20 країн із найбільшою кількістю випадків захворювання на COVID-19 станом на 1 березня 2021 року, дані показують, що щонайменше 7 країн – США, Великобританія, Франція, Іспанія, Італія, Німеччина та Чехія – залежать від працівників іноземного походження в критично важкому секторі медичних послуг. Так, у 2015 та 2016 роках 33% лікарів та 22% медсестер у Великобританії були іноземцями [5].

Загалом інтенсивність трудової міграції можна назвати такою, яка різко знизилась і майбутнє цього процесу залежить від того, з яким темпом буде відновлюватися економічний стан як в Україні, так і в Європі. В даному випадку не можна казати, що пандемія призведе до драматичних змін у тому сенсі, що зворотні міграційні процеси можуть бути тривалими та значними. Скоріше навпаки, як тільки ситуація з кордонами та карантинном почне поліпшуватися, потік зовнішньої міграції не тільки повернеться до свого минулого стану, а й вірогідніше за все підвищиться. Тут факторами стануть, по-перше, економічні перспективи України, що навряд чи будуть приваблювати осіб, що мали досвід закордонної заробітної плати. По-друге, це уже згадуваний кризовий стан сільського господарства у європейських країнах за відсутності іноземної робочої сили. Наприклад, у Італії, Німеччині та Великобританії існує потреба в сезонних аграрних робітниках, 300–400 тис. у кожній [4]. Уже зараз країни Європи впроваджують нововведення щодо залучення трудових мігрантів, як от спрощення процедури перетину кордонів для сезонних працівників необхідних на цей час галузей, продовження робочих віз та безкоштовні оформлення дозволів на перебування у Польщі до трьох років для тих мігрантів, у яких спливає строк дії документів.

В інших секторах зайнятості трудові мігранти доки мають обмеження до в'їзду країн Європи, тому частка таких осіб намагається знайти роботу у найнеобхідніших наразі сферах. Наприклад будівельні галузі, обробна промисловість, готельно-ресторанний бізнес були також основними сферами діяльності українських трудових мігрантів.

Зрештою, пандемія COVID-19, ймовірно, порушить ринки праці, але не змінить принципово довгострокових тенденцій та викликів. Міграція, ймовірно, продовжуватиме відігравати певну роль у задоволенні потреб ринку праці – навіть у короткостроковій перспективі для таких пріоритетних ролей, як медичні та соціальні працівники. Більшість сучасних теорій міграції свідчать на користь даних прогнозів. Наприклад, у неокласичній теорії міграції стверджується, що причини міграційної рухливості населення полягають у відмінностях в рівнях заробітної плати між країнами походження і призначення мігрантів та географічних відмінностей у співвідношенні попиту та пропозиції робочої сили. Міграція забезпечує приплив робочої сили туди, де її не вистачає, і відтік звідти, де є її надлишок. Так, забезпечується саморегулююча функція світового ринку праці [6]. Сучасні демографічні дослідження свідчать про те, що народжуваність у розвинених країнах продовжуватиме знижуватись, сприяючи депопуляції в них, старіння населення буде вести до скорочення чисельності робочої сили, а отже, до потреби в мігрантах. У країнах, що розвиваються, навпаки, зростання загальної чисельності населення буде зберігатися, через високу народжуваність в них буде формуватися відносно молода структура населення, а через слабку залученість в глобальну економіку – посилюватиметься бідність та соціальні конфлікти, тому міграція в них залишатиметься одним із способів виживання для мільйонів людей. Таким чином, зовнішні трудові міграційні процеси як зберігатимуться, так і матимуть можливість зростати у подальшому.

Список використаних джерел

1. Національний банк України. Інфляційний звіт, 2020. – 52 с.
2. ООН МОМ Міграція. Подолання наслідків пливку COVID–19 на мобільність населення, 2020. – 7 с.
3. Третина українців у Польщі втратили або обмежили роботу через коронавірус. Європейська правда, 2020.
4. Libanova, E. M., & Pozniak, O. V. External labor migration from Ukraine: the impact of COVID-19. *Demography and Social Economy*, 4 (42), 2020. – P. 25–40.
5. Migration data portal. Migration data relevant for the COVID-19 pandemic, 2021.
6. Ивахнюк И. Развитие миграционной теории в условиях глобализации // Век глобализации. 2015. № 1. С. 36–51.

Предеїна М. Ю., канд. філос. наук,
старший викладач кафедри філософії і історії
Таврійського національного університету
ім. В. І. Вернадського,
м. Київ, Україна

Томіленко Д. Ю., студент
2-го курсу (спеціальність «Філософія»)
Таврійського національного університету
ім. В. І. Вернадського,
м. Київ, Україна

ЯК КОРОНАВІРУС РОБИТЬ ВІДДАЛЕНУ РОБОТУ НОРМОЮ?

Коронавірус не створює нової реальності, він закріплює як норму те, що вже було, робить надбанням громадськості ті тенденції, які до того помічали тільки спеціалісти. Якщо мають рацію автори книги «Чи є майбутнє у капіталізмі?» [1], то вже більше десяти років світовий капіталізм перебуває в стані структурної кризи. «Велика рецесія» 2008-го року була всього лише першою ластівкою, що повідомила нам про часи кризи. Ця криза час від часу виходить на перші шпальти газет, час від часу відступає в тінь. Як зазначає один із співавторів названої книги, соціолог Рендалл Коллінз, на структурну економічну кризу можуть накладатись інші *не*економічні кризи, одночасно роблячи економічну кризу чіткішою, відчутнішою. Здається, саме це сталося минулого року. Пандемія, що анітрохи не є економічною кризою, висвітлила саме економічні проблеми: безробіття, нерівність *всередині* спільноти, нерівність *між* спільнотами. Прикметними для минулого року стали масові протести під *різними* лозунгами. Від «Життя чорних має значення» до «штурму Капітолію».

Втім, предмет нашого дослідження набагато скромніший; це – метаморфоз процесу праці, перетворення роботи онлайн в норму. Нас не цікавлять технічні аспекти цього метаморфозу. Достатньо того, що робота онлайн сьогодні можлива. Наш інтерес – *соціальні* наслідки *нормалізації* роботи онлайн, тобто перетворення роботи онлайн в норму.

В звичайні часи зміни в самому процесі праці (його локалізації, продовжуваності, чередуванні роботи і відпочинку) зіштовхуються з стереотипами, звичками, що увійшли в ужиток у суспільствах. Це не означає, що зміни неможливі. Вони можливі і можуть бути запропоновані суспільству як бажані. «Стань вільним творцем з ноутбуком!», «Подорожуй по світу і працюй час від часу!». Реклама змінює стереотипи і звички. – В період пандемії не виникає самого питання «Навіщо?» («Навіщо щось змінювати?»), відповідь очевидна.

Цифри говорять самі за себе. В січні 2020-го року на ринку ІТ в Україні (близько 20% всього ринку праці) віддалені вакансії склали

менше 10%, за час карантину кількість віддалених вакансій виросла до 40% [2]. Що це, нова норма?

Труд онлайн: хто виграє – хто програє? Переваги роботи онлайн для робітника очевидні: достатньо підрахувати, скільки годин (!) проводить житель великого міста в дорозі на роботу і з роботи. Критикувати віддалену роботу заради фетишу «ходити на роботу» безглуздо. Однак ніскільки не безглуздо критикувати ті форми, що приймає робота онлайн в умовах структурної економічної кризи.

Навіть при офіційному працевлаштуванні в період пандемії люди, що змушені перейти на віддалену роботу, почали працювати понаднормово – як свідчать відповідні дослідження у західних країнах перенавантаження складає близько 50 хвилин в день [3]. Звісно, 50 хвилин – не так багато, особливо якщо врахувати економію часу, що раніше втрачався на поїздку в переповненому автобусі. Проблема в іншому – в *неможливості* належним чином підрахувати час роботи і відпочинку. Куди віднести періоди очікування, бойової готовності? З точки зору роботи, це – вільний час, не зайнятий корисною працею: ніщо, окрім ригідності мислення самого працівника, не заважає йому піти погуляти, почитати книгу або вивчити іноземну мову. Але по факту для працівника – це пустий, втрачений час.

«Завжди бути на зв'язку» – вимога, яка вже стала нормою, звичайна порада з бізнес-блогу.

На віддаленій роботі результат стає важливіше процесу праці. В працівника є означене завдання, яке потрібно здати вчасно. Якщо він не встигає, вина лежить на ньому, на його неорганізованості. Чи не відкриває це можливості для маніпуляції, збільшення об'єму завдання в порівнянні з тим, що і скільки робилось в офісі? – В будь-якому випадку, на працівнику лежить відповідальність за результат, а роботодавець звільняється від відповідальності за організацію робочого процесу.

Роботодавець економить мільйони на віддаленій роботі, при тому факті, що працівник в домашніх умовах не тільки платить за інтернет, електрику і інше, але й часто лишається в одному домі з дітьми та батьками, які потребують піклування. Побут (та об'єм завдання) не дозволяють виконати йому роботу вчасно. Благо, працівник знаходить себе достатньо «вільним», щоб працювати цілодобово («гнучкий» графік).

Звернемось до соціологічних досліджень у західних країнах. Більше всього проблем у віддалених працівників з США та Англії в період пандемії викликають спроби відділити роботу від відпочинку, закінчити свій робочий день, а також відсутність необхідного обладнання та потреба в піклуванні про дітей [4].

Соціальні наслідки: онлайн + фріланс = свобода. Для кого? Віддалена робота зазвичай існує в зв'язці з фрілансом. Це не означає, що не може бути віддаленої роботи без фрілансу (або навпаки). Наприклад,

багато компаній переводять своїх співробітників на роботу онлайн, але з візитом в офіс двічі в тиждень. Але, як правило, це так.

Онлайн робота + фріланс – нова форма занятості, або відношення Праці і Капіталу, або працівника і Держави. Якщо вірити англійському соціологу Гаю Стендінгу, автору роботи «Прекаріат: новий небезпечний клас» [5], це оптимальна форма, з точки зору нового неоліберального курсу, заданого Маргарет Тетчер та Рональдом Рейганом, суть якого – звільненні Капіталу та Держави від будь-яких обов'язків перед працівником і громадянином. Книга Гаю Стендінга дозволяє по-новому поглянути на добре відомі нам проблеми: неофіційне працевлаштування (тіньова економіка), на надії на пенсію, що зникають, і не менш туманні надії на допомогу з безробіття – все це не просто прикмети кризи на «пострадянському просторі», але і неоліберального курсу як такого. Ядро і периферія світового капіталізму, звісно, відрізняються, але скоріше за ступенем, ніж за суттю.

Віддалені працівники роз'єднані і можуть навіть не знати про те, хто їхній роботодавець. Забастовки робочих і сильні профсоюзи не для фрілансерів. Працівники більше фізично не можуть захищати свої права, їх можна звільнити, а замінити ще легше. Капітал отримує свободу для маневру, або, по влучному вислову Зігмунда Баумана, «подорожує порожнем» [6].

Деякі проміжні підсумки. Прийнято вважати, що криза відкриває нові можливості. Так і є. Пандемія закріплює як норму віддалену роботу, дає прикриття структурній економічній кризі і підходящий привід для розповсюдження фрілансу. В період пандемії не можна бути надто перебірливим. – А для працівників хороших новин немає? Хіба що з області теоретичного мислення. Поки віддалена робота і фріланс були чимось ексклюзивним, вибором молоді, не здатної, на думку дорослих, до терплячої і відповідальної праці, повз них можна було пройти. Зараз, коли віддалена робота і фріланс перетворюються в норму і очікуване майбутнє для багатьох з нас, вони потребують уваги: більше не вийде говорити про «економічне», «соціальне», «політичне» без врахування цих нових явищ.

Список використаних джерел

1. Есть ли будущее у капитализма : сб. статей / И. Валлерстайн, Р. Коллинз, М. Манн, Г. Дерлугьян, К. Калхуна ; пер. с англ. под ред. Г. Дерлугьяна. – Москва : Изд-во Института Гайдара, 2015. – 320 с.

2. Кількість віддалених вакансій на ІТ-ринку зросла в 4 рази за 2020 рік. – Режим доступу : <https://www.globallogic.com/ua/about/news/remote-positions-trend>

3. DeFilippis E., Impink S., Singell M., Polzer T., Raffaella Sadun Collaborating during coronavirus: the impact of covid-19 on the nature of work. – Режим доступу : <https://www.nber.org/papers/w27612>

4. Mander J. The future of remote working. – Режим доступу : <https://blog.globalwebindex.com/chart-of-the-week/future-of-remote-working>.

5. Стэндинг Г. Прекариат: новый опасный класс / Г. Стэндинг ; пер. с англ. – Москва : Ад Маргинем Пресс, 2014. – 328 с.

6. Бауман З. Текущая современность / З. Бауман ; пер. с англ. – Санкт-Петербург : Питер, 2008. – 240 с.

Радченко С. Г., доцент,
Київський національний торговельно-
економічний університет

ЕТИЧНІ НОРМИ ТА ПРАВИЛА СОЦІОЛОГІЧНИХ ОПИТУВАНЬ

Незважаючи на те, що Асоціація соціологів України має Кодекс професійної поведінки соціолога в якому стверджуються основні моральні норми і принципи здійснення професійної діяльності: професійна компетентність, чесність, професійна відповідальність, повага прав людини, його гідності та індивідуальності, проблема дотримання етичних норм при проведенні соціологічних досліджень залишається актуальною. Ситуація всесвітньої пандемії загострила цю проблему. В умовах карантину відбувається постійний моніторинг стану здоров'я, соціального та психологічного настроїв суспільства в цілому та окремих його груп, що опинились у незвичній для себе ситуації ізолювання, проблем пов'язаних зі змінами способу життя, праці, навчання та відпочинку. Великий попит активізував появу різних результатів соціологічних досліджень, які впливають на суспільні настрої і потребують етичного аудиту на професійну доброчесність.

Етика – філософська наука, предметом вивчення якої є моральність – форма усвідомлення суспільно необхідного типу поведінки, яка регулюється людьми у свободі виявлення з опорою на особисті переконання та суспільну думку.

Мета будь-якого соціологічного дослідження – створення нового знання про соціальну дійсність, взаємодію людей як членів тих або інших спільнот, засоби та види життєдіяльності людей в конкретних умовах існування.

В аспекті проведення соціологічних опитувань, на емпіричному рівні взаємодії соціології та етики, можна виокремити наступні завдання: розвиток толерантності та розширення гуманізації суспільної свідомості; підвищення рівня відповідальності за здійснення вибору; формування неупередженого погляду на тенденції розвитку, які панують у суспільстві. Реалізація цих завдань є необхідною на практичному рівні соціологічного

дослідження, який пов'язаний зі збором первинної інформації для створення максимально достовірної та упорядкованої емпіричної частини.

В загальному вигляді методика побудови соціологічного дослідження містить наступні етапи: вибір проблеми, аналіз літератури та джерел, побудова гіпотези, вибір адекватної програми дослідження, збір даних, аналіз отриманих даних, дослідницькі результати та висновки. Відповідно до мети і завданням дослідження, здійснюється підбір респондентів та визначається оптимальна форма збору інформації. Особливістю соціологічних опитувань, які визначають етичний бік, є постійна наявність діалогу дослідників та респондентів. При опитуванні є надто важливою взаємодія соціолога та опитуваного. Дослідник втручається у поведінку респондента, що звичайно, не може не позначитись на результат дослідження. Інформація, одержана від респондента за допомогою опитування, відображає реальність тільки в тому аспекті, в якому вона існує в його свідомості. Для того щоб здійснювати вплив на поведінку індивіда, необхідно знати його запити, вимоги, бажання, схильності, які виявляє соціологічне опитування різних рівнів. Ситуація опитування, яка виникає за таких умов, виявляє гуманістичні норми для учасників діалогу. Відсутність гуманістичних норм унеможливорює продуктивність, а інформація отримана без дотримання норм, навряд чи буде повною та достовірною. Отже, основними вимогами, як у процесі безпосереднього, так і опосередкованого спілкування з будь-яким співрозмовником, опитування респондента повинно ґрунтуватись на наступних правилах:

- необхідність прояву поваги до респондента (реального – у випадку інтерв'ю та уявного – при складанні анкети);

- дотримання коректності у постановці питань, ввічливості та делікатності;

- за умови, якщо вибірка включає певну групу населення за окремими ознаками, важливим є врахування специфічних особливостей поведінки та мислення;

- відсутність упередженої думки про проблему дослідження, про думку респондентів або замовників дослідження;

- необхідність збереження у таємниці особистої або комерційної інформації респондентів;

- відповідальність за достовірність та компетентність у процесі збору та обробки інформації та складання прогнозів;

- відповідальність за можливість нанесення збитків матеріального та морального характеру під час проведення дослідження та збору даних;

- при проведенні опитування не повинні «вибраковуватись» респонденти чия точка зору діаметрально протилежна за національними, релігійними та іншими відмінностями.

Для респондентів, які приймають участь в опитуванні (під час анкетування, інтерв'ю, спостережень) слід дотримуватись правил, які гарантують права респондентів, а саме:

- право вільно висловлювати свої думки;
- право на безпеку та нерозголошення інформації особистого характеру респондентів;
- право на свободу волевиявлення та захист інформації, яка не буде використана у подальшому для інших цілей і до респондента не будуть застосовані репресивні методи впливу;
- право знати мету дослідження та збору інформації;
- право на мотивовану відмову від інтерв'ю та інших форм збору первинної соціологічної інформації.

Американська соціологічна асоціація ще у 1980 р. розробила кодекс етичних норм, якими вчені повинні керуватись у своїй роботі, які можна звести до трьох основних принципів:

- не використовувати отриману інформацію в інших цілях крім дослідницьких;
- дотримуватись норм конфіденційності та поваги до особи;
- слідкувати за тим, щоб респонденту не було нанесено морального або іншого збитку під час дослідження, як на етапі збору даних, так і на етапі обробки результатів.

Отже, етичні норми проведення соціологічних досліджень мають декілька ключових компонентів: знання громадянських свобод, відповідальність за прийняття рішень, моральний вибір та усвідомлення своїх прав і свобод та обов'язку перед суспільством та державою. В свою чергу держава, замовники та виконавці соціологічного дослідження зобов'язані не допустити застосування заборонених законом, етичними нормами методи збору інформації. Не допускати насильства у будь-якій формі, примусові дії під час відповідей на питання, підкупу чи іншої форми заохочення для створення недостовірних результатів опитування. Застосування таких методів розцінюється як свідоме спотворення інформації. Дослідження, в якому порушуються вимоги закону та принципи моралі не відображають об'єктивної картини та закономірностей розвитку суспільної думки.

Список використаних джерел

1. Професійна етика : навч. посіб. / В.П. Бралант та ін. – Київ : ЦУЛ, 2011. – 25 с.
2. Лукашевич М.П. Соціологія соціальної роботи: теорія та практика : підручник / М.П. Лукашевич, Ф.Ф. Шандор. – Ужгород : РІК-У, 2018. – 232 с.
3. Кодекс професійної етики соціолога. [Ел. Рес.]. – Режим доступу : www.sociology.od.ua

ПРЕКАРІАТ ЯК СОЦІАЛЬНА ПРОБЛЕМА, НОВІ ГОРИЗОНТИ

Прискорений розвиток техніки та технології в сучасному суспільстві реалізують найсміливіші наукові, виробничі, політичні, соціальні, культурні завдання. Науково-технічні досягнення, що лягли в основу концепту Індустрія 3.0, Індустрія 4.0 яскраво демонструють зміни, які відбуваються у світовому соціокультурному просторі. Об'єктивність та незворотність даного процесу потребує переосмислення ціннісних орієнтирів людини і соціальної структури суспільства. Активно впливає на формування нових потреб та цінностей в суспільстві, витісняючи старі форми взаємодії людини зі світом.

В 2016 році, на економічному форумі в Давосі, на ряду з іншими проблемами, піднімалися питання пов'язані з необхідністю осмислення та винайдення консолідованого рішення, що стосуються означення тенденцій нової технологічної революції, «Індустрії 4.0» та переходу до NBІСтехнологій. Індустрія 4.0, створена на базі окремих автоматизованих роботизованих систем, з відповідними комплексними структурами, в режимі реального часу, в якій людина винесена за рамки виробничого циклу [3, с. 15].

Відповідно, в науковому середовищі, все частіше піднімається питання нової загрозливої тенденції, яка носить глобальний характері, змушує по новому поглянути на соціальну структуру суспільства.

Таким явищем є «прокаріат», як нестабільний, незахищений суспільний клас. Поява поняття «прокаріат» в сучасній лексикології, є поєднання двох термінів «*proletariat*» – нестабільний, нестійкий, негарантований і «*proletariat*» – клас відчужений від результатів власної праці і експлуатований в інтересах домінуючого класу буржуазії.

Сам термін «прокаріат» був введений в науковий обіг П.Бурдьє, який розглядав його як нестабільний, незахищений прошарок населення. Інший дослідник явища прокаріату, Г. Стендінг у роботі «Прекаріат: новий небезпечний клас» наголошує, що процес його виникнення пов'язаний з активним розвитком глобалізації в середині ХХ ст. а також неоліберальною політикою західного світу. Зростаюча роль неоліберальної ідеології в країнах третього світу призводить до того, що прекаріат отримав глобального поширення [1].

«Я постійно відзначаю, що дедалі більше людей у прекаріаті не мають тих прав (цивільних, соціальних, політичних, культурних і економічних), що є в інших громадян. Від аномії (*anomie*) в дюркгеймівському сенсі, тобто від розпачу, викликаного безвихіддю із ситуації, що склалася; і від злості (*anger*) як результату попередніх трьох пунктів. Ця злість призводить до зростаючих демонстрацій, рухів Оссуру – усіх цих протестів, які ми спостерігаємо. Нині прекаріат складається із трьох груп,

і цим він і є небезпечним. Перша група – це «старий» пролетаріат. Вони злі, тому що не мають тих благ, що були в їхніх батьків. Мігрантів, меншин, жінок і та інші – тих, хто, власне, і становить другу групу прекаріату, – узагалі безправних і надто вразливих. Третя група – це освічена молодь. Ті, хто йшов в університет або коледж і думав, що в них буде кар'єра, квиток у гідне життя. А коли здобули освіту, виявилось, що купили лотерейний квиток, який майже нічого не надає, але придбати його коштує дедалі дорожче й дорожче» [2, с. 7].

До вразливого, незахищеного прошарку, соціальної страти, можна віднести:

- аутсорфінг, фріланс, працівників ІТ-сфери, Фоп, що зайняті проектними роботами, які отримують достатньо високий дохід, але їх положення не є стабільним, надмірно експлуатованим, без жодних соціальних гарантій та захисту інтересів;

- резиденти, задіяні на тимчасових роботах, студенти які вважають останню як не основну сферу трудової діяльності. Це молоді люди в сфері обслуговування, кур'єри, працівники без офіційного працевлаштування, так звані працівники «Mc Jobs»;

- сезонні робітники, без соціального захисту та жодних гарантій стабільного доходу;

- мігранти.

На думку дослідників даного явища, в постіндустріальному суспільстві відсоток населення, які будуть віднесені до «прекаріату» збільшиться до 40%, від загальної кількості населення, задіяних в трудовій сфері.

Загрозливими для стабільного розвитку суспільства стає той факт, що люди, які задіяні в даних сферах, є найбільш вразливими: вони не задоволені власним соціальним становищем, а разом з тим, і життям в цілому; відчуттям відчуження Я від суспільства; втрата орієнтирів, і відсутність будь якої стабільності та можливості захистити власні інтереси через функціонування та наявність профспілкових організацій [4].

Ідеї лівоцентриського спрямування стають все більш популярними серед такої молоді та притаманні деяким соціальним групам середнього класу. Філософське підґрунтя ідеї виникнення прокаріату, ми знаходимо в творчості М. Фуко, Ю. Габермасу, Г. Маркузе, М. Хардту, Т. Нігрі.

Загроза безробіттю, відсутність стабільного чи постійного доходу, низька моральна мотивація перетворює таку людину на непрогнозовану, маргінальну особистість, «мілітаризований люмпен». Що в свою чергу може призвести до політичного та соціального колапсу системи. Політичні події кінця 2020 року в США, військовий конфлікт на Сході Україні тому яскравий приклад. Прокаріат вийшов на авансцену, але зазначимо, що він не усвідомив себе, не є ідеологічно оформленим, що дає надію на менш радикальні форми його вияву.

Окрім економічних факторів, таких як тіньовий обіг робочої сили, нелегальна міграція, заниження реальної оплати праці, аутсорфінг, виникає необхідність його культурного аналізу та прогнозування. Оскільки не лише економічна криза 2008 року, а й ситуація розповсюдження пандемії Covid19, послуговує втраті традицій колективної, трудової діяльності. Призводить до розпаду трудових колективів, втрати корпоративної солідарності та наслідування взірців.

На думку Г. Стендінга, прокаріат не відчуває себе частиною солідарного трудового колективу. Це зумовлює відчуження та невпевненість у власній діяльності. Їх діяльність, не зашарена відчуттям відповідальності, в майбутньому, за вибір та дії, вчинені сьогодні, а відповідно, окреслена безпринципність у виборі засобів досягнення короткотривалих цілей. Жодної проєкції на майбутнє, як і самого майбутнього для них не існує. Для прекаріату не характерна професійна самоідентифікація, навіть при наявності професійної кваліфікації. Свобода полягає у небажанні обирати моральні і поведінкові зобов'язання, які визначаються професійною приналежністю. [1, с. 29]

Ситуація, що склалася за останні роки, демонструє проблеми з розподілом часу між виконанням трудових зобов'язань та відпочинку (самоосвіти та самовдосконалення). Необхідність самоексплуатації, як реакції на конкурентну боротьбу, час на пошуки роботи/проектів, самофінансована самоосвіта все це обумовлює психологічну напругу.

Отже, зазначимо, що процеси формування вразливого, соціально незахищеного класу населення в Україні є нагальною проблемою для більш глибокого аналізу та винайдення шляхів мінімізації їх наслідків.

Список використаних джерел

1. Стэндинг Г. Прекариат: новый опасный класс / Г. Стэндинг. – М. : Ад Маргинем Пресс, 2014. – 328 с.
2. Афенченко Г.В. Прекариат як аномійний клас (Precariat as Anomic Class) / Г.В. Афенченко, С.В. Лубенець // Вісник ХДАК, 2015. – № 47. – С. 214–224.
3. Ткаченко В.М. Прекариат: «веймарський синдром» / В.М. Ткаченко // Суспільно-політичні процеси, 2016. – № 2. – С. 7–54.
4. Сеймур Р. Всі ми вразливі: про концепцію «прекаріату» та її хибні використання / Переклад В. Дегтяра і Н. Федорової за редакції В. Іщенко // Retrieved from <https://commons.com.ua/uk/mi-vsi-vrazlivi-pro-kontseptsiyu-prekar>

Третьяк А. В., студентка,
Київський національний торговельно-
економічний університет

Литвин Н. М., канд. іст. наук, доцент,
Київський національний торговельно-
економічний університет

МИСТЕЦТВО ТА ПАНДЕМІЯ: РЕАЛІЇ СПІВІСНУВАННЯ

Вже минув рік, як весь світ живе в незвичних умовах пандемії. Зазвичай всі говорять про те, як корона вірус вплинув на економіку, проте я б хотіла зосередити увагу на реаліях співіснування мистецтва та пандемії. Пандемія зі своїми обмеженнями змусила мистецтво перейти в онлайн формат, а певні значні події, серед яких ярмарки, виставки та інші, взагалі скасували або перенесли на потім час проведення.

Art Basel – одна з найважливіших виставок в світі сучасного мистецтва, була неодноразово перенесена та навіть скасована у реальному житті через пандемію корона вірусу. Проте її відкриття все таки відбулося – за допомогою Art Basel Hong Kong Online Viewing Rooms – онлайн-платформи, що створювалася як допоміжна до реального простору, але стала форматором ринку мистецтва в період карантину. Цього року живі ярмарки Арт Базель замінять трьома тематичними онлайн-залами, в які будуть запрошені всі галереї, що брали участь у фестивалі в період з 2016 по 2021 рік. Сам директор виставки виступає проти тотальної цифровізації та комодизації мистецтва. І тут я з ним погоджусь, адже справжнє мистецтво потребує живого ознайомлення, а жодні інструменти віртуальної реальності не зможуть цього замінити. [1]

Складні часи мотивують справжніх митців і спонукають їх щедро ділитися творчістю. Американського музичного виконавця в стилі репу Pitbull корона вірус надихнув на написання синглу «I Believe That We Will Win («Я вірю, що ми переможемо»). У тексті пісні виконавець зазначив:» Ви знаєте, що поширюється швидше будь-якого вірусу? Це – страх. І коли мова йде про страх, ви можете забути все й бігти або, ви можете впоратися із цим і піднятися». У одній зі своїх пісень учасники групи BTS передають послання зцілення своїм фанатам і всьому світу, а також говорять, що навіть перед обличчям нової реальності, наше життя продовжується. Також на 75-тій сесії Генеральної Асамблеї ООН, яка відбулася за кілька місяців до виходу пісні, вони закликали: «Давайте жити в новому світі, треба вирватися з відчаю і підтримати один одного в теплій солідарності». Таким чином музиканти стали справжньою творчою підтримкою людства під час карантину.

Ще один прояв співіснування мистецтва та пандемії можна розглянути на прикладі кей-попу. З настанням карантину багатьом групам та виконавцям, які запланували світові тури, довелося їх відмінити, що принесло їм і їхнім агентствам не лише багато збитків, але й розпач. Щоб якось виправити становище, айдоли все більш масштабно почали проводити в режимі онлайн концерти та трансляції для спілкування зі своїми фан-базами. Сьогодні і артистам, і їхнім фанатам вже порядком набридли обмеження, які ніяк не можуть замінити живого спілкування, від якого співаки черпають сили і натхнення для подальшої роботи, а їхні прихильники отримують задоволення та незабутні емоції від зустрічі з айдолами. Проте поки що це єдиний вихід із ситуації. З іншого боку, є і плюси – з настанням локдауну у артистів з'явилось більше часу для створення музики та удосконалення своїх навичок в танцях або співі.

Не лише музиканти у своїй творчості звертаються до людей. Художники, скульптори та інші митці закликають до карантинних заходів і через мистецтво звертаються до громадян. Локдаун не лише надихнув їх на створення нових витворів, а й змусив переосмислити вже створені раніше. Скульптура Дж. Кессіді у Манчестері показує нам сім'ю, яка намагається утриматись за пліт в бурхливому морі. Сам скульптор так описав роботу: «Людство рухається по морю життя, зображаючи життєві печалі та небезпеки, надії та страхи, втілюючи залежність людей одне від одного, реакцію людської симпатії на людські потреби та неминучу залежність від божественної допомоги». Сьогодні на центральній фігурі скульптури – захисна маска. Тепер цей витвір мистецтва – про важливість тримати дистанцію та носіння маски в публічних місцях. [2]

Будь-яке глобальне явище так чи інакше впливає на мистецтво, оскільки воно є дзеркалом всього, що відбувається у світі. Художники зображують реальність такою, як відчувають, та створюють нові смисли, вони малюють, аби щось донести людям, реалізувати бажання творити або ж просто для власного задоволення. Живопис став чудовою можливістю скоротити дні ізоляції, а робіт на тему пандемії стає дедалі більше. Не можливо навіть уявити, яким би був карантин без мистецтва, не беручи вже до уваги прості дотепні ілюстрації, які завжди підіймають нам настрій та допомагають не здаватися у новій реальності.

Пандемія лишила свій досить негативний відбиток і на кіномистецтві. Під час локдауну майже всі кінотеатри зачинилися, релізи фільмів були перенесені, зйомки багатьох стрічок призупинені, а кінофестивалі – скасовані. Постраждало кіновиробництво: держави стали менше фінансувати цю сферу культури, а деякі стрічки не отримали фінансування взагалі. Крім того, через пандемію, зйомки фільмів у публічних місцях довелося перенести або й повністю скасувати. Проте для глядачів все не настільки й погано: якщо, приходячи в кінотеатр, вони могли обирати фільм з досить

обмеженої кількості варіантів, то зараз доступні численні стрімінгові платформи, на яких можна знайти все і на будь-який смак. Під час карантину онлайн-платформи набагато збільшили свою аудиторію. У багатьох містах набрав популярності вуличний авто кінотеатр, з показом кінострічок на дахах будівель. Досить непоганий вихід із ситуації, адже така розвага є досить безпечною та доступною в умовах карантину.

Ми втратили можливість вільно відвідувати музеї світу, адже близько 90% з них зачинилися на час карантинної кризи. Незважаючи на це, музеї знайшли спосіб не припиняти своє існування та «відчинили» свої двері для користувачів мережі інтернет з усього світу. Наприклад, Лувр, який вважається одним з найпопулярніших музеїв світу, розмістив на своєму сайті безкоштовні онлайн-тури музеєм та віртуальні виставки. Під час віртуальних екскурсій «відвідувачі» мають змогу ознайомитись з експонатами Стародавнього Єгипту та дослідити історію будівлі музею починаючи з 12-го століття і закінчуючи сьогоdnішнім днем. За час карантину музей «приймає» більше 10 мільйонів віртуальних відвідувачів. Музей Ван Гога в Нідерландах зберігає найбільшу колекцію його робіт, яка складається з більш як 200 полотен. Аби шанувальники змогли як слід роздивитись експозиції, музей, спільно з Google, організував віртуальний тур. Також, якщо перейти на офіційний сайт, можна знайти пояснювальні відео з коментарями до того чи іншого витвору мистецтва художника та історії про життя та творчість самого Ван Гога.

Тим часом музеї в Німеччині та деяких інших країнах світу почали збирати артефакти та документи часів пандемії COVID-19. Вони документують зміни, викликані корона вірусом та збирають експонати, що пов'язані з пандемією. Wien Museum став одним з перших в Європі, який почав збирати «коронавірусні» артефакти. Наразі більш ніж 1300 осіб прийняли участь у їх зборі. Люди діляться з музеєм своїми фотографіями або навіть відео, саморобними масками, розпилювачами дезінфекційних засобів та іншими подібними речами. Кожен може взяти участь у даному проєкті. [3]

Пандемія не лишиться з нами назавжди, тож зараз нам залишається лише сподіватись, що незабаром вона та її наслідки нас покинуть, а мистецтво відновить доступність для своїх шанувальників.

Список використаних джерел

1. Мистецький світ в умовах пандемії: нові формати. [Електронний ресурс] / Є. Буцикіна // Коридор. Журнал про сучасну культуру. Режим доступу: <http://www.korydor.in.ua/ua/stories/art-world-and-pandemia.html>

2. Музика в часи пандемії: як виживає мистецтво в нових реаліях. [Електронний ресурс] / Т. Асадчева // Манчестер. Режим доступу: <https://confidentials.com/manchester/the-good-the-average-the-ugly-adrift>

3. Коронавірус – в архів! Музеї збирають артефакти часів пандемії. [Електронний ресурс] / С. Ельце // Культура та стиль життя. Режим доступу: <https://www.dw.com/uk>

Шепетяк О. М., д-р філос. наук, професор,
Київський університет імені Бориса Грінченка

РЕГУЛЮВАННЯ ФІНАНСОВО-ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНСЬКІЙ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКІЙ ЦЕРКВІ

Кожна організація для свого ефективного існування потребує якісного і чіткого регулювання всіх сфер своєї діяльності. Церква не є винятком із цього правила. Як і будь-яка організація, вона потребує чіткості внутрішнього законодавства. Історія показує, що строгість нормативного регулювання внутрішнього життя Церкви та ретельність дотримання норм сприяє уникненню численних проблем та дозволяє Церкві зосередитися на її головному завданні – проповіді Слова Божого, не відволікаючись на другорядне і несуттєве. Фінансово-господарська діяльність є невід’ємною складовою будь-якої структури. І саме вона вимагає найретельнішого регулювання та нормативного порядку. Українська Греко-Католицька Церква є однією з найбільших релігійних організацій українців, яка поширюється як в Україні, так і в діаспорі. Оскільки Церква веде фінансово-господарську діяльність, вона потребує чіткого регулювання цієї діяльності.

Нормативне регулювання фінансово-господарської діяльності в УГКЦ охоплює три рівні єрархічної структури Церкви: патріарший, єпархіальний та парафіяльний. Нормативною базою регулювання фінансово-господарської діяльності є загальноцерковне та партикулярне канонічне право. Базовим документом, який систематизує загальноцерковне канонічне право, є Кодекс Канонів Східних Церков (Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium), який позначається аббревіатурою ККСЦ (ССЕО). Цей документ є спільним для всіх Східних Католицьких Церков. ККСЦ є загальним правом для всіх Східних Католицьких Церков, перед яким стоїть завдання встановити єдині норми для головних сегментів церковного життя. Однак ККСЦ не враховує внутрішніх особливостей і канонічних традицій кожної з цих Церков. Саме тому ККСЦ заохочує Помісні Церкви сформулювати Партикулярне право, яке би регулювало ті питання, які не врегульовані

ККСЦ. У 2015 році в УГКЦ були впроваджені Канони партикулярного права в якості експерименту терміном на три роки. Отже, двома головними документами, які регулюють внутрішнє життя Української Греко-Католицької Церкви, є Кодекс Канонів Східних Церков і Канони партикулярного права.

Обидва документи забороняють главі церковних общин на всіх трьох єрархічних рівнях самостійно вести фінансово-господарську діяльність. Так, кан.122 §1. приписує: «Для управління майном патріаршої Церкви Патріарх, за згодою постійного Синоду, повинен призначити патріаршого економа, іншого від економа єпархії Патріарха. Ним повинен бути вірний християнин, досвідчений у економічних справах, визначної чесності, виключаючи для правосильності того, що зв'язаний з Патріархом спорідненістю або свояцтвом до четвертого ступеня включно»[1]. Цим каноном визначається, що для управління фінансами Церкви повинна бути призначена окрема особа, яка відзначається чесністю і економічною обізнаністю. Щоби уникнути зловживань, патріарший економ повинен не бути жодним чином споріднений з Патріархом. До того ж, патріаршого економа Глава Церкви не може призначити особисто, а мусить узгодити це призначення з Постійним Синодом.

Щодо терміну, на який призначається патріарший економ, ККСЦ не містить чітких приписів. В кан.122 §2 сказано: «Патріарший економ призначається на час, визначений партикулярним правом» [1]. Відповідно, кан.16 партикулярного права УГКЦ доповнює: «Економа верховноархиєпископської Церкви іменує Верховний Архієпископ за згодою Постійного Синоду терміном на п'ять років...» [2]

Глава Церкви не має права не тільки самовільно призначити патріаршого економа, а й не може його звільнити без згоди Синоду. Так, кан.122 §2 проголошує: «...під час тривання уряду Патріарх не може його усунути, хіба що за згодою Синоду Єпископів патріаршої Церкви або, якщо є небезпека у зволіканні, постійного Синоду» [1]. Це означає, що процедура передчасного звільнення патріаршого економа є складнішою, аніж процедура його призначення: якщо для призначення економа Глава Церкви потребує згоди Постійного Синоду, який в УГКЦ складається з п'яти обраних єпископів, то для його звільнення він повинен отримати згоду загального Синоду, до якого входять всі єпископи Церкви, і тільки в крайньому випадку, коли загальний Синод неможливо скликати, для звільнення буде достатньою згода тільки Постійного Синоду. Втім в УГКЦ після закінчення п'ятирічного терміну перебування на посаді патріарший економ втрачає повноваження. Він може бути знову обраний на цю посаду, оскільки кількість термінів на посаді необмежена.

Незважаючи на те, що патріаршого економа призначає Глава Церкви, він підзвітний Синоду. У кан.122 §3-4, який регулює права і обов'язки патріаршого економа, визначено його підзвітність: «Патріарший економ

повинен здавати звіт про управління наприкінці року і представляти передбачення доходів і витрат на початку року постійному Синодові щорічно у письмовій формі; звітувати про управління слід також, скільки раз цього вимагає постійний Синод. Синод Єпископів патріаршої Церкви може вимагати від патріаршого економа звіту про управління і передбачення доходів і витрат, і піддати його власній перевірці» [1].

За цією ж самою схемою діє регулювання фінансово-господарської діяльності на єпархіальному рівні. Нею керує єпархіальний економ. Кан.262 §1 приписує: «Єпархіальний Єпископ за порадою колегії єпархіальних радників і ради з економічних справ повинен іменувати єпархіального економа...» [1]. Це означає, що єпископ призначає економа не самостійно, а тільки після того, як вислухає поради двох колегіальних органів: колегії єпархіальних радників та економічної ради. Те саме стосується звільнення економа: єпископ не може його передчасно звільнити без поважної причини і не вислухавши порад цих двох рад. В УГКЦ терміни перебування єпархіального економа на посаді визначає не ККСЦ, а КПП, де в кан.31 сказано: «Єпархіального економа іменує єпархіальний єпископ терміном на п'ять років» [2]. Призначення єпархіального економа у ККСЦ є настільки важливим, що кан.133 §1 зобов'язує митрополитів прослідкувати, чи в кожній єпархії призначений економ. Якщо ж в якійсь єпархії немає економа, то митрополит повинен зобов'язати місцевого єпископа вирішити цю проблему. Якщо ж єпископ не прислухався до зауважень митрополита, митрополит повинен втрутитись у внутрішні єпархіальні справи, і провести процедуру призначення економа. Це чи не єдиний випадок, коли ККСЦ дозволяє митрополиту втручатися в кадрові питання єпархій його митрополії.

Влада єпархіального економа не безмежна. Він підпорядкований єпископу та економічній раді. Ця рада є колективним органом, який визначає основні напрями фінансово-господарської діяльності та веде контроль за діяльністю єпархіального економа. Єпископ зобов'язаний призначити раду з економічних питань, яку склад якої визначає не самостійно, а за порадою колегії єпархіальних радників. Ця норма відрегульована кан.32 партикулярного права: «Членів ради з економічних справ іменує єпархіальний єпископ, порадившись із колегією єпархіальних радників» [2]. Щоби уникнення зловживань ККСЦ у кан.263 §3 приписує: «Зі складу ради з економічних справ виключаються однокровні або свояки єпархіального Єпископа аж до четвертого ступеня» [1].

Єпархіальний економ має особливий статус у єпархії. Цей статус особливо виражається в період, коли єпархія втрачає єпископа. Коли єпархія стає вакантною, нею тимчасово управляє адміністратор єпархії.

Єдине обмеження, якого зобов'язаний дотримуватися адміністратор: він не може звільнити єпархіального економа. Звільнення може відбутись тільки тоді, коли єпархія має постійного єпископа. Існує тільки один випадок, при якому економ може бути звільнений зі своєї посади в період, коли єпархією керує адміністратор. Це повинно відбутися тоді, коли сам економ стає адміністратором єпархії. Так реалізовується принцип, що керівник єпархії в жодному випадку не може одночасно бути економом.

Аналогічна схема організації фінансово-господарського життя відбувається на рівні парафій. На цьому рівні господарську діяльність регулюють Канони партикулярного права. Парох зобов'язаний призначити людину, відповідальну за парафіяльні фінанси. Також парох повинен створити парафіяльну економічну раду з активних членів парафії. Ці норми все ще перебувають на стадії впровадження.

Отже, фінансово-господарська діяльність в Українській Греко-Католицькій Церкві регулюється Кодексом Канонів Східних Церков та Канонами партикулярного права. Регулювання відбувається на трьох рівнях: патріаршому, єпархіальному та парафіяльному. На кожному рівні керівник структури (Патріарх, єпископ чи парох) зобов'язаний призначити окрему особу, відповідальну за фінанси. Призначення, звільнення і контроль за діяльністю економа здійснюється керівником відповідної структури спільно з обраними колегіальними органами.

Список використаних джерел

1. Кодекс Канонів Східних Церков. – Львів : Видавництво ОО. Василіан, 1995 – 471 с.
2. Канони партикулярного права Української Греко-Католицької Церкви. [Електронний ресурс] // Офіційний сайт УГКЦ. – Режим доступу : http://ugcc.ua/official/officialdocuments/kanony/kanoni_partikulyarnogo_prava_ugkts_82426.html – (дата звернення 25.03.2021). – Назва з екрану.
3. Путівник по східному кодексу. Коментар до Кодексу Канонів Східних Церков. – Львів : Свічадо, 2008. – 792 с.